

T. C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI

**ANADOLU SAHASI TÜRK HALK HİKÂYESLERİNDEKİ
ERKEK KAHRAMANLAR ÜZERİNE TİP ARAŞTIRMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Sinan GÖNEN

Hazırlayan

Mehmet AKÇAR

Konya - 2010

Tezi Hazırlayan: Mehmet AKÇAR

Tez Adı: “Anadolu Sahası Türk Halk Hikâyelerindeki Erkek Kahramanlar Üzerine Tip Araştırması”

ÖZET

“Anadolu Sahası Türk Halk Hikâyelerindeki Erkek Kahramanlar Üzerine Tip Araştırması” adını taşıyan çalışmamızın **Giriş** bölümünde kaynak kitaplardan, ansiklopedilerden ve çeşitli sözlüklerden yararlanarak hikâye ve halk hikâyesi kavramlarıyla ilgili tanımlar; halk hikâyelerinin genel özellikleri ve halk hikâyeleriyle ilgili yapılan çalışmalar üzerinde durulmuştur. **I. Bölümde**; çeşitli sözlüklerden yararlanılarak Türkçede erkek kavramı karşılığında kullanılan kelimeler üzerinde durulmuş ve halk edebiyatında erkek kavramıyla ilgili yapılan çalışmalar hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Araştırmamızın **II. Bölüm**’ü “Halk Hikâyelerine Göre Erkeğin Doğumu ve Erkeğe Ad Verilmesi” adını taşımaktadır. **III. Bölüm**’de ise “Halk Hikâyelerinde Erkeğin Özellikleri”, “Erkeğin Fizikî Özellikleri, Erkek ile İlgili Benzetmeler ve Genel Görünüm, Erkeğin Savaşçılığı” gibi alt başlıklara ayrılarak incelenmiştir. **IV. Bölüm**’de Halk Hikâyelerine Göre Erkeğin Eğitimi ele alınmıştır. **V. Bölüm**’de “Halk Hikâyelerinde Erkeğin Çevresi”ni iki ana başlık (Erkeğin Fizikî Çevresi, Erkeğin Sosyal Çevresi) altında verilmiştir. **VI. Bölüm**’de “Halk Hikâyelerinde Erkeğin Sosyal Hayattaki Fonksiyonu”na değinilmiştir. **VII. Bölüm**’de “Halk Hikâyelerindeki Erkek Kahramanların Evlilik Geleneği” konusunu ele alınarak incelediğimiz yirmi beş halk hikâyesindeki dünür gitme, düğün ve evlilik âdetlerine sırasıyla yer verilmiştir. **VIII. Bölüm**’de ise “Halk Hikâyelerindeki Erkek Kahramanların Ölümü” başlığı altında hikâyelerimizin başkahramanlarının ölümleri hakkında verdiğimiz genel bilgiler yer almaktadır. **Sonuç** bölümünde çalışmamızın genel bir değerlendirmesi yapılarak araştırmamızın özünü oluşturan Anadolu sahası Türk halk hikâyelerinin Türk kültüründeki yeri belirtilmiştir.

Tezi Hazırlayan: Mehmet AKÇAR

Name of the thesis: A Research For Turkish Folk Stories About The Type Of Male Heros in Anatolian Field

SUMMARY

This thesis, in the name of “A research for Turkish folk stories about the type of male heros in Anatolian field”, has eight sections except preface, introduction and bibliography.

In the introduction part by using books, encyclopaedias and some dictionaries we emphasize on some typical definitions, general properties about stories and folk stories. In the first section some words have been showed which used in Turkish language same as the word “male”. Then we have showed some studies that argue our topic. Second section’s title is “the birth of male and naming him”. This title continues with some other subtitles. Third section consists of the properties of male heros in the folk stories, physical properties of male, some similar words used instead of male, general apperance of male and fighter male. In section four we study the education of male (weapon and knowledge). In the fifth part we indicate the environment of male in two main titles. (physical and social environment) In the 6. section we deal with the function of male hero in social life. In the 7. chapter it has been discussed that the tradition of the marriage of male heros. Beside this, the traditional marriage rituals (asking a family to give their daughter as a bride or not, wedding and marriage ceremonies) have been mentioned orderly. In the 8. chapter the title “the death of male heros in the folk stories” has been taken place so some general information has been given about the death of the male heros. The last section is the conclusion. Here, our study has been generally evaluated and the importance of it in the Turkish culture has been pointed out.

İÇİNDEKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZ KABUL FORMU	i
BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	ii
ÖZET.....	iii
SUMMARY	iv
ÖN SÖZ.....	ix
KISALTMALAR	xiv
GİRİŞ	1
HALK HİKÂYELERİNE GENEL BİR BAKIŞ	1
A-HİKÂYE VE HALK HİKÂYESİ NEDİR?	1
1. Hikâye Nedir?.....	1
2. Halk Hikâyesi Nedir?	4
3. Halk Hikâyelerinin Özellikleri	6
4. Halk Hikâyelerinin Kaynakları.....	8
5. Halk Hikâyelerinin Tasnifi	10
B- HALK HİKÂYELERİ ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR.....	13
I. Akademik Çalışmalar	13
II. Diğer Önemli Çalışmalar	16
I. BÖLÜM	17
A-TÜRKÇEDE ERKEK KARŞILIĞINDA KULLANILAN KELİMELER.....	17
B-TÜRKÇEDE ERKEK KELİMESİ İLE İLGİLİ OLARAK KULLANILAN DEYİMLER VE ATASÖZLERİ.....	23
1-ERKEK KELİMESİ İLE İLGİLİ DEYİMLER.....	23
2-ERKEK KELİMESİ İLE İLGİLİ ATASÖZLERİ.....	26
C-TÜRK EDEBİYATINDA VE HALK EDEBİYATINDA ERKEK KONULU ÇALIŞMALAR.....	29

II. BÖLÜM.....	32
HALK HİKÂYELERİNDE ERKEK KAHRAMANIN DOĞUMU VE ERKEK KAHRAMANA AD VERİLMESİ	32
A-ÇOCUKSUZLUK VE ÇOCUKSUZLUĞA ÇARE ARAMA.....	32
B-ERKEK KAHRAMANIN DOĞUMU	36
C-ERKEK KAHRAMANA AD VERİLMESİ VE HALK HİKÂYELERİNDE GEÇEN ERKEK ADLARI.....	40
III. BÖLÜM	53
HALK HİKÂYELERİNE GÖRE ERKEĞİN ÖZELLİKLERİ	53
A-ERKEĞİN FİZİKİ ÖZELLİKLERİ	53
1-Genel Görünüm	53
2-Erkek Hakkında Yapılan Teşbihler	57
3- Erkeğin Uzuvarları Hakkında Yapılan Teşbihler	64
B-ERKEĞİN SAVAŞÇILIĞI VE KULLANDIĞI SAVAŞ ALETLERİ	66
1-Kılıç	67
2-Gürz	67
3-Hançer.....	67
4-Bıçak.....	67
5-Külünk	67
6-Ok ve Yay.....	68
7-Pala	68
8-Cenk Aletleri.....	68
9-Sümgü	68
10- Silah.....	68
11-Kamçı/Kırbaç.....	68
12-Kurşun/Mermi	68

13-Mil	69
14-Kalkan.....	69
14-Kement/Kelepçe	69
15-Palaska.....	69
C-ERKEĞİN KARAKTER ÖZELLİKLERİ	70
1-Olumlu Karakteristik Özellikler	71
2-Olumsuz Karakteristik Özellikler.....	80
IV. BÖLÜM	83
HALK HİKÂYELERİNE GÖRE ERKEĞİN EĞİTİMİ	83
1.İlmi Eğitim.....	84
2.Silah Eğitimi	84
V. BÖLÜM.....	89
HALK HİKÂYELERİNDE ERKEĞİN ÇEVRESİ	89
A- ERKEĞİN FİZİKÎ ÇEVRESİ	89
1.Geniş Mekânlar.....	93
2.Dar Mekânlar	102
B- ERKEĞİN SOSYAL ÇEVRESİ	110
VI. BÖLÜM	115
HALK HİKÂYELERİNDE ERKEĞİN SOSYAL HAYATTAKİ FONKSİYONU.....	115
A-SEVGİLİ OLARAK ERKEK	115
B-KAHRAMAN OLARAK ERKEK.....	122
I-Âşık Olduğu ve Sevdiği Kadını Bulmak İçin Kahramanlık Yapan Erkekler	123
II-Sevdiği Kadın Uğruna Hapsedilen/Eziyet Edilen/Dövülen Erkekler	124
III-Sevdiği Kadın İçin İmtihan Edilen Erkekler	126
IV-Sevdiği Kadının Namusunu Korumak İçin Kahramanlık Yapan Erkekler	129
V-Diğer Özellikler	130

C-BABA OLARAK ERKEK	132
1-Halk Hikâyelerindeki Erkek Kahramanların Babaları.....	132
2-Çocuklarına Olan Sevgisi Bakımından Kahramanın Babalığı	135
3-Babanın Olumsuz Özellikleri	135
VII. BÖLÜM.....	136
HALK HİKÂYELERİNDEKİ ERKEK KAHRAMANLARDA EVLİLİK GELENEĞİ.....	136
A-Dünür Gitme	138
B-Düğün.....	141
C-Evlenme (Evlilik).....	143
D-Diğer Özellikler	145
VIII. BÖLÜM.....	148
HALK HİKÂYELERİNDEKİ ERKEK KAHRAMANLARIN ÖLÜMÜ	148
SONUÇ	153
KAYNAKÇA	156

ÖN SÖZ

Halk edebiyatının önemli bir kısmını oluşturan ve anlatmaya dayalı bir tür olarak varlığını sürdüren halk hikâyeleri, XV. yy.'dan beri belleklerimizde yaşamaktadır. Ayrıca halk hikâyeleri zaman geçtikçe nazım-nesir karışımı bir tür olarak da gelişme göstermektedir.

Gelişen ve değişen günümüz şartlarının halk hikâyelerinin de yayılma alanını değiştirdiği ve genişlettiği görülmektedir. Coğrafi alanda görülen bu değişim ve genişleme sonucunda ise halk hikâyelerinin Türk Dünyası'nda geniş bir coğrafi alana yayıldığını ve kültürler arası taşıyan bir özellik kazandığını da belirtmek yerinde olacaktır. Sonuçtaengin bir coğrafyaya yayılan halk hikâyelerinin de bilimsel çalışmaların ilgi odağı olduğu ve bundan sonra da olmaya devam edeceği aşikârdır.

Halk hikâyeleri üzerinde dolaylı ya da müstakil olarak birçok bilimsel çalışma yapılmıştır. Ünü Türk sınırlarını aşan bu tür ile ilgili çalışmamıza başlamadan önce konumuzun sınırlanması gerektiğine karar verdik. Çünkü geniş bir coğrafi alana yayılan halk hikâyelerinin bizim yapacağımız bu çalışma ile sınırlandırılmayacağı, aksine bu türün daha birçok bilimsel araştırmaya öncü bir tür olduğunu sevinerek gördük. Ayrıca çalışmanın kısıtlanmadığı bir durumda bu türe daha çok zaman ayrılmasının zorunlu olacağını da belirtmek faydalı olacaktır. Kısacası halk hikâyelerindeki bu çalışmanın sınırlarının belirlenmesinin gerekliliği ve halk hikâyelerinin geniş bir coğrafi alana yayıldığı düşünülürse bu durumun doğal bir sonuç olduğu da ortaya çıkmaktadır.

Yaptığımız bu çalışmada halk hikâyelerinde yer alan erkek kahramanları, birtakım özelliklerine göre inceledik. Çalışmamıza ilk olarak, alanımıza giren Anadolu sahası Türk halk hikâyelerini belirlemekle başladık. Daha sonraki aşamada ise hikâyelerde yer alan erkek kahramanların özelliklerini fişleyerek onları sınıflandırdık. Bütün bu yapılanların sonunda incelememizde elde ettiğimiz malzemelere göre konu başlıklarımızı oluşturduk. İncelediğimiz her halk hikâyesine de bir numara vererek hikâye adlarının yerine bu numaraları kullanmayı tercih ettik.

Çalışmamızda incelememize esas teşkil eden halk hikâyeleri ve sıralarını belirlerken önce her hikâyeye bir numara verdik. Daha sonra hikâyenin adının yanına o hikâyeyi aldığımız kaynağın tam künyesini (yazar soyadı başta olacak şekilde) parantez içinde belirttik. Böylece araştırmamızda kullandığımız halk hikâyelerimizin listesi ortaya çıkmış oldu. Çalışmamızda yararlandığımız kaynakların sırası, adları ve alındıkları kaynaklar şöyledir:

1-Âsuman ile Zeycan Hikâyesi [Kaya, Doğan- Koz, M. Sabri (2000), *Halk Hikâyeleri I*, İstanbul]

2-Mahirî Baba Hikâyesi [Köksal, Hasan (1987), “Mahirî Baba Hikâyesi”, *Türk Folklorundan Derlemeler 1986*, Ankara]

3-Şah İsmail Hikâyesi [Korgunal, Muharrem Zeki (1960), *Şah İsmail Hikâyesi*, İstanbul]

4-Elif ile Yaralı Mahmut Hikâyesi [Alptekin, Ali Berat (1983), “Elif ile Yaralı Mahmut Hikâyesi”, *Türk Folkloru Araştırmaları 1982*, Ankara]

5-Murat Şah Hikâyesi / Hikayet-i Murad Şah [Kaya, Doğan- Koz, M. Sabri (2000), *Halk Hikâyeleri I*, İstanbul]

6-Kerem ile Aslı Hikâyesi [Duymaz, Ali (2001), *Kerem ile Aslı Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*, Ankara]

7-Arzu ile Kamber Hikâyesi [Korok, Dâniş Remzi (1937), *Arzu ile Kanber Hikâyesi*, İstanbul]

8- Ferhat ile Şirin Hikâyesi [Andaç, Feridun (2007), *Ferhad ile Şirin*, İstanbul]

9-Tahir ile Zühre Hikâyesi [Türkmen, Fikret (1983), *Tahir ile Zühre Hikâyesi*, Ankara]

10-Mahmut ile Nigâr Hikâyesi [Kaya, Doğan (1993), *Mahmut ile Nigar Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma*, Ankara]

11-Gül ile Ali Şîr Hikâyesi (Boratav, Pertev Naili (2002), *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, İstanbul]

12-Muhibbi ile Esmahan Hikâyesi [Özder, M. Âdil (1976), *Muhibbî ile Esmahan Hikâyesi*, Ankara]

13-Yahya Bey Hikâyesi [Çetin, İsmet (1986), “Dil-i Gam Yahya Bey ve Âşık İslâm Erdener”, *Kültür ve Turizm Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi yayınları: 72*, *Türk Folklorundan Derlemeler 1986/1*, Ankara]

14-Köroğlu'nun Bolu Beyi Kolu [İçel, Hatice (2010), *Köroğlu'nun Bolu Beyi Kolu Üzerine Bir İnceleme*, Konya]

15-Zaloğlu Rüstem [Sakaoğlu, Saim vd. (hızl.) (1997), *Meddah Behçet Mahir'in Bütün Hikâyeleri I*, Ankara]

16-Âşık Halil Hikâyesi [Görkem, İsmail (2000), *Halk Hikâyeleri Araştırmaları / Çukurovalı Âşık Mustafa Köse ve Hikâye Repertuarı*, Ankara]

17-Bey Böyrek Hikâyesi [Ekici, Metin (1995), *Dede Korkut Hikâyeleri Tesiri ile Teşekkül Eden Halk Hikâyeleri*, Ankara]

18-Kirmanşah Hikâyesi [Alptekin, Ali Berat (1999), *Kirmanşah Hikâyesi*, Ankara]

19-Sürmeli Bey Hikâyesi [Köse, Nerin (1996), *Sürmeli Bey Hikâyesi (İnceleme-Metin)*, Ankara]

20-Âşık Garip Hikâyesi [Türkmen, Fikret (1995), *Âşık Garip Hikâyesi*, Ankara]

21-Lâtif Şah Hikâyesi [Gültekin, Mustafa (2004), *Lâtif Şah Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*, Gaziantep (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi)]

22-Karacaoğlan Hikâyesi [Şimşek, Esmâ (1999), "Karacaoğlan'ın Hayatı Etrafında Teşekkül Eden Yeni Bir Halk Hikâyesi", *III. Uluslar Arası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni (Sempozyumu) / Bildiriler*, 30 Kasım - 2 Aralık 1998, Adana, 620-629]

23-Celâlî Bey ve Mehmet Bey Hikâyesi [Boratav, Pertev Naili (2002), *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, İstanbul]

24-Âşık Kurbanî Hikâyesi [Korgunal, Muharrem Zeki (1935), *Âşık Kurbanî*, İstanbul]

25-Leyla ile Mecnun Hikâyesi [Sakaoğlu, Saim vd. (hızl.) (1999), *Meddah Behçet Mahir'in Bütün Hikâyeleri II*, Ankara]

"Anadolu Sahası Türk Halk Hikâyelerindeki Erkek Kahramanlar Üzerine Tip Araştırması" adını taşıyan yüksek lisans çalışmamız; "Ön Söz" ve "Giriş" in dışında "sekiz bölüm", Sonuç ve "Kaynakça" dan meydana gelmektedir.

Giriş bölümünde kaynak kitaplardan, ansiklopedilerden ve çeşitli sözlüklerden yararlanarak hikâye ve halk hikâyesi kavramlarıyla ilgili tanımlar; halk hikâyelerinin genel özellikleri ve halk hikâyeleriyle ilgili yapılan çalışmalar üzerinde durduk.

I. Bölümde; çeşitli sözlüklerden yararlanılarak Türkçede erkek kavramı karşılığında kullanılan kelimeler üzerinde durduk ve halk edebiyatında erkek kavramıyla ilgili yapılan çalışmalar hakkında bilgi vermeye çalıştık.

Çalışmamızın **II. Bölüm**'ü “Halk Hikâyelerine Göre Erkeğin Doğumu ve Erkeğe Ad Verilmesi” adını taşımaktadır. Bu başlık “Çocuksuzluk ve Çocuksuzluğa Çare Arama; Erkeğin Doğumu, Erkeğe Ad Verilmesi ve Halk Hikâyelerinde Geçen Erkek Adları” gibi alt başlıklardan oluşmaktadır.

III. Bölüm'de ise “Halk Hikâyelerinde Erkeğin Özellikleri”, “Erkeğin Fizikî Özellikleri, Erkek ile İlgili Benzetmeler ve Genel Görünüm, Erkeğin Savaşçılığı” gibi alt başlıklara ayırarak inceledik.

IV. Bölüm'de Halk Hikâyelerine Göre Erkeğin Eğitimi'ni (silah eğitimi ve ilmi eğitim) inceledik.

V. Bölüm'de “Halk Hikâyelerinde Erkeğin Çevresi”ni iki ana başlık (Erkeğin Fizikî Çevresi, Erkeğin Sosyal Çevresi) altında verdik.

VI. Bölüm'de “Halk Hikâyelerinde Erkeğin Sosyal Hayattaki Fonksiyonu”na değindik.

VII. Bölüm'de “Halk Hikâyelerindeki Erkek Kahramanların Evlilik Geleneği” konusunu ele aldık, incelediğimiz yirmi beş halk hikâyesindeki dünür gitme, düğün ve evlilik âdetlerine sırasıyla yer verdik.

VIII. Bölüm'de ise “Halk Hikâyelerindeki Erkek Kahramanların Ölümü” başlığı altında hikâyelerimizin başkahramanlarının ölümleri hakkında verdiğimiz genel bilgiler yer almaktadır.

Sonuç bölümünde çalışmamızın genel bir değerlendirmesini yaptık ve araştırmamızın özünü oluşturan Anadolu sahası Türk halk hikâyelerinin Türk kültüründeki yerini belirttik.

Çalışmamızın sonunda ise “**Kaynakça**” yer almaktadır. “Kaynakça” yazarların soyadlarına göre alfabetik olarak düzenlenmiş, aynı şahsa ait eserler ise kronolojik olarak verilmiştir.

Bu çalışma sırasında karşılaştığım problemlerin çözümlenmesinde benden yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen ve fikirlerinden yararlandığım hocam Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN’e teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışmamın hazırlanmasında bana daima yardımcı olan, yol gösteren ve manevî desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, bulamadığım birçok kaynağın tespitinde şahsî kütüphanesinden yararlandırarak konu seçiminden her türlü ayrıntısına kadar bu çalışmama ışık tutan ve daima fikirlerinden yararlandığım danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Sinan GÖNEN’e ve her zaman yanımda olan, maddî ve manevî bana her türlü desteği veren eşim Rukiye AKÇAR’a teşekkür ederim.

Mehmet AKÇAR

25 Eylül 2010

KISALTMALAR

C	: Cilt
çev.	: Çeviren
Doç.	: Doçent
Dr.	: Doktor
drl.	: Derleyen
dzl.	: Düzenleyen
hzl.	: Hazırlayan
Prof.	: Profesör
TDK	: Türk Dil Kurumu
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
vs.	: Vesaire
Yrd.	: Yardımcı
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

HALK HİKÂYELERİNE GENEL BİR BAKIŞ

A-HİKÂYE VE HALK HİKÂYESİ NEDİR?

1. Hikâye Nedir?

Hikâye, olaya bağılı anlatım türlerinin en başta gelenidir. Günlük hayatta başımızdan geçen yaşanmış bir olay en basit haliyle bir hikâye olarak karşımıza çıkabilir. O halde günlük hayatın olmuş ve olabilecek olaylarını anlatan bir türün ne olduğunu daha iyi anlayabilmek için hikâye kavramının tanımlarına göz atmak yerinde olacaktır.

Hikâye, kelimesinin daha iyi anlaşılması için en başta ansiklopedi ve sözlüklerdeki tanımlarının verilmesinin yararlı olacağını düşündüğümüz için bu kaynaklarda yer alan tanımlardan bazılarını aşağıya alıyoruz:

Hikâye kelimesi, İslam Ansiklopedisi'nde; "Eğlendirmek maksadıyla taklid, bu işi meslek edinmiş olanlara hakiya" şeklinde tanımlanmaktadır (İslam Ansiklopedisi 1977: 477).

Türk Ansiklopedisi'nde hikâyenin tanımı ile ilgili olarak; "Bir sürü haberi nakl ve rivayet eylemek, bir nesneye benzemek, bir kimseyi fi'len yahut kavlen taklit eylemek, bir kimseden bir söz nakleylemektir. Arapça hakeve kökünden türeyen bu kelime, "anlatma, benzetme, tarih, destan, kıssa, masal, rivayet" manalarını da ifade eder. Hikâye en basit manasıyla vak'a demektir; vak'alarla, hikâye yolu ile anlatma, en eski ifade nev'ilerinden biri olup, maksadı, dinleyenleri veya okuyanları düşürmekten çok heyecanlandırmaktır; vaka'lar uyandırdıkları heyecan yüzünden alakayı artırarak ifadeye çekicilik kazandırır." denilmektedir (Türk Ansiklopedisi 1971: 231).

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi'nde hikâye kavramı; "Arapça olan kelimenin lügat manası 'bir sözü ve bir haberi nakl ve rivayet etmek, bir nesneye benzemek, bir kimseyi fiilen yahut kavlen taklit etmek, bir kimseden bir söz nakletmek'tir. Kelime ayrıca 'anlatı, benzetme, tarih, destan, kıssa, masal, lâtife, fıkra, hurafe, roman, siyer, menkıbe, maktel' vb. gibi birbirinden farklı muhtevalara sahip ve fakat umumiyetle olaya dayalı anlatım unsurlarını da karşılamaktadır." şeklinde yer almaktadır (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi 1981: 225).

Yeni Türk Ansiklopedisi'nde ise hikâye kelimesinin karşılığında “Vak’aya dayalı anlatım; edebî tür. Batı dillerindeki “histoire”, “history”, “story” ve “geschichte” kelimeleriyle Arapça’daki “hakaytaanhu’lhedis” ifadesindeki şahıs ve mekânca tarihî, yani olmuş veya henüz devam eden (olmakta bulunan) olayların anlatılmasına hikâye ediş (tahkiye) denir. Böylece hikâye etme yolu ile anlatım, masal, destan, menkabe, fabl, lâtife, kıssa, hikmet, meddah hikâyeleri, halk hikâyeleri ve romanları, modern roman, kısa hikâye kavramlarının tamamını içine alan bir genişlik kazanmıştır. Mitoloji, efsane, destan, masal, menkabe, gazavatnâme gibi türler ile vuslatlı veya vuslatsız bir aşkı yahut bir şehre, bölgeye tesir etmiş özel vukuatı veyahut da maceraları konu edinen halk hikâyeleri de tahkiyeli anlatım grubuna girer.” şeklindeki bilgiler yer almaktadır (Yeni Türk Ansiklopedisi 1985: 1288).

Büyük Türkçe Sözlük’te hikâyenin tanımı; “Olmuş veya olması mümkün olan yazılı ve sözlü olarak anlatma.” şeklinde verilmektedir (Büyük Türkçe Sözlük 1982: 423).

Osmanlıca–Türkçe Ansiklopedik Lûgat’te hikâye kelimesi “hikâye, hikâyet (hikâyât)” şeklinde madde olarak verilmekte ve “1. anlatma. 2. roman. 3. masal. 4. olmuş bir hâdise.” denilerek tanımı yapılmaktadır (Devellioğlu 1997: 369).

Kamus-ı Türkî’de hikâye; “Nakletme, bir vak’a ve sergüzeşti sırasıyla anlatma; hakikî veya uydurma ve ekseriya hisse kapmaya mahsus sergüzeşt ve vukuat, kıssa” şeklinde tanımlanmıştır (Şemşeddin Sami 1978: 554).

TDK Türkçe Sözlük’te hikâye kavramı “1. Bir olayın sözlü veya yazılı olarak anlatılması. 2. Gerçek veya tasarlanmış olayları anlatan düz yazı türü, öykü. 3. Aslı olmayan söz, olay” şeklinde tanımlanmıştır (TDK Türkçe Sözlük 1998: 994).

Türkçe ve Edebiyat Terimleri Sözlüğü’nde ise hikâye kavramıyla ilgili şu bilgiler yer almaktadır: “Yaşanmış ya da yaşanması mümkün olan hayat olaylarını dar bir çerçeve içinde anlatan bir yazı türüdür. Hikâyelerde olay tektir. Kişiler azdır.” (Gözler 1982: 182).

Doç. Dr. Metin Karadağ ise; *Türk Halk Edebiyatı Anlatı Türleri* adlı eserinde hikâye kavramı ile ilgili şu tespitlerde bulunmaktadır: “Halk edebiyatı kapsamındaki hikâyelerimiz XV. yüzyıldan beri yaygınlık kazanmış, nazımla nesrin karışık olarak yer aldığı ve uzun yıllar halkın edebî ihtiyacını karşılamış, tipik özellikleri olan bir anlatı türüdür.... Bu edebî türü meslek edinmiş olan hakiya, Arap edebiyatında mukallit (taklit edici) olarak görünmektedir.

Eskiden kullanılmış olan rivayâ, navâdir ve kıssa sözcüklerinin yerini, zamanla “hekâye-hikâye” almıştır.” (Karadağ 1996: 209-210).

2. Halk Hikâyesi Nedir?

Kültürel hayatımızın en önemli ürünlerinden biri olan halk hikâyeleri sınırları geniş bir coğrafyayı bulan Türk milletinin söz varlığında ve ülkemizin her bölgesinde bilinmekte ve anlatılmaktadır. Konusu genelde aşk, kahramanlık ve sevgi olan, nazım-nesir karışımı bu tür, halk edebiyatı içinde de apayrı öneme sahiptir. Bu nedenle halk hikâyeleri ile ilgili incelememize başlamadan önce araştırmacılar tarafından yapılan ve ansiklopedi, sözlük, kaynak kitap vb. bilimsel çalışmalarda yer alan halk hikâyesi tanımlarına göz atmak gereklidir.

Ali Berat Alptekin, *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı* (Ankara 2002) adlı kitabında; halk hikâyelerinin tanımını şöyle yapmaktadır: “Göçebelikten yerleşik hayata geçişin ilk mahsullerinden olup; aşk, kahramanlık, vb. gibi konuları işleyen; kaynağı Türk, Arap-İslâm ve Hint-İran olan, büyük ölçüde âşıklar ve meddahlar tarafından anlatılan nazım nesir karışımı anlatımlardır.” şeklinde tanımlamıştır (Alptekin 2002: 18).

Şükrü Elçin ise halk hikâyesi terimiyle ilgili şu görüşleri dile getirmiştir: “Arap dilinde başlangıçta “kıssa” ve “rivayet” olarak düşünülen, sonraları “eğlendirmek” maksadı ile “taklid” manasında kullanılan “hikâye” deyimini gerçek veya hayalî birtakım vakaların, maceraların hususî bir üslupla sözle nakil ve tekrarı demektir. Bu tarif, az bir farkla bugün anladığımız “halk” ve “modern” hikâye türü içinde kabul edilebilir.

Türk halk hikâyeleri, zaman seyri ve coğrafya-mekân içinde “efsane, masal, menkabe, destan, vb.” mahsullerle beslenerek, dinî, içtimai hadiselerin potasında iç bünyelerindeki bağlarını muhafaza ederek milletimizin roman ihtiyacını karşılayan eserlerdir.” (Elçin 1986: 444).

Halk edebiyatçısı Okan Baba, halk hikâyelerinin tanımını şöyle yapmıştır: “Halk Hikâyeleri: Destan döneminden sonra ortaya çıkan, destan etkisi taşıyan, halk arasında sözlü gelenekte oluşturulan anlatım türüne verilen ad. İlk örnekleri destanî halk hikâyeleridir (Baba 2001: 37).

Zeynelâbidîn Makas’ın halk hikâyesi kavramı ile ilgili aşağıdaki tespitini bu kavramı açıklayıcı bir örnek olduğu için aşağıya alıyoruz:

“Destanî geleneğin bir bakıma devamı olarak nitelendirilen halk hikâyelerinin teşekkül tarihleriyle alakalı olarak daha çok XV. yüzyıl kabul görmektedir. Ecdat, zaman olarak da vasıflandırılan destan devriyle roman arasına sıkıştırılan halk hikâyelerinin en

orijinal yanı, edebiyatımızda nazımla nesri mükemmel bir şekilde birleştiren belirgin edebî mahsul oluşudur. Hikâyelerde kahramanın etrafında bütünleşen olayların anlatımıyla nazımın izahı nesirle ifade edilirken, duyguların yoğunlaşıp doruğa ulaştığı yerlerde nazma başvurulur.” (Makas 2002: 11).

Bugün Türk dünyası dediğimiz coğrafyanın tamamına yakın bir kısmında Anadolu Türklerinin halk hikâyesi dediği tür *destan* (*dastan*, *dessan*) olarak adlandırılmaktadır.

Halk hikâyesi teriminin Türk dünyasında hangi kavramlarla karşılaştığı meselesi üzerinde de durmak gerekir. Bu kavramlar şunlardır:

Türkiye’de: Halk hikâyesi

Azərbaycan’da: Dastan, hekâye

Türkmenistan’da: Dessan, halk dessanı, epos, gahırmançılık epos, gahırmançılıkçı dessan, erteki epos, avtorlu dessanlar, halk eposı.

Özbekistan’da: Dastan, halk dastanı.

Kazakistan’da: Epos, arhaik epos, köne epos, batırlık epos, kaharmandık epos, liro-epos, ğaşıktık epos, romandık epos, batırlık ertegi, cır, batırlar cırı, tarihi cır, liro-epostık cırlar, liro-epikalik cırlar, dastan, anız.

Kırgızistan’da: Comok, epos, dastan, epik dastan, baatardık epos, batardık comok, miftik köönö baatardık epos, köönö epos, arhaik epos.

Tataristan’da: Dastan (kahramanlık ve sevgi konulu hikâyeler) ve dastan kıssa (Fars edebiyatı kaynaklı destanlara verilen ad).

Irak Türklerinde: Destan

Kırım Tatarlarında: Destan

Başkurlarda: Kobayır, yır, cır (hikaye manzum olduğu için)

Uygur Türkleri: Destan, hikâye

Gagauzlarda: Annatmak (halk hikâyeleri masallaştığı için).

Balkan Türklerinde: Hikâye, masal (halk hikâyeleri masallaştığı için).

Altay Türkleri: Kay çörçök (kahramanlık destanları için kullanılır).

Tuva Türkleri: Tool, Toocu (destan, masal ve hikâye karşılığı olarak kullanılmıştır).

Hakas Türklerinde: Nımah (masal karşılığı olarak kullanılmıştır) (Alptekin 2002: 20-21).

3. Halk Hikâyelerinin Özellikleri

Bu bölümde halk hikâyelerinin daha iyi anlaşılmasına olanak sağlaması bakımından şekil özellikleri ve muhteva özellikleri üzerinde durulacak; fakat hem konunun geniş olması hem de asıl araştırma konumuzun dağılmaması açısından ayrıntılara girilmeyecek; halk hikâyelerimizin şekil ve muhteva özellikleri çeşitli kaynaklardan (Boratav 2002; Alptekin 2002) yararlanılarak maddeler halinde kısaca belirtilmeye çalışılacaktır.

A.Şekil Özellikleri

1. Halk hikâyeleri nazım nesir karışımı bir yapıya sahiptir.
2. Halk hikâyelerinin girişinde kalıplaşmış ifadeler bulunabilir. Sonu da dua ile bitirilir.
3. Halk hikâyelerinin dili sözlü varyantlarda sade ve anlaşılır; fakat yazmalarda ise biraz süslü ve ağırdır.
4. Halk hikâyelerinin giriş kısmında anlatıcılar tarafından eklenen ve hikâyenin aslında yer almayan manzum parçalara rastlanabilir.
5. Yazma ve matbu halk hikâyeleri sözlü varyantlardan daha uzun ve şiirleri daha fazladır.
6. Halk hikâyelerinde güzellik ve çirkinlik tasvirleri kalıplaşmış cümlelerle anlatılır.
7. Halk hikâyelerinin içinde masal, efsane, fıkra, dua, beddua, deyim, atasözü, bilmece gibi türlerin örnekleri bulunabilmektedir.

B.Muhteva Özellikleri

1. Halk hikâyelerinin konuları genellikle aşk ve kahramanlıktır.

2. Halk hikâyelerini meydana getiren olaylar gerçek veya gerçeğe yakındır.
3. Halk hikâyelerinde kahramanların başından geçmiş gibi görünen pek çok olayda olağanüstülükler bulunabilir.
4. Kahramanlar genellikle tek olup olağanüstü bir durumla dünyaya gelirler.
5. Kahramanın dünyaya gelmesine yardımcı olan güç (derviş) daha sonraları kahramana ad verilmesinde, eğitiminde, âşık olmasında ve gurbete çıkmasında da karşımıza çıkmaktadır.
6. Halk hikâyelerinde kahramanlar genellikle bade içerek, aynı evde büyüyen kahramanların kardeş olmadıklarını öğrenerek, resme bakarak ve birbirlerini ilk gördüklerinde âşık olmaktadırlar.
7. Halk hikâyelerini anlatan özel kişiler vardır. Eskiden meddahların yaptığı hikâye anlatma işini günümüzde ise âşıklar ve amatör anlatıcılar yerine getirmektedir. Hikâye anlatan kişiler bu işi yaparken belli kurallara göre anlatırlar. Hikâye anlatılmadan önce fasıl ve döşeme kısımları vardır.
8. Halk hikâyelerinin bazı bölümlerinde dinleyiciler için yapılan dualar vardır.
9. Halk hikâyelerinde kahramanların en büyük yardımcısı Hazret-i Hızır'dan sonra attır.
10. Kahramanlar bazen insan dışı varlıklarla da konuşurlar. (Kerem ile Aslı hikâyesinde Kerem'in kuru kafa ile konuşması vb. gibi)
11. Halk hikâyeleri genellikle mutlu sonla biter.
12. Hikâyelerden bazıları âşıkların hayatları etrafında teşekkül etmiş olup onların başından geçen aşk maceralarını anlatır.
13. Halk hikâyelerinde kahramanların yaptığı dua veya beddua mutlaka gerçekleşir.
14. Halk hikâyelerinde mekân dünyadır.
15. Halk hikâyelerinin birkaç İran – Hint ve Arap kaynaklı olanları hariç geneli millîdir.

4. Halk Hikâyelerinin Kaynakları

Halk hikâyelerinin kaynakları ile ilgili olarak araştırmacılar tarafından değişik görüşler ileri sürülmüştür. Halk hikâyelerinin kaynakları ile ilgili yeterli çalışma yapıldığı için araştırmacılarımızdan birkaçının yaptığı bilimsel tespitleri örnek olması bakımından aşağıya alıyoruz:

Halk hikâyelerinin kaynağı ile ilgili ilk görüş Fuat Köprülü'nündür. Fuat Köprülü meddahlarla ilgili makalesinde konuyu şu şekilde sınıflandırır:

- 1) Eski Türk an'anesinden geçen mevzûlar: Dede Korkut, Köroğlu
- 2) İslam an'anesinden geçen dinî mevzûlar: Mevlid, Battal Gazi,
- 3) İran an'anesinden geçen-ekseriyetle dinî olmayan ve bazen de zahiri bir İslâmî renge boyanmış mevzûlar: Kelile ve Dimne (Köprülü 1966: 366-371'den Alptekin 2002: 49).

Halk hikâyelerinin kaynağı ile ilgili önemli görüşlerden biri de Pertev Naili Boratav'a aittir. Boratav, halk hikâyelerinin kaynaklarını dörde ayırmaktadır:

1) *Olmuş vakalar*: Bunlar gerçekten yaşanmış hadiselerin etrafında teşekkül etmiştir. Bu tür hikâyelere Kuzeydoğu Anadolu'da *serküşte*, *kaside*, Güneydoğu Anadolu'da ise *bozlak* adı verilmektedir.

Çıldırılı Âşık Şenlik'in Salman Bey Hikâyesi küçük bir köy muhitinde teşekkül etmiştir. Gündeşlioğlu ve İlbeylioğlu hikâyeleri ise Güneydoğu Anadolu'da teşekkül etmiştir

2) *Yaşamış veya yaşadığı rivayet olan âşıkların tercüme-i hâlleri*: Bunlar içerisine Âşık Kerem, Âşık Garip, Tahir Mirza, Gurbanî, Tufargannı Âşık Abbas, Sümmanî, Âşık Ali İzzet, Aşık Elesger'i dahil edebiliriz.

3) *Köroğlu menkabeleri ve bu tipte diğer menkabeler*: Bunlar Köroğlu kolları ile Köroğlu kollarına bağlı olan diğer kahramanlık hikâyeleridir. Yüzyılımızın başlarında birer efsane olarak düşünülen Köroğlu hikâyelerinin bugün tarihi bir zemine oturtulduğunu görüyoruz. Tarihî kaynaklarda; Köroğlu Bolu civarında yaşamış bir kahramandır. Bazı araştırmacılara göre bir Celâlî; bazılarına göre saz şairi; bazılarına göre de bir halk hikâyesi kahramanı olan Köroğlu ve arkadaşlarının hayatı etrafında bu tip hikâyeler teşekkül etmiştir.

4) *Klâsik manzum hikâyeler*: Bu tür hikâyeler konusunu Binbir Gece Masalları, Heft Peyker, Hüsrev-ü Şirin, Leyla vü Mecnun, Yusuf-u Züleyha gibi manzum mesnevilerden almaktadır (Boratav 1946: 32-34).

Konu ile ilgili başka bir görüşte Şükrü Elçin'e ait olup bu görüş şöyledir:

1) *Türk kaynağından gelenler*: Dede Korkut Hikâyeleri, Köroğlu ve kolları ile ilgili hikâyeler, âşıkların hayatları etrafında oluşan halk hikâyeleri ve bozlaklar vb.

2) *Arap-İslâm kaynağından gelenler*: Leylâ ile Mecnûn, Binbir Gece, Veysel Karani, Battal Gazi, Danişmendname vb.

3) *İran Hind kaynağından gelenler*: Ferhat ile Şirin, Kelile ve Dimne vb. (Elçin 1986: 444-445).

Prof. Dr. Ali Berat Alptekin de *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı* adlı eserinde yaptığı değerlendirmede halk hikâyelerinin kaynağını dört başlıkta ele almıştır. Bu değerlendirme aşağıdaki gibidir:

1) Türk kaynağından gelen halk hikâyeleri: Kör oğlu, Âşık Garip, vb.

2) Arap Fars ve Hint kaynaklarından gelen halk hikâyeleri: Leylâ ile Mecnûn, Ferhat ile Şirin, Yusuf ile Züleyha, vb.

3) Masal-efsane kaynaklı halk hikâyeleri: Kirmanşah, Tabdıg, Latif Şah, Şah İsmail, vs.

4) Âşıkların hayatından kaynaklanan halk hikâyeleri: Kerem ile Aslı, Tufarganlı Âşık Abbas ve Gülgez Peri, Gurbanî ve Peri, Ercişli Emrah ile Selvi Han, vb. (Alptekin 2002: 52).

5. Halk Hikâyelerinin Tasnifi

Halk hikâyelerinin tasnifi konusunda araştırmacılar tarafından bugüne kadar birçok bilimsel tasnif yapılmıştır. Halk hikâyesi araştırmacıları konularına, biçimlerine ve çıkış yerlerine göre değişik şekillerde halk hikâyelerini tasnif etmişlerdir. Bu konudaki ilk adımı Ignacs Kunos atmış ve halk hikâyelerini üç kısımda incelemiştir:

1. Kahramanlık romanı
2. Saz şairlerinin romanı
3. Saz şairleri-kahramanlık romanı (Boratav 2002: 15).

Halk hikâyeleri ile ilgili bir başka tasnifi de Nihat Sami Somyarkın (Banarlı) yapmıştır:

- a) Menkıbevi kahramanlık hikâyeleri
- b) Aşk hikâyeleri
- c) Klâsik edebiyattan doğan hikâyeler (Banarlı 1933: 19-22'den Alptekin 2002: 53).

İsmail Habib Sevük de halk hikâyeleri ile ilgili iki tasnif denemesi yapmıştır. İkinci denemesini örnek olması bakımından aşağıya alıyoruz:

- a) Dede Korkut hikâyeleri
- b) Destanî halk hikâyeleri
- c) Hamasî halk hikâyeleri
- d) Âşıklı hikâyeler (Sevük 1943: 297'den Boratav 2002: 15).

Edmond Saussey de, halk hikâyelerini üç başlık altında ele almaktadır.

- a. Menşeleri anlatan menkabeler
- b. İslâmî menkabeler
- c. Gezici şairlere –âşıklara- dair hikâyeler (Boratav 2002: 16).

Halk hikâyeleri üzerinde duran Hikmet İlaydın da konuyu aşağıdaki şekilde ele alarak bir tasnif denemesi yapmaktadır:

- a) Dinî mevzular
- b) Millî mevzular, destanî eserler
- c) Âşıkane mevzular (İlaydın 1936: 173-176'dan Boratav 2002: 16).

Pertev Naili Boratav'a göre halk hikâyeleri mevzuları bakımından şu başlıklar altında tasnif edilmiştir:

1. Kahramanlık hikâyeleri

A.Köroğlu kolları

B.Diğer kahramanlık hikâyeleri

a.Köroğlu dairesine bağlı olanlar

b.Diğer hikâyeler

2. Aşk hikâyeleri

A.Kahramanları muhayyel olanlar

B.Âşık şairlerin romanlaşmış hayatları

a.Yaşadıkları rivayet olunan âşıklar

b.Yaşadıkları muhakkak olanlar

3.Bu kategorilere tamamıyla girmeyen hikâyeler

A. Aşk maceraları

B.Meşhur kaçaklara (eşkiyalara) ve kabadayılara ait hikâyeler (Boratav 2002: 17-18).

Saim Sakaoğlu da, “*Nazım ve Nesir Karışık Olarak Sunulan Halk Hikâyeleri*” başlığını taşıyan maddesinde halk hikâyelerini kendi arasında üç bölümde sınıflandırmıştır:

- a) Kahramanlık hikâyeleri: Köroğlu ve kolları
- b) Sevda hikâyeleri: Kerem ile Aslı, Tahir ile Zühre, vb.

c) Gerçekçi hikâyeler: Cevri Çelebi, Hançerli Hanım, Tayyartzade, vb. (Sakaoğlu 1994: 515).

Türkiye’de halk hikâyeleri ile ilgili önemli bilimsel tasniflerden birisi de Ali Duymaz’a aittir. Duymaz, *Nevruz Bey Hikâyesi* adlı çalışmasında Türk dünyasının genelini göz önüne alarak bir tasnif yapmıştır:

A) Konuları Bakımından Halk Hikâyeleri:

a) Aşk hikâyeleri: Âşık Garip, Kerem ile Aslı, Arzu ile Kamber, vb.

b) Kahramanlık hikâyeleri: Köroğlu Kolları

c) Aşk ve kahramanlık hikâyeleri: Şah İsmail, Elif ile Mahmut, vs.

B) Coğrafi yayılışları bakımından halk hikâyeleri

a) Anadolu’da bilinen halk hikâyeleri: Kozanoğlu, Sümmanî ile Gülperi, vb.

b) Türk dünyasının bir bölümünde bilinen halk hikâyeleri: Çora Batır, Kozı Körpeş ile Bayan Sulu, vb.

c) Türk dünyasının genelinde bilinen halk hikâyeleri: Köroğlu, Tahir ile Zühre, vb. (Duymaz 1996: 47).

B- HALK HİKÂYELERİ ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Bu bölümde Türkiye’de halk hikâyeleri üzerinde yapılan çalışmalara genel bir bakış yapılacak ve araştırmacıların çalışmaları kısaca tanıtılacak; fakat konu geniş olduğundan ve ayrı bir ilmi çalışmayı gerektirdiğinden ayrıntılara girilmeyecektir.

I. Akademik Çalışmalar

a. Yüksek Lisans Tezleri

Halk hikâyelerini konu edinen doktora ön çalışması ve yüksek lisans tezlerini kronolojik sıraya göre aşağıdaki gibi vermeyi uygun bulduk:

1. Zeynelâbidin Makas, Yaralı Mahmut ile Mahbub Hanım Hikâyesi, Erzurum 1979.
2. Ali Berat Alptekin, Kirmanşah Hikâyesi Üzerinde Bir Çalışma, Erzurum 1980, basımı: Kirmanşah Hikâyesi, Ankara 1999.
3. Metin Karadağ, Şirvan Şah ile Şemail Banu Hikâyesi Üzerinde Bir Araştırma, Erzurum 1981.
4. Esmâ Şimşek, Arzu ile Kamber, Elazığ 1987.
5. Yalçın Kara, Türk Halk Hikâyelerinde Kadın Tipleri Üzerine Bir Araştırma, Samsun 1988.
6. İsmet Çetin, Türk Halk Hikâyeleri İçinde Hikâye-i Uğru ile Kadı, Ankara 1988.
7. Metin Ekici, Dede Korkut Hikâyeleri Tesiri ile Teşekkül Eden Halk Hikâyeleri, Ankara 1995.
8. Şahin Köktürk, Kurbanî ve Peri Hikâyesi Üzerine Bir Araştırma, Samsun 1990.
9. Aynur Karataş, Elif ile Mahmut Hikâyesi Üzerinde Bir Çalışma, Erzurum 1992.
10. Alimcan İneyet, Hurilika Hemracan Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma, İzmir 1992.
11. Şahamettin Kuzucular, Eşref Bey Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma, Sivas 1992.

- 12.Süleyman Yıldızbaş, Asuman ile Zeycan Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma, Elazığ 1993.
- 13.Osman Yazıcı, Behram ile Gülhendan Hikâyesi Üzerine Bir Araştırma ve İnceleme, Samsun1995.
- 14.Ömer Yılar, Ferhad ile Şirin Hikâyesi Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma, Erzurum 1998.
- 15.Saffet Akkaş, Derdiyok ile Zülfüsiyah Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma, Niğde 1999.
- 16.Hatice Toman (İçel), Anadolu Sahası Türk Halk Hikâyelerinde Kadın, Niğde 2000.
- 17.Ebru Şenocak, Leylâ ile Mecnun Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma, Elazığ 2000.
- 18.Mehmet Mendilli, Köroğlu'nun Sonu Kolu Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma, Niğde 2001.
- 19.Gülnur İlhan, Anadolu Sahası Türk Halk Hikâyelerinde Çocuk, Niğde 2002.
- 20.Ülkü Demiray, Şan Kızı Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma, Niğde 2002.
- 21.Tuğba Kaya, Osmaniye Halk Hikâyeleri Üzerinde Bir Araştırma, İzmir 2003.
- 22.Asuman Güneş, Köroğlu Destanının Ayvaz Kolu, Ankara 2003.
- 23.Mustafa Gültekin, Lâtif Şah Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma, Gaziantep 2004.
- 24.Deniz Gedik, Razınıhan ile Mahifiruze Sultan Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir İnceleme, Ankara 2004.
- 25.Oğuz Demirbaş, Realist Halk Hikâyelerinden Cevri Çelebi Hikâyesi, Hikâye-i Temimdâr ve Ferdane Hanım Hikâyesi, Ankara 2005.
- 26.Emine Aydoğan, Anadolu Sahası Türk Halk Hikâyelerinde Mitolojik Unsurlar, Ankara 2006.

b. Doktora Tezleri

1. İlhan Başgöz, Biyografik Halk Hikâyeleri, Ankara 1949.
2. Muhan Bali, Ercişli Emrah ile Selvihan Hikâyesi Varyantların Tespiti ve Halk Hikâyeciliği Bakımından Önemi, Ankara 1973.
3. Fikret Türkmen, Âşık Garip Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma, Erzurum 1974, Ankara 1995.
4. Ensar Aslan, Çıldırli Âşık Şenlik, Hayatı-Şiirleri-Hikâyeleri, Erzurum 1975, Diyarbakır 1992.
5. Zeynelâbidin Makas, Tufarganlı Abbas ve Gülgez Peri Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Çalışma, Erzurum 1982.
6. Metin Karadağ, Erzurum ve Çevresinden Derlenen Halk Hikâyeleri Üzerinde Araştırmalar, Erzurum 1984.
7. Ali Duymaz, Kerem ile Aslı Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma, Elazığ 1992, basımı: Ankara 2001.
8. Nerin Köse, Seyfölmülük Hikâyeleri Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma, İzmir 1993
9. Faruk Çolak, Şah İsmail Hikâyesi, Kayseri 1994.
10. İsmet Çetin, Türk Edebiyatı'nda Hazret-i Ali Cenknameleri, Ankara 1997.
11. Metin Ekici, The Anatolian Cycle of Koroglu Stories, Wisconsin-Madison 1996.
12. Zekeriya Karadavut, Köroğlu'nun Ortaya Çıkışı, Konya 1996, basımı: Bişkek 2002.
13. Ebru Şenocak, İbn-i Sina Hikâyeleri Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma, Elâzığ 2005.

c. Doçentlik Tezleri

1. Pertev Naili Boratav, Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği, 1946, 1988.
2. Fikret Türkmen, Tahir ile Zühre Hikâyesi, Ankara 1983, 1998.

3. Ensar Aslan, Yaralı Mahmut Hikâyesi Üzerinde Bir İnceleme, Erzurum 1982, Diyarbakır 1990.

4. Öcal Oğuz, Âşık Efgan Hikâyesi (İnceleme-Metin), Ankara 1995.

5. Pakize Aytaç, Asuman ile Zeycan Hikâyesi Üzerine Bir İnceleme, Ankara 1997.

6. Metin Ekici, Koroğlu'nun Doğu ve Batı Versiyonları Arasında Bir Karşılaştırma, İzmir 1998, basımı: Türk Dünyasında Koroğlu, Ankara 2002.

7. Nükhet Tör, Derdiyok ile Zülf-i Siyah, Ankara 2002.

II. Diğer Önemli Çalışmalar

1.Eflatun Cem Güney, Âşık Garip, İstanbul 1958.

2.Eflatun Cem Güney, Tahir ile Zühre, İstanbul 1960.

3.Mehmet Kaplan, Mehmet Akalın ve Muhan Bali, Koroğlu Destanı, Ankara 1973.

4.Ergun Sav, Halk Hikâyeleri, Ankara 1974 / 1998.

5.Mehmet Gökalp, Mahirî ile Mahitaban Hikâyesi, İstanbul 1985.

6.Doğan Kaya, Ruhsatî'nin Uğru ile Kadı Hikâyesi, İstanbul 1985.

7.Doğan Kaya, Mahmut ile Nigâr Hikâyesi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma, Ankara 1993

8.Saim Sakaoğlu ve Ali Duymaz, Hurşit ile Mahmihrî Hikâyesi, Ankara 1996.

9.Nerin Köse, Sürmeli Bey Hikâyesi / İnceleme Metin, Ankara 1996.

I. BÖLÜM

A-TÜRKÇEDE ERKEK KARŞILIĞINDA KULLANILAN KELİMELEER

Türkçenin belli dönemlerinde erkek kelimesini karşılamak amacıyla çeşitli kelimeler kullanılmıştır.

Türkçede erkek kelimesi yerine kullanılan ifadeler aşağıdaki gibidir:

Türkçe Sözlük'te erkek kelimesinin karşılığında kullanılan ya da erkek kelimesi ile ilgisi olan belli başlı kelimeler ve bu kelimelerin anlamları şu şekildedir:

Adam: 1. İnsan. 2. Erkek kişi. 3. İyi yetişmiş değerli kimse. 4. Birinin yanında ve işinde bulunan kimse. 5. Birinin yararlandığı ve kullandığı kimse. 6. Birinin sözünü dinleyen, nazını çeken kimse; kayırcı. 7. İyi huylu, güvenilir kimse. 8. Herkes, kim olursa olsun. 9. Görevli kimse. 10. Bir alanda derin bilgisi olan veya bir alanı benimseyen. 11. Eş, koca. (adam kelimesiyle ilgisi olan veya onunla birleşik kelime oluşturan “adam adama, adamakıllı, adam almamak, adam başına, adam beğenmemek, adam değilim, adam etmek, adam gibi, adam hesabına koymak, adam içine çıkmak, adam içine karışmak, adam kıtlığında, adam kullanmak, adam olmak, adam sen de!, adam sırasına geçmek, adam yerine koymak, adama dönmek (benzemek), adamdan saymak, adamın adı çıkacağına canı çıksın, adamın alacası içinde hayvanın alacası dışında, adamın iyisi alışverişte (iş başında) belli olur, adamına çatmak, adamına düşmek, adamına göre, adamını bulmak, adam azmanı, adam boyu, adam evlâdı, adam kökü, adamotu, adam sarrafı” gibi kelimelere de yer verilmektedir.) (Türkçe Sözlük 1998: 21 – 22 - 23).

Er: 1. Erkek 2. Kahraman, yiğit. 3. Asker, nefer. 4. İşini iyi bilen, yetenekli. 5. Koca. (Türkçe Sözlük 1998: 717).

Erkek: 1. İnsan, hayvan ve bitkilerin dişiye dölleyecek cinsten olanı. 2. Sperma oluşturan organizma. 3. Yetişkin adam. 4. Koca. 5. Sözüne güvenilir, mert. 6. Girintili ve çıkıntılı olmak üzere bir çift oluşturan nesnelere çıkıntılısı. 7. Sert, kolay bükülmez.” (Türkçe Sözlük 1998: 721).

Türkçe Sözlük'te (Türkçe Sözlük 1998: 722) erkek kelimesi ile ilgili olarak verilen birleşik kelimelerden bazıları ise erkek anahtar, erkek bakır, erkek demir, erkek erkeğe, erkek fiş, erkek organ, erkek terzi, erkekler hamamı vb.dir.

Erkek kelimesi ile ilgili olduğunu düşündüğümüz ve erkek kelimesinden türeyen ya da onunla birleşik kelime oluşturan “erkekçil, erkek işi, erkeklenme, erkeklenmek, erkekleşme, erkekleşmek, erkekli, erkekli dişili, erkeklik, erkekli kadınlı, erkeksi, erkeksilik, erkeksiz” gibi kavramlara da Türkçe sözlükte yer verilmektedir (Türkçe Sözlük 1998: 722).

Türkçe Sözlük'te yer alan ve erkek kelimesi ile yakından ilgisi olan bazı kavramlar ise şunlardır:

Ağabey: 1. Bir kimsenin kendinden yaşça büyük olan erkek kardeşi. 2. Kardeş olmayanlar arasında da genellikle yaşça büyük olanlara bir saygı seslenişi olarak kullanılır (Türkçe Sözlük 1998: 32).

Alp: Yiğit, kahraman (Türkçe Sözlük 1998: 91).

Alp eren: 1. Derviş. 2. Mücahit (Türkçe Sözlük 1998: 91).

Amca: 1. Babanın erkek kardeşi. 2. Yaşlı erkeklere saygı için kullanılan bir seslenme (Türkçe Sözlük 1998: 98).

Ata: 1. Baba. 2. Dedelerden ve büyük babalardan her biri (Türkçe Sözlük 1998: 154).

Baba: 1. Çocuğun dünyaya gelmesinde etken olan erkek. 2. Çocuğu olmuş erkek. 3. Tarikatların bazısında tekke büyüğü. 4. Bu gibi kimselere verilen unvan. (Gül Baba, Somuncu Baba, Baba İlyas) 5. Silâh kaçakçılığı, kara para aklama ve uyuşturucu madde ticareti gibi kirlili ve gizli işler yapan çetenin başı. 6. Yaratıcı, kurutucu kimse. 7. Gemi veya iskelede halatın takıldığı yuvarlak başlı, iri demir, ağaç veya beton dikme. 8. Kazılarda çıkarılan toprağın miktarını hesaplayabilmek için yer yer bırakılan dikme. 9. Çatı mertegi. 10. Koruyucu, babalık duyguları ile dolu kimse; bir ülke veya topluluğa yaralı olmuş kimse. 11. Ata (Türkçe Sözlük 1998: 187).

Baba adam: Yaşlı, ağırbaşlı, iyi yürekli, olgun adam (Türkçe Sözlük 1998: 188).

Babacan: Cana yakın, olgun, hoşgörülü, iyi kalpli, güvenilir erkek (Türkçe Sözlük 1998: 188).

Babacık: 1. Küçük baba. 2. Sevimli, hoş sempatik baba (Türkçe Sözlük 1998: 188).

Babayiğit: 1. Güçlü, kuvvetli. 2. Mert, korkusuz adam; kabadayı (Türkçe Sözlük 1998: 189).

Bala: Yavru, çocuk (Türkçe Sözlük 1998: 207).

Büyük baba: Annenin veya babanın babası, dede (Türkçe Sözlük 1998: 370).

Damat: 1. Güvey. 2. Padişah soyundan kız almış olan kimse (Türkçe Sözlük 1998: 524).

Dayı: 1. Annenin erkek kardeşi. 2. Bir kimsenin kayıncısı olan, sözü geçer kimse. 3. Yaşlı erkeklere seslenme sözü olarak kullanılır. 4. Osmanlı İmparatorluğu döneminde Tunus, Cezayir ve Trablusgarp'ta seçimle başa getirilen yönetici. 5. Cesur, yiğit (Türkçe Sözlük 1998: 535).

Dede: 1. Babanın veya ananın babası, büyük baba. 2. Büyük babadan başlayarak geriye doğru atalardan her biri. 3. Mevlevî tarikatında çile doldurmuş olan dervişlere verilen unvan. 4. Çok yaşlı kimselere seslenme sözü olarak kullanılır (Türkçe Sözlük 1998: 536).

Delikanlı: 1. Çocukluk çağından çıkmış genç erkek. 2. Gençlere seslenme sözü olarak kullanılır. 3. Sözü'nün eri, dürüst, namuslu kimse (Türkçe Sözlük 1998: 546).

Kızan: 1. Erkek çocuk. 2. Delikanlı, silâhli köy delikanlısı. 3. Çoluk çocuk (Türkçe Sözlük 1998: 1316).

Koca: 1. Bir kadının eşi, zevç (Türkçe Sözlük 1998: 1336).

Oğlan: 1. Erkek çocuk. 2. Yetişkin erkek. 3. İskambil kâğıtlarında genç erkek resimli kâğıt, bacak, vale (Türkçe Sözlük 1998: 1671).

Oğlancık: Küçük oğlan çocuk (Türkçe Sözlük 1998: 1671).

Peder: Baba (Türkçe Sözlük 1998: 1783).

Yiğit: 1. Güçlü ve yürekli, kahraman alp. 2. Delikanlı, genç erkek. 3. Gözü pek, düşüncelerini açıkça söylemekten çekinmeyen kimse (Türkçe Sözlük 1998: 2453).

Yeni Tarama Sözlüğü'nde de erkek kavramına yer verilmiştir. Bu kavramlardan bazılarını örnek olması bakımından aşağıya alıyoruz:

Er: Erkek (Dilçin 1983: 84).

Ercügez: Küçük erkek çocuk (Dilçin 1983: 85).

Eren, [erenler]: 1. Erkek 2. Kahraman, yiğit. 3. Erleri yiğitler, kahramanlar. 4. Allah'a ermiş kimse. 5. Rical, tecrübeli, akıllı kimseler (Dilçin 1983: 85).

Erene: Erce, er gibi, erkekçe (Dilçin 1983: 85).

Er kardaş: Erkek kardeş, birader (Dilçin 1983: 85).

Erkeçük: Küçük erkek, delikanlı (Dilçin 1983: 85).

Erkeksi: Erkek gibi, erkek tavırlı (Dilçin 1983: 85).

Er kişi: Erkek (Dilçin 1983: 85).

Erliksüz: 1. Namert, insaniyetsiz 2. Erkekliği olmayan, inin (Dilçin 1983: 85).

Er oğlan: Erkek çocuk (Dilçin 1983: 85).

Ersi: Erkek gibi. (Dilçin 1983: 85)

Koç: Erkek, yiğit (Dilçin 1983: 142).

Koçak: Koç, erkek, yiğit (Dilçin 1983: 142).

Yiğit, [igit]: Genç, delikanlı (Dilçin 1983: 245).

Yiğit er: Güçlü delikanlı (Dilçin 1983: 245).

Osmanlıca –Türkçe Sözlük'te erkek kelimesi ile ilgili şu kavramlar yer almaktadır:

Müzekker: 1. erkek, er 2. eril (Devellioğlu-Kılıçkını 1983: 318).

Peder: Baba, ata (Devellioğlu-Kılıçkını 1983: 344).

Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü'nde (Kültür Bakanlığı 1991: 221-222)

erkek kavramının tanımı lehçelere göre şöyle tanımlanmıştır:

Türkiye Türkçesinde erkek,

Azerbaycan Türkçesinde erkak

Başkurt Türkçesinde ırkak, ata

Kazak ve Kırgız Türkçesinde erkek

Özbek Türkçesinde erkak

Tatar Türkçesinde ırkak, ata

Türkmen Türkçesinde erkek

Uygur Türkçesinde arkak

Ruşçada samets” şeklindedir.

Türk Dili'nin Etimoloji Sözlüğü'ne göre erkek kavramı “Eski Türkçe erk kelime kökünden türemiş; erk- e – k/ erkek haline gelmiştir.

Türkmence-Türkçe Sözlük'te (Tekin-Ölmez vd. 1995: 204) ise erkek kelimesi karşılığı olarak şu kavramlar verilmiştir:

Erkek: Erkek

Erkeklerçe: Erkekçe.

Erkeklik: Erkeklik

Kırgız Sözlüğü'nde de erkek kelimesi “1. Erkek (hayvan); 2. Erkek (insan); erkek bala: erkek çocuk ...” (Yudahin 1994: 338). Aynı sözlükte erkek kelimesiyle ilgili olarak “Erkeksi: Bir işi erkeği taklit ederek yapmak”; “Erkeksin- (manaca) = Erkeksi.” (Yudahin 1995: 338) kavramları kullanılmıştır.

Azerbaycan Sözlüğü'nde erkek kelimesi ile ilgili olarak;

erkek: 1- İnsan ve hayvanın iki cinsinden dölleyici özelliği olanı, doğurtmak nitelik ve gücü olanı.// Erkek koyun, koç. 2- Erkek anlamında (insan). 3- Mecazi olarak “erkek gibi sağlam, dayanıklı, güçlü.” anlamında 4- Mecazi olarak “Kaba, nezaketsiz” anlamında.

Erkek Tükezban: Erkek tabiatlı, erkek gibi davranan kadın, erkek Fatma.

Erkekce: Erkek gibi, mertcesine, cesurca, cesurane.

Erkeklemek: Buluş, çağına ererek sesi kartlaşmak, kabalaşmak (erkek çocuk).

Erkeklenme: Erkek gibi olma (kadın)// Kabalaşma, kabadayılık gösterme.

Erkeklenmek: 1- Erkekleşmek. 2- Kabalaşmak, kabadayılık göstermek.

Erkekleşmek: 1- Erkek gibi davranmaya başlamak, erkek gibi olmak (kadın). 2- Kabalaşmak, kabadayılık satmak.

Erkeklik: 1- Erkek insan veya hayvanın hâli ve sıfatı. 2- Büluğ çağına erme. 3- kabalık, terbiyesizlik, terbiyesizce hareket etme. vb. kavramlar verilmektedir (Altaylı 1994: 386).

Altayca Türkçe Sözlükte erkek kelimesi; “Erkek: 1. Erkek; erkek kiske: erkek kedi. 2. Baş parmak.” (Naskali-Duranlı 1999: 84) şeklinde tanımlanmıştır.

Karaçay Lehçesi Sözlüğü'nde erkek kelimesi ile ilgili olarak;

“Er, yer: er, erkek, koca

erk'ek, yerk'ek: erkek” kavramları geçmektedir (Pröhle 1991: 33).

B-TÜRKÇEDE ERKEK KELİMESİ İLE İLGİLİ OLARAK KULLANILAN DEYİMLER VE ATASÖZLERİ

Türkçe dünya dilleri arasında zengin bir birikime sahip dillerin başında gelmektedir. Bir dilin sistematliğini, zenginliğini ve tecrübesini gösteren en önemli unsurların arasında da deyimler ve atasözleri başta gelmektedir. İşte biz de Türkçenin zengin birikiminden faydalanmak üzere bu başlıkta erkek kelimesini içine alan deyimler ve atasözlerimizi alfabetik olarak aşağıda vermek istiyoruz:

1-ERKEK KELİMESİ İLE İLGİLİ DEYİMLER

Adam beğenmemek: Herkesi değersiz görmek (Yaşar ?: 6).

Adama dönmek: Kötü iken beğenilir bir duruma gelmek (Aksoy 1988: 528).

Adam başına: Ayrı ayrı her kişiye (Aksoy 1988: 528).

Adam bildim eşeği, altına serdim döşeği: Adam sanarak saygı gösterip ağırladım ama çok densiz, anlayışsız, terbiyesizmiş (Aksoy 1988: 528).

Adamdan saymak (adam yerine koymak): Bir kimseyi bir işte yeterli görmek (Yaşar ?: 6; Aksoy 1988: 528).

Adam değil cüdam: İnsandan sayılmaz, adam yerine koymaya değmez (Gözler 1982: 13).

Adam eti yemek: Birinin dedikodusunu yapmak (Gözler 1982: 13).

Adam etmek: 1. Bir kişiyi yetiştirip topluma yaralı duruma getirmek. 2. İşe yaramayan bir şeyi onarıp işe yarar duruma getirmek (Tülek 2004: 121; Aksoy 1988: 528).

Adam evlâdı: İyi aileden yetişmiş, iyi bir ailenin iyi eğitilmiş çocuğu (Yaşar ?: 6; Aksoy 1988: 529).

Adam gibi: Terbiyeli, uslu ve akıllı bir şekilde (Gözler 1982: 13).

Adamına göre: Kişinin terbiye, hatır ve görgüsüne göre (Gözler 1982: 13).

Adamına düşmek: Bir işten anlayanına rastlamak (Yaşar ?: 6; Aksoy 1988: 529).

Adam içine çıkmak: Değerli, önemli insanların bulunduğu yerlere gitmek, onlar arasına karışmak (Aksoy 1988: 529; Tülek 2004: 121).

Adam içine karışmak: Eş dost arasına katılmak, topluluğa karışmak (Aksoy 1988: 529).

Adam kıtlığında (yokluğunda): İşe yarar kimse bulunmadığı veya az bulunduğu yerde ve zamanda (Aksoy 1988: 529; Tülek 2004: 121).

Adamlığa geçmek (bir eylem): Yapılan iyiliğin değerini bilmek (Aksoy 1988: 529; İnan 2007: 12).

Adamlık sende (bende) kalsın: 1. Bu işi nasıl olsa sana yaptıracaklar. Bari kendiliğinden yap da onurunu koru anlamında. 2. O sana fenalık yaptı; ama sen ona iyilik yap (Aksoy 1988: 529; Tülek 2004: 121).

Adam olmak: 1. Bir kişi yetişip topluma yararlı duruma gelmek. 2. İşe yaramayan bir şey onarılıp işe yarar duruma gelmek. / İyi yetişmek. Terbiyeli olmak (Aksoy 1988: 529; Gözler 1982: 13).

Adam oluncaya kadar dokuz fırın ekmek ister: Yetişip topluma yararlı duruma gelebilmesi için uzun zaman gerekir (Aksoy 1988: 529; İnan 2007: 12).

Adam (insan) sarrafı: İnsanları çok iyi tanıyan (Aksoy 1988: 529; Yaşar ?: 6).

Adam sen de: Aldırma ne önemi var! Boş ver! (Aksoy 1988: 529; Tülek 2004: 122).

Adam sendeci: Kendi çıkarından başka hiçbir şey düşünmeyen, neme lâzımcı (Gözler 1982: 14).

Adam sırasına geçmek (girmek): Daha önce toplumda önemli bir yeri yokken artık kendisine değer ve önem verilir bir kişi olmak (Aksoy 1988: 529; İnan 2007: 12).

Adam yerine koymak: Adamdan saymak / İtibar ve saygı görmeye başlamak (Aksoy 1988: 529; Tülek 2004: 122).

Adam yerine konmak: Pek değerli olmadığı halde toplum içinde sayılmak (Yaşar ?: 6).

Baba adam: Yaşlı, iyi yürekli, olgun, hoşgörülü adam / Ağırbaşlı, temiz yürekli, olgun adam (Aksoy 1988: 609; Yaşar ?: 44).

-Baba bir hırsız tuttum. –Getir! –Gelmiyor. –Bırak! –O beni bırakmıyor: Öyle bir işe girdim ki istediğim gibi olmuyor. Zararı göze almadan da bırakamıyorum (Aksoy 1988: 609; İnan 2007: 52).

Baba değil tırabzan babası: Çocuklarına yararı olmayan bir baba o (Aksoy 1988: 609; İnan 2007: 52).

Babaları tutmak: Sinir ve öfke nöbeti gelerek aşırı derecede bağırıp çağırmak / Sinir nöbetiyle bağırıp çağırmak (Aksoy 1988: 609; İnan 2007: 12).

Babamın (ustamın) adı Hıdır, elimden gelen budur: Gücüm ancak bu kadarını yapmaya yeter; daha fazlasını beklemeyin (Aksoy 1988: 609; İnan 2007: 52).

Babaları üstünde: Çok sinirli (Yaşar ?: 44).

Babana rahmet: Yaptığın iş, söylediğin söz çok yerinde. Ben de öyle düşünüyordum (Aksoy 1988: 609).

Babanın canı için: Ölmüş babanın ruhunu mutlu etmek için (bana şu iyiliği yap) (Aksoy 1988: 609; İnan 2007: 52).

Baba ocağı (yurdu): Öteden beri ailesinin malı olup içinde yaşadığı ev, yurt, toprak / Babadan, dededen kalma ev (Aksoy 1988: 610; Yaşar ?: 44).

Babasına rahmet/babana rahmet: Allah senden razı olsun, yaptığın işe, söylediğin söze ben de katılıyorum (Yaşar ?: 44; İnan 2007: 52).

Babasına rahmet okumak: Birisinin hakkında iyi düşünmemek (Yaşar ?: 44).

Babasının hayrına mı?: Bir çıkar beklemeden mi? (Aksoy 1988: 610; İnan 2007: 52).

Babasının oğlu: Bütün özellikleriyle babasına benzeyen oğul (Aksoy 1988: 610; İnan 2007: 52).

Elinin hamuruyla erkek işine karışmak: Kadınlar için, beceremeyecekleri işleri yapmaya kalkışmak (Aksoy 1988: 760; Gözler 1982: 59).

Erkekliğe söz getirmemek: Mertliğe, yiğitliğe söz getirecek herhangi bir harekette bulunmamak (Gözler 1982: 59).

Ere varmak (gitmek): Evlenmek (kadınlar için) (İnan 2007: 131).

Erkek Fatma: 1. Erkek davranışları içinde olan kadın. 2. Sözüne güvenilir, yiğit kadın (İnan 2007: 131).

Erkeklik öldü mü?: Haksızlığa karşı koymak, mertliği göstermek gerekiyor (Aksoy 1988: 768).

Erkeklik sen de kalsın: Sen ağırbaşlılığını bozma, karşıdakinin densizliğine uyma (Aksoy 1988: 768).

Kocaya varmak: Evlenmek (kız, kadın) (İnan 2007: 212).

Kocaya vermek: Evlendirmek (kızı, kadını) (İnan 2007: 212).

Yiğit hoş, yancık boş: İyi delikanlı; ama parasız (Aksoy 1988: 1120).

Yiğitlik sen de kalsın: O bunun değerini anlamasa bile, sen özveri göster (İnan 2007: 212).

Yiğitlik taslamak: Yiğitmiş gibi görünmek (Yaşar ?: 299).

Yiğitliğe leke sürmemek: Mertliğe aykırı davranışta bulunmamak (Yaşar ?: 299).

2-ERKEK KELİMESİ İLE İLGİLİ ATASÖZLERİ

Adam adama her zaman lâzım olur: Bir arada yaşayan insanlar, daima birbirlerine ihtiyaç duyarlar. Ayrıca birlikte yapılan işlerden güzel sonuçlar çıkar. Birlikten kuvvet doğar (Tülek 2004: 13).

Adam adama gerek olmasa her biri dağ başında olurdu: İnsanlar bütün gereksemelerini tek başlarına sağlayamazlar. Bunun için toplu yaşamak ve birbirlerine yardım etmek zorundadırlar (Aksoy 1988: 114).

Adam adama (gene, her zaman) gerek olur, (iki serçeden börek olur): İnsanlar her zaman birbirlerine gerek olurlar. Birbirlerinden yararlanarak iyi şeyler yaparlar. (İki önemsiz serçe eti bile birleşince börek yapmaya yeter.) (Aksoy 1988: 114).

Adam adama yük değil, can gövdeye mülk değil: Bir insanın başkasının yanında kalışı, geçici bir zaman içindir. Canın bedende kalışı da ölüme kadardır. Dolayısıyla bu geçiciliği göz önünde bulundurarak insanlara karşı tutumlarımızda yumuşak başlı olmamız gerekir (Aksoy 1988: 114; Tülek 2004: 14).

Adam adamdan korkmaz, utanır (hatır sayar): Bir kimse başka bir kimseye hak ettiği sert karşılığı vermiyor ve bir kötülük yapmıyorsa korktuğundan değil, hatır saydığındandır (Aksoy 1988: 115).

Adam adamdır, olmasa da pulu; eşek eşektir, olmasa da çulu: Bir insanın değeri, zenginlik ve fakirlikle ölçülemez. Parasız olması, onun insan olma gerçeğini değiştirmez. Eşeğin de üzerinde çulunun olmayışı, onun eşekliğine hanel getirmez (Aksoy 1988: 115; Tülek 2004: 14).

Adam adamı bir kere aldatır: İnsan, aldatıldığı zaman dersini aldığı için ikinci kez aynı hataya düşmez. Dolayısıyla kişi, kişiyi ancak bir kez aldatır (Tülek 2004: 14; Aksoy 1988: 115).

Adam adamın şeytanı: İnsan, insanın şeytanıdır (Aksoy 1988: 115).

Adam adam, pehlivan başka adam: Herkesin yapabildiği işleri yapan adam, sıradan bir kişidir. Herkesin yapamayacağı işi yapabilen adam, üstün nitelikli kişi olarak tanınıp övülür (Aksoy 1988: 115).

Adama dayanma ölür, ağaca dayanma kurur: Hiçbir destek sürekli olmaz. Bunun için insan yapacağı işte başkalarının desteklemesine güvenmemeli, yalnız kendi gücüne dayanmalıdır (Aksoy 1988: 118).

Adam ahbabından bellidir: Kişi arkadaşından bellidir (Aksoy 1988: 115).

Adamın kötüsü olmaz meğer ki züğürt ola: Adamın kötüsü olmaz. Züğürt bile olsa insan yine insandır. Ama fakirlik, parasızlık insanlara kötülük yaptırır (Tülek 2004: 14).

Adamın yere bakanından, suyun sessiz akanından kork: Yavaş akan su, nasıl tehlikeliyse sesi çıkmayan adam da o kadar tehlikelidir. Çünkü düşüncelerini açığa vurmaz, ne yapmak istediğini bilemeyiz (Tülek 2004: 14).

Adam olan iş başında belli olur: Bir insanı iyi tanıyabilmek için onu işinin başında görmek gerekir. Çünkü işindeki başarısı ve insanlarla olan ilişkileri onu doğru değerlendirmemize yardımcı olur (Tülek 2004: 15).

Adam olana bir söz yeterlidir: Anlayışlı bir insan, yapmasını istediğimiz ya da istemediğimiz bir şeyi, bir kere söylememizle anlar ve ona göre hareket eder. Dönüp dolaşp onu, aynı konuda uyardırmamıza gerek yoktur (Tülek 2004: 15).

Adam yanıla yanıla, pehlivan yenile yenile: İnsan, hata yaptıkça doğruyu bulur, hayatı öğrenir. Çünkü hatalardan alınan derslerle olgunlaşır, tecrübe kazanır (Tülek 2004: 15).

C-TÜRK EDEBİYATINDA VE HALK EDEBİYATINDA ERKEK KONULU ÇALIŞMALAR

Çalışmamız “Erkek Kahramanlar Üzerine Tip Araştırması” konusu etrafında ortaya çıkan bir inceleme olduğu için bu bölümde Türk edebiyatında erkek konulu yapılan bilimsel çalışmaların bir listesini burada vermeyi tercih ettik. Yine bu konuda bir eksiklik olduğunu düşündüğümüz için erkek kavramı ile ilgili Türk edebiyatında yapılan ve önemli bulduğumuz tüm çalışmaları alan ve tür ayrımı yapmadan bu bölümde sıralamaya çalıştık. Ayrıca bu konuda bilimsel çalışmaları bulunan araştırmacılarımızın soyadlarını alfabetik olarak sıraladık ve böylece aşağıda bulunan eser listesini oluşturduk.

Bu listeyi hazırlarken halk edebiyatında bilimsel olarak erkek konulu bağımsız ve ayrıntılı bir çalışmanın henüz yapılmadığını gördük. Ayrıca bu araştırmamızın Türk halk edebiyatında erkek kavramını inceleyip araştırarak bilim adamlarına ve halk edebiyatı araştırmacılarına yön verecek örnek bir çalışma ve yardımcı kaynak olacağı kanaatindeyiz.

Türk edebiyatında ve de özellikle halk edebiyatında erkek konulu yapılan çalışmalar aşağıdaki gibidir:

Aysan, Adviye (1997), *Kadın ve Erkek Adları Sözlüğü*, Ankara.

Er, Tülay (1989), *Türk Halk Kültürünün Bazı Sözlü Ürünlerine Yansıyan Kadın, Erkek ve Evlilik İlişkileri*, Ankara.

Kaplan, Mehmet (1996), *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3 / Tip Tahlilleri*, İstanbul.

Kırzioğlu, M. Fahrettin (1961), “Çemişgezek İle Keçi ve Sincar`da Eski Türkçe Erkek Adları” *Türk Dili*, C 11 (121), 35-38.

Koç, Şeref (2002), *Tanzimat Devri Türk Romanında Genç Erkek Tipi ve Sosyal Değişim*, Niğde (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi).

Köse, Nerin (1995), “Mirasyedi Delikanlı Tipi ve Türk Halk Hikâyeleri”; *Erciyes Dergisi*, Kayseri, 18 (210), 21-23.

Kurt, Yılmaz (1993), “Adana`da 1572 Yılında Kullanılan Türk Erkek Şahıs Adları”, *Belleten*, 57 (218), 173-200.

Kutlu, Şemsettin (1969), *Türkçe Kadın ve Erkek Adları*, Ankara.

Kutlu, Şemsettin (1987), *Türkçe Kadın ve Erkek Adları*, İstanbul.

Küçük, Salim (2003), “Cinsiyet Ayrımlı Atasözlerinde Kadın ve Erkek Kimliği”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), Afyon, 213-224.

Öztürker, Gülderen (2004), *Cumhuriyet Devri Türk Romanında Erkek (1923-1938)*, Ankara (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi).

Pehlivan, Serkan (1997), *Kız ve Erkek İsimleri Sözlüğü*, İstanbul.

Seçkin, Beyhan (1987), *1920-1928 Türk Romanında Yaşlı Erkek Tiplerinin Tahlili*, Ankara, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi).

Senih, Müşir (1924), “Bizde Erkekler Nasıl Evlenirler?”, *Resimli Ay*, C I (7), 28-32.

Sevinç, Emil (1973), “Erkeklerarası Düğün Oyunları”, *Türk Folklor Araştırmaları*, 1 (282), 6532.

Sümer, Faruk (1954), “Eski Türk Erkeklerinde Kıyafet ve Küpe Takma Âdetlerine Dair Notlar”, *Türk Yurdu*, I (238), 367-369.

Şakir, Rebia (1940), “Orta Oyunlarının Yaşmaklı, Pudralı, Allıklı Erkekleri: Zenneler”, *Yarım Ay*, C15, 17 (120), 18-19.

Taner, Nuri (drl.) (1984), “Anadolu’da Kadınların Erkeklerine Taktıkları Adlar”, *Türk Folkloru*, 5 (60), 18-20.

Uğuzman, Tülay Er, “Kadın ve Erkeğe İlişkin Algılamaların Sözlü Türk Halk Kültürüne Yansıması”, *Folklor/Edebiyat*, (21),2000/1, s.37-46.

Vural, Mehmet Zeki (drl.) (1934), *Öz Türkçe Kadın ve Erkek Adları ve Soyadları*, Bursa.

Vural, Mehmet Zeki (drl.) (1935), *Öz Türkçe Kadın ve Erkek Adları ve Soyadları*, Bursa.

Yardımcı, Mehmet (2007), “*Türk Destanlarında Tipler ve Motifler / Destanlar*”, Ankara, 50-69.

Listede yer alan ve bizi daha yakından ilgilendiren bazı çalışmalar hakkında da kısa bilimsel tespitler yapmaya çalıştık. Bu konuda değerlendirmeye çalıştığımız eserler ve bu eserleri içeren tespitlerimiz şöyledir:

a.Kaplan, Mehmet (1996), *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3 / Tip Tahlilleri*, İstanbul.

Prof. Dr. Mehmet Kaplan, Türk edebiyatındaki tipleri ele aldığı (yaklaşık on dört eser) bu eserinde halk edebiyatını ilgilendiren Oğuz Kağan Destanı, Göktürk Yazıtları, Dede Korkut Kitabı, Manas Destanı, Köroğlu gibi eserlerdeki tiplerin yanında Gazi tipi, Veli tipi,

Ahi tipi gibi tipleri ele almıştır. Prof. Kaplan, bunlara ek olarak adı geçen eserinde halk hikâyelerimizi yakından ilgilendiren iki büyük hikâyeyi (Leyla ve Mecnun, Kerem ile Aslı) ve bu iki hikâyede yer alan tipleri değerlendirmektedir (Kaplan 1996).

b.Köse, Nerin (1995), “Mirasyedi Delikanlı Tipi ve Türk Halk Hikâyeleri”; *Erciyes Dergisi*, Kayseri, 18 (210), 21-23.

Yrd. Doç. Dr. Nerin Köse, bu çalışmasında incelediği yüz kırk halk hikâyesinde evin tek oğlu olan, babalarının ölümüyle kendilerine kalan mirası kısa sürede tüketen mirasyedi kahramanları ve her şeyini yitiren, etrafında kimsesi kalmayan mirasyedi kahramanları ele almakta; hikâyelerde karşılaşılan “mirasyedi delikanlı tipi”nin kaynağının aslında yerli olmayıp Arap ve İran edebiyatlarına dayandığını belirtmektedir.

c.Yardımcı, Mehmet (2007), “*Türk Destanlarında Tipler ve Motifler / Destanlar*”, Ankara, 50-69.

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Yardımcı, “Türk Destanlarında Tipler ve Motifler” adıyla kaleme aldığı çalışmasında Türk destanlarında karşılaştığımız alp tipi, bilge tipi ve kadın tipi sınıflamasını yaparken konumuzu ilgilendiren alp tipi ve bilge tipi ile ilgili bilimsel tespitlerde bulunmaktadır.

d.Küçük, Salim (2003), “Cinsiyet Ayrımlı Atasözlerinde Kadın ve Erkek Kimliği”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), Afyon, 213-224.

Yrd. Doç. Dr. Salim Küçük, tasvirî nitelikteki bu araştırmasında Türk atasözlerini kadın ve erkek kimliği açısından incelemiş, mevcut atasözlerinden hareket ederek atasözlerimizdeki kadın ve erkek profilini ortaya koymaya çalışmıştır.

e.Uğuzman, Tülay Er, “Kadın ve Erkeğe İlişkin Algılamaların Sözlü Türk Halk Kültürüne Yansıması”, *Folklor/Edebiyat*, (21), 2000/1, 37-46.

Folklor/Edebiyat Dergisi’nde 2000 yılında yayımlanan ve Tülay Er Uğuzman’ın “Kadın ve Erkeğe İlişkin Algılamaların Sözlü Türk Halk Kültürüne Yansıması” adını verdiği çalışmasında halkın erkeğe vermiş olduğu değer, sözlü Türk halk kültürüne ait örneklerle anlatılmaktadır.

II. BÖLÜM

HALK HİKÂYELERİNDE ERKEK KAHRAMANIN DOĞUMU VE ERKEK KAHRAMANA AD VERİLMESİ

A-ÇOCUKSUZLUK VE ÇOCUKSUZLUĞA ÇARE ARAMA

İnsanoğlu, soyunun devam etmesi ve öldükten sonra da kendi adının yaşaması gibi sebeplerle çocuk konusunda tarih boyunca hep duyarlı olmuştur. Çocuk, Türk insanının hayatında da neslin devamı açısından son derece önemi olan bir kavramdır. Çocuksuz bir evin meyvesiz bir ağaca benzetildiği Türk toplumunda çocuk, evin tadı, tuzu ve neşesidir. İşte bizim için bu kadar önemi bulunan bu kavramın eksik oluşu yani bir ailenin çocuksuz kalması, çocuklarının olmaması da önemli bir durumdur. Çocuksuz kalan bir ailenin üzüntü çekmesi, toplum tarafından ayıplanması ve baskı görmesi, bu olumsuz durumun toplumdaki önemini de gözler önüne sermektedir.

Bir anne ve babanın çocuklarının olması için şifa aramaları ve çocuklara duyduğu özlem kültürel yaşamımıza ve edebiyatımıza da konu olmaktadır. Özellikle Türk halk edebiyatında karşılaştığımız bir tür olan halk hikâyelerinde çocuksuzluk kavramı önemli bir motif olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuksuzluk motifi bazı hikâyelerimizi başından sonuna kadar etkilemektedir.

Ayrıca çocuksuzluk motifi bir halk hikâyemizi yönlendirdiği gibi aynı zamanda çeşitli Türk boylarındaki bazı gelenekleri de beraberinde ortaya koyması bakımından oldukça dikkat çekicidir (Ekici 1995: 13).

Çocuksuzluk, halk hikâyelerindeki kahramanların ailelerinde sıkıntı ve mutsuzluk gibi olumsuzluklara sebep olmaktadır. Halk hikâyelerinde çocuksuzluk motifi iki sebebe dayanmaktadır:

A.Geleneklerin çocuksuz kişiyi veya aileyi ayıplaması ya da kınaması: Bu durum Dede Korkut Hikâyeleri'nde olduğu gibi "Allah o kişiyi kınadığı için" yapılmaktadır.

B.İktidar sahibi kişinin mirasının kime kalacağından duyduğu kaygı: Bir padişahın, şahın, vezirin veya beyin çocuğunun olmaması bu kişilerin gelecek kaygısı taşımalarına sebep olmaktadır. Böyle bir durum da çocuksuzluk yüzünden mutsuzluk ve daha başka olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir.

Örneğin halk hikâyelerinin kaynağı sayılan Dede Korkut Hikâyeleri'nden Boğaç Han hikâyesinde çocuksuzluktan dolayı kınama ve ayıplamayla ortaya çıkan üzüntüyü, Bamsı Beyrek hikâyesinde, oğulsuzluk ve kızsızlıktan dolayı ortaya çıkan üzüntü olarak görmekteyiz (Ekici 1995: 15).

İşte toplumumuz yukarıda saydığımız sebeplerden dolayı bu sorundan duyduğu üzüntüyü yenmek ve derdine derman bulabilmek için çocuksuzluğa çare aramaya da başlamaktadır.

ÇOCUKSUZLUĞA ÇARE ARAMA

Araştırmamıza konu alan Anadolu sahası Türk halk hikâyelerinde çocuksuzluğa çare aramanın da belli yöntemlere göre yapıldığını görmekteyiz. Bu yöntemleri hem çocuksuzluk motifinin önemini anlatması bakımından hem de toplumdaki bazı geleneklerimizi göstermesi bakımından önemli olduğu için aşağıya alıyoruz:

a.Doğrudan Allah'a dua ederek veya ziyafet vererek çocuk sahibi olmaya çare aramak (Boğaç Han ve Bamsı Beyrek hikâyelerinde olduğu gibi)

b.Çocuğu olmayan kişinin veziri ile tebdil-i kıyafet gezerek dinî hüviyeti bulunan Hızır, pir, evliya, derviş, ermiş gibi şahıslarla tesadüfen karşılaşması ve bu kişinin çare arayan kişiyi tanıyıp ona yol göstermesi veya verdiği büyülü nesne (elma) sayesinde çocuklarının olacağını söylemesi.

Çocuksuzluk motifinin Dede Korkut Hikâyeleri'nde de öne çıktığını görmekteyiz. Örneğin Boğaç Han hikâyesinde çocuksuzluğa çare arama Dirse Han'ın karısının bir ziyafet verip açları doyurmak, çıplakları giydirmek ve bir ağzı dualının duasıyla çocuklarının olacağını söylemesiyle olmaktadır. Bamsı Beyrek hikâyesinde de oğlu olmadığı için üzülen Pay Püre Bey ve kızı olmadığı için üzülen Pay Piçen Bey için Oğuz beyleri dua ederler ve beylerin de duası kabul olur. Pay Püre Bey ve Pay Piçen Bey doğacak çocukları beşik kertme nişanlayacaklarına dair de sözleşirler. Gerçekten de her ikisinin yaptığı duanın üzerinden biraz zaman geçince çocukları dünyaya gelir (Ergin 1999).

Anadolu sahası Türk halk hikâyelerimizde de çocuksuzluk motifinin ön plana çıktığını söyleyebiliriz. Araştırmamız süresince çocuksuzluk motifine rastladığımız halk hikâyelerimize göz atmak yerinde olacaktır:

Birinci hikâyede çocukları olmayan ve buna çok üzülen, çocuklarının olması için çareler arayan iki baba bulunmaktadır. Padişahın ve kethüdasının çocuklarının olmaması hikâyede şöyle ifade edilir: “İkisinin dahi zürriyeti dünyaya gelmedi” (Kaya-Koz 2000: 21). Fakat padişahın ve kethüdasının derdine yine bir derviş yetişmekte, bu dervişin verdiği öğüt ve nar sayesinde çocuksuzluğa çare bulunmaktadır.

Üçüncü hikâyede de çocuğunun olmamasına üzülen ve buna çareler arayan bir baba ile karşılaşmaktayız. Kandihar Şahı'nın bu üzüntüsü hikâyemizde şöyle dile getirilmiştir: “... ben ölürsem sarayım baykuşlara mesken olacak. Yerime geçecek neslimi devam ettirecek, ocağımı yakıp bacamı tüttürecek bir evlat babası olmak saadetinden mahrumum.” (Korgunal 1960: 2). Şahın çocuksuzluk sorunu yine olağanüstü yardımcı kahraman dediğimiz dervişin yardımıyla çözülmektedir. Dervişin verdiği elmanın yarısını yiyen hükümdarın bir erkek çocuğu olmuştur.

Dördüncü hikâyemizde çocuksuzluk sorunu yine olağanüstü yardımcı karakter olan dervişin yardımıyla çözüme kavuşmuştur. Çocuğunun olmamasına üzülen Buhara Padişahı'nın, dervişin verdiği elmanın yarısını kendisinin diğer yarısını da karısının yemesinden sonra bu sıkıntısı geçmektedir (Alptekin 1983: 21).

Beşinci hikâyede de çocuksuzluk ve çocuksuzluğa çare arama motifine rastlamaktayız. Horasan Padişahı Hurşid Şah'ın neslini sürdürecektir bir çocuğu yoktur ve buna çok üzülmemektedir. Şah'ın bu sorununu çözen güç ise yine ihtiyar bir derviştir. Dede Sultan'ın verdiği elmanın yarısını yiyen padişahın çocuk özlemi sona ermektedir (Kaya-Koz 2000: 133).

Altıncı hikâyemizde Isfahan şehrindeki Âdil Şah'ın ve Keşiş adındaki hazinedarının ortak derdi, çocuksuzluktur. İki dost (Âdil Şah ve Keşiş), dertlerine çare aramak için seyahate çıkarlar. Yolda karşılarına çıkan ihtiyarın verdiği elma ile sorunlarına çözüm bulunmuştur (Duymaz 2001: 41-42).

Dokuzuncu hikâyede padişah ile vezirinin ortak derdi yine çocuksuzluktur ve bu ikili dertlerine çare ararlarken yardımlarına ihtiyar bir derviş yetişmektedir. Çocuksuzluğa çare olan şey yine bir elmadır (Türkmen 1983: 210).

Onuncu hikâyede Gençkahraman şehri hükümdarı Hurşid Bey'in çocuğu yoktur. Hükümdar, bu yüzden halka zulmetmektedir (Kaya 1993: 65). Hurşid Bey'in derdinin

çözümüne yardımcı olan kuvvet dervîştir. Dervîşin verdiği elmayı yiyen Hurşit Bey'in ikiz oğlu olmaktadır (Kaya 1993: 66).

On altıncı hikâyemizde Maraş'ın İncirli köyünden iki kardeşin çocukları yoktur ve çocuklarının olmaması bu iki kardeşi üzmektedir. Bu kardeşlerin çocuksuzluk derdine çare iki kardeşin Allah'a dua etmeleri ve dualarının kabulü sonucu çocuklarının olmasıdır (Görkem 2000: 271).

On yedinci hikâyede de padişah bir çocuğunun olmamasından dolayı üzülmemektedir (Ekici 1995: 15). Çocuksuzluk derdine çözüm ise Allah'a yaptığı duanın kabul olmasıdır.

On sekizinci hikâyemizde Tiflis şahı olan Hurşit Şah'ın hiç çocuğu olmaz. Bir gün Tiflis halkı sünnet merasimi için Hurşit Şah'ın huzuruna gelirler. Hurşit Şah çocuğunun olmayışını hatırlayıp çok üzülmemektedir. Hurşit Şah'ın durumuna üzülen başvezir, onun kederini dağıtabilmek ve çocuksuzluğa çare aramak için dervîş kılığına girerek padişahla birlikte gurbete çıkarlar. Bir su kenarında karşılaştıkları dervîş, onların derdinin dermanını bilir ve Hurşit Şah'a yaptığı tavsiyelerle bu sorunun çözümüne de yardımcı olur (Alptekin 1999: 29-30).

Yirmi birinci hikâyede Gamsız Şah'ın çocuğu olmamaktadır. Gamsız Şah, özel berberinde tıraş olurken saçlarının beyazladığını görür ve düşünceye dalar. Eve geldiğinde neden üzüntülü olduğunu soran hanımına çocuğunun olmamasına üzüldüğünü söyler. Hanımının tavsiyesi üzerine çocuksuzluğuna çare aramak için vezirini de yanına alarak tebdili kıyafet gurbete çıkar. Gamsız Şah'ın derdine yeşil sarıklı, beyaz sakallı nuranî bir dervîş derman olmaktadır. Bu dervîş padişaha bir elma verir, elmanın yarısını kendisinin yarısını da hanımının yemesini ve gerisini Allah'a bırakmasını öğütler. Dervîş, şaha doğacak olan çocuğa adını kendisinin vereceğini de söyleyerek ortadan kaybolur. Gerçekten de bir süre sonra padişahın derdine çare bulunmakta ve neslini sürdüren bir oğlu dünyaya gelmektedir (Gültekin 2004: 20).

Yirmi ikinci hikâyede Kara Ali, yoluna çıkan ihtiyara neslinin devam etmesi için bir erkek çocuk istediğini söyler (Şimşek 1999: 628). Kara Ali'nin oğlunun doğumuna yardımcı olan ve derdine derman bulan karakter yine bir ak sakallı ihtiyar bir dervîştir. İhtiyar dervîş, Kara Ali'ye oğlunun olacağını; fakat bunun için gerdeğe girmeden önce abdest alıp Allah rızası için iki rekât namaz kılması gerektiğini ve gerisini de Allah'a bırakmasını öğütler (Şimşek 1999: 629).

B-ERKEK KAHRAMANIN DOĞUMU

İnsan hayatında başlı başına önem arz eden aşamaların başında hiç şüphesiz ki şu üç evre çok önceliklidir: Doğum, evlenme ve ölüm. Doğum, insan neslinin devamının sağlanmasında ve sağlıklı nesillerin oluşmasında belki de diğer iki aşamayı da geride bırakmaktadır. Türk toplumunu düşündüğümüzde çocuk sahibi olmak ve neslini devam ettirerek adını ve soyunu bir sonraki kuşağa devretmek her ailenin isteğidir. Çocuğu olmayan insan, hayattan zevk almayan, tek düze bir yaşamın sınırında boğulup giden, çaresizliği yaşamayı öğrenen bir birey haline gelir.

Türk toplumunda çocuk, hem aile içinde hem de toplumda her zaman önemli bir yere sahip olmayı başarmış ve evin tadı tuzu olan çocuğa sahip olmak için insanlar, her türlü çareye başvurmuşlardır. İyilik yapıp ziyaretlere gitmişler, adaklar adanmışlar, açları doyurup çıplakları giydirmişler, gurbete çıkarak dertlerine derman aramışlar ve en son olarak da tıbbi yöntemleri denemişlerdir. Sonuçta hangi şekilde olursa olsun insanoğlu çocuksuzluğa çare bulmayı başarmıştır.

Halk hikâyelerinde erkek kahramanlar, genellikle olağanüstü bir şekilde dünyaya gelirler. İncelediğimiz hikâyelerin içinde erkeğin doğumuyla ilgili bilgiler mevcuttur. Bunlardan çalışmamızda tespit ettiğimiz ve içinde doğum motifi bulunan hikâyeler şunlardır:

Birinci hikâyenin kahramanı Âsuman, bir dervişin yine Derviş İsmail adındaki babasına Murad Suyu'na gidip kurban kesmesini ve bu kurbanı Murad Suyu'na bıraktıklarında sudan çıkacak narı almalarını söylemesi ve derviş ile karısının da bu narı yemesi sonucunda dokuz ay on gün sonra dünyaya gelmektedir. (Kaya-Koz 2000: 22)

Üçüncü hikâyenin kahramanı Şah İsmail de olağanüstü bir şekilde dünyaya gelir. Şah İsmail, ak sakallı bir dervişin babasına verdiği elmayı anne ve babasının yemesiyle doğmaktadır (Korgunal 1960: 4).

Dördüncü hikâyenin kahramanı Yaralı Mahmut da olağanüstü bir şekilde dünyaya gelir. Kahramanın doğmasına yardımcı olan kuvvet yine bir dervıştır. Dervişin verdiği elmanın yarısını Buhara Padişahı, diğer yarısını da karısı yer, bu elmanın kabuklarını ise ahırdaki kısrağın yer. Böylece padişahın 9 ay 10 gün sonra nur topu gibi bir oğlu, kısrağın da bir tayı olur (Alptekin 1983: 21).

Beşinci hikâyenin kahramanı Murad Şah da olağanüstü bir doğum motifiyle dünyaya gelir. Dede Sultan'ın verdiği elmanın yarısını padişah diğer yarısını da karısı yer ve 9 ay 9

gün 9 saat 9 dakika sonra padişahın bir oğlu olur. Oğlu olan Hurşid Şah, donanma edip (merasim yapma) kurbanlar keser ve herkesi memnun eder (Kaya-Koz 2000: 134).

Altıncı hikâyede ise kahramanımız Kerem ve sevgilisi Aslı'nın doğumu şöyle olmuştur: İki dost (Âdil Şah ve Keşiş), dertlerine çare aramak için seyahate çıkarlar. Yolda bunların karşısına bir ihtiyar çıkar. İhtiyar, bunların neden dertli olduklarını, niçin seyahate çıktıklarını söyleyip bir elma verir. İhtiyarın söylediğine göre bu elmayı hanımlarıyla beraber yemeleri halinde çocukları olacaktır. Vakti gelince şahın bir oğlu, keşişin de bir kızı dünyaya gelir (Duymaz 2001: 42).

Dokuzuncu hikâyede doğum motifi şöyle gerçekleşir: Yaşlı bir derviş, padişah ile vezirin remmel ilmi sayesinde çocuklarının olmadığını söyler. Bir elmayı ikiye bölerek padişahla vezire verir. Bunların yarısını padişahın diğer yarısını da vezirin yemesini, böylece çocuklarının olacağını, kızın adını Zühre, erkek çocuğun adını da Tahir koymalarını ve birbirinden ayırmamalarını söyleyerek ortadan kaybolur (Türkmen 1983: 210). Aradan geçen kısa bir zamandan sonra da kahramanlar doğmaktadırlar.

Onuncu hikâyede de kahramanın doğumu olağanüstüdür; fakat biraz farklılık vardır. Çünkü ikiz çocuk dünya gelmektedir. Kahramanın doğmasına yardımcı olan kuvvet yine bir derviştir. Derviş; hükümdara elmayı vermek için çocukların ikiz olması durumunda birini alacağını ve ikinci olarak da çocukların adlarını kendisinin vereceğini söyleyerek bu iki şartı öne sürer. Eğer Hurşit Bey bu iki şartı kabul ederse verdiği elmanın yardımıyla iki oğlu olacaktır. Elmayı yiyen Hurşit Bey'in ikiz oğlu olur, bunlardan biri son derece güzel; öteki de çirkindir. Derviş, daha önceden ileri sürdüğü şartlar gereği Hurşit Bey'in oğlu Kamber'i alarak gözden kaybolur (Kaya 1993: 66).

On ikinci hikâyede kahramanın doğumunda olağanüstülük yoktur. Köyde yaşayan Genç Alioğullarından Ali Usta adındaki demircinin 1239 (1823) yılında bir oğlu dünyaya gelmektedir (Özder 1976: 11).

On üçüncü hikâyede Yahya Bey, "*Hüseynbeyli Kendi*"nde yani kendi köyünde doğan bir bey oğlu (Çetin 1986: 41) ve babasının biricik evladı olan bir kahraman olarak tanıtılmaktadır.

On beşinci hikâyede Zal'ın evlenmesinden dokuz ay sonra bir çocuğu dünyaya gelir ve doğan bu çocuğun yüzüne kimse bakamadığından dede Dal tarafından ormana

attırılmaktadır (Sakaoğlu vd. 1997: 41). Bu hikâyenin başkahramanı Zaloğlu Rüstem'in de evlendikten dokuz ay sonra bir oğlu olmaktadır (Sakaoğlu vd. 1997: 42).

On altıncı hikâyede çocuksuzluk sorunu olan iki kardeşin dualarının kabulü sonucu Halil ve Sultan, dokuz ay dokuz gün dokuz dakika dokuz saniye sonra doğmaktadırlar (Görkem 2000: 271).

On yedinci hikâyede çocuğu olmayan ve derdine derman arayan padişaha elma veren ihtiyar ona, elmayı ortadan ikiye bölerek hanımı ile yemesini, kabuklarını soyup atına yedirmesini söyler ve gözden kaybolur. Gerçekten dokuz ay on gün sonra Allah'ın izni ile padişahın bir oğlu, kısırağının bir tayı olur (Ekici 1995: 17). Bu hikâyede çocuk, pirin verdiği elma sayesinde olmaktadır.

On sekizinci hikâyede kahramanımız Kirmanşah'ın doğumunda da ilginçlikler vardır. Hurşit Şah'ın çocuğunun olabilmesi için dervişin tavsiye ettiği şu şartları yerine getirmesi gereklidir:

a. Abdestli şekilde yatağa girmesi

b. Çocuğun doğumunu müjdeleyen kişiyi mükafatlandırma

c. Hazret-i Hızır tarafından çocuğa isim verilmesin

d. Tiflis yöresindeki dul kadınlar ile öksüz çocukların giydirilmesi

e. Yedi kurban keserek fakirlere dağıtılması

f. Susuz yere çeşme, akarsuların üzerine köprü yaptırma (Alptekin 1999:30). Bu şartları yerine getiren Hurşit Şah'ın 9 ay sonra bir oğlu olmaktadır.

Yirmi birinci hikâyemizde de kahramanımızın doğumunda olağanüstülük vardır. Dervişin verdiği sihirli elmayı yiyince hanım sultan hamile kalır (Gültekin 2004: 20) ve dokuz ay sonra da Lâtif Şah doğmaktadır (Gültekin 2004: 22).

Yirmi ikinci hikâyede de Karacaoğlan'ın doğumu halk hikâyelerimizin genelinde rastladığımız geleneksel doğum motifinden izler taşımaktadır. Kara Ali'nin oğlunun (Hasan/Karacaoğlan) doğumuna yardımcı olan karakter yine ak sakallı ihtiyar bir derviştir. Kara Ali, evlendiğinde gerdeğe gireceği zaman ak sakallı ihtiyarın dediklerini hatırlar, gerdeğe girmeden önce abdest alıp Allah rızası için iki rekât namaz kılar ve gerisini de Allah'a bırakır. Evliliğinin üzerinden bir yıl geçtikten sonra da bir oğlu dünyaya gelmektedir (Şimşek 1999: 629).

Yukarıdaki hikâye örneklerinde yapmış olduğumuz tespitlerde de görüldüğü gibi halk hikâyelerinde erkeğin doğumu, genellikle olağanüstü yollarla gerçekleşmektedir. Bu olağanüstü doğum motifinde olağanüstü yardımcı karakter derviş ve elma motiflerinin etkisi büyüktür. Hiç çocuğu olmayan ve derdine derman arayan baba (Padişah, Bezirgân, Bey vs.) derdine çare aramak için en yakın arkadaşını (vezir, derviş, hazinedar vb.) yanına alıp kılık değiştirerek gurbete çıkar. Mola verdikleri bir yerde veya yolda bir çeşmeden abdest alıp namaza duracağı sırada karşısında ak sakallı ve ak saçlı nurani bir ihtiyar (Hz. Hızır) ansızın belirir. İhtiyar, o kişinin ve yanındakinin kim olduklarını söyler, o kişilerin derdini anlayarak, koynundan çıkardığı elmayı bunlara verir ve karısı ile bölüşüp yemelerini, vakti geldiğinde bir çocuklarının dünyaya geleceğini, bunları birbirleriyle evlendirmelerini ve kendisi gelmeden bu çocuklara isim vermemelerini söyleyip ortadan kaybolur. Daha sonra elmanın yarısını kendisi diğer yarısını da yanındaki kişinin yemesiyle çocuğu olmayan her iki kişinin de birer evlatları olur. Sonuç olarak erkek kahramanımızın doğumundaki bu olağanüstü durum daha sonra tüm yaşamına yansiyacaktır.

C-ERKEK KAHRAMANA AD VERİLMESİ VE HALK HİKÂYELERİNDE GEÇEN ERKEK ADLARI

Türk toplumunda ilk çağlardan başlayarak günümüz tarihini içine alan süreçte yeni doğan çocuğa ad verme, birtakım geleneklere bağlanmıştır. Çocuklara her önüne gelen isim veremez. İsim; ailenin en büyüğü veya çevrede itibar gören yaşlı, sevilen, sayılan ve sözü dinlenen kişiler tarafından verilir. Çocuk, doğduktan üç gün sonra kulağına ezan okunarak, adı üç defa tekrarlanır.

Çocuklara isim vermedeki geleneklerin devamını Dede Korkut Hikâyeleri'nde de görmekteyiz. Hikâyelerde ad verme işini Dede Korkut yapar. Hikâyelerde doğan erkek kahramanlar, belli bir yaşın olgunluğuna ve gücüne erişseler bile herhangi bir yiğitlik göstermeden ad alamazlar. Erkeklerin adları, gösterdikleri kahramanlıklara göre Dede Korkut tarafından seçilerek verilir. Örneğin Dede Korkut hikâyelerinden Boğaç Han ve Bamsı Beyrek hikâyelerinde ad verme geleneğe bağlı olarak yapılmaktadır. Boğaç Han hikâyesinde boğayı yenen Boğaç Han'a Oğuz beylerinin aferin demelerinden sonra Dedem Korkut gelir, boy boylayıp soy soylar ve ona "Boğaç" adını vermektedir (Ergin 1999: 26). Yine Bamsı Beyrek hikâyesinde de Pay Püre'nin oğlu bir gün avdan dönerken kâfirlerin baskınına uğrayan bezirgânları ve mallarını kurtardıktan sonra Dede Korkut gelir, söylediği şiirle bu oğlanın adını da Boz aygırlı Bamsı Beyrek koymaktadır (Ergin 1999: 62).

Halk hikâyelerinde ise isim verme geleneği biraz değişiktir. Halk hikâyelerinin bazılarında ad verme geleneğe bağlı olarak yapılırken bazılarında da çocuğun olmasını sağlayan derviş, kahramanlara ad vermektedir. Bazı halk hikâyelerinde de hiçbir geleneğe bağlanmaksızın doğrudan anne baba tarafından ad verilmektedir. Erkek kahramana ise isim, ya ailesi tarafından ya da erkeğin doğumuna yardımcı karakter olan yaşlı ve ak sakallı bir derviş, bir pir veya Hz. Hızır tarafından verilmektedir. Erkek kahramanların ismi, birlikte dünyaya geldiği ve ileride sevgilisi olacak kadınla birlikte verilir. Hz. Hızır, Dede Sultan, ak sakallı pir veya dervişin çocuğa ad vermesi şöyle olmaktadır (Alptekin 2002; Toman 2000):

1-Padişah veya vezirinin (bazen başkası) çocukları olmaz.

2-İki kişi dertlerine derman bulmak için kılık değiştirerek seyahate veya gurbete çıkar ve bir su başına, bir çeşme başına veya ağaç gölgesine otururlar.

3-Ak sakallı derviş veya pir, bunların yanına gelir, önce onların kim olduklarını söyler ve dertlerini bilir.

4-Padişah ya da Bey “*Derdimi bildin, dermanımı da ver.*” der. Derviş çocuksuzluğa çare olarak bir elma –bir hikâyemizde nar- verir. Bunlar ya karısı ile beraberce yenilecektir ya da yarısını yanındaki vezire verecek diğer yarısını da karısı ile birlikte kendisi de yiyecektir. Eğer hikâye kahramanlık konusu teşkil edecekse verilen olağanüstü elmanın kabuğunu da ahırdaki kısrak yiyecektir.

5-Vakti geldiğinde iki çocuk dünyaya gelir, bunların adını yine derviş verir, eğer hikâyenin konusunu kahramanlık oluşturacaksa çocuğun doğumuna paralel olarak bir de tay doğar. Buradan hareketle söylenecek olursa ad verme geleneğinde önemli olan bir başka nokta sadece erkek kahramanlara ad verilmez, o kahramanlarla birlikte adı konulan atlarda vardır. Örneğin Bey Börek’in atına Bengi Boz adının verilmesi gibi...

Araştırmamıza dâhil ettiğimiz yirmi beş halk hikâyesinin on yedisinde erkeğe ad verme ile ilgili gelenekler vardır. Bunların çoğunda erkek kahramana adı, ak sakallı bir derviş tarafından verilir ve sonunda da dua edilir.

Birinci hikâyede Âsuman’ın babasına nar vererek onun doğumuna vesile olan derviş, ona verilecek adı da belirler. Aynı zamanda Âsuman’ın sevgilisine konulacak adı da söyler. “...*Eğer oğlan olur ise adını Asuman koyasız, kız olur ise adını Zeycan koyasız, birbirinden ayırmayasız...*” (Kaya-Koz 2000: 22). Dervişin bu isteğine uyularak erkek çocuğu adı Âsuman, onunla aynı zamanda doğan kızın adı da Zeycan koyulmaktadır.

İkinci hikâyede erkek kahramanımıza ad verme geleneği biraz farklıdır. Asıl adı Osman olan erkek kahramanımız, bir gece rüyasında ak sakallı pirlere gördükten sonra Mahir adını almıştır (Köksal 1987: 105).

Üçüncü hikâyede padişaha elma vererek Şah İsmail’in doğumuna vesile olan derviş, kahramanımız on beş yaşına girince gelir, Adsız Bey diye çağrılan çocuğun adını Şah İsmail, tayın adını da Kamber tay koyar (Korgunal 1960: 3).

Dördüncü hikâyede Yaralı Mahmut’un doğumuna vesile olan derviş, Buhara Padişahı’nın saray erkânının büyüyen çocuğa ad vermek için toplandığı sırada gelir ve çocuğa Yaralı Mahmut adını vermektedir (Alptekin 1983: 28).

Beşinci hikâyede erkeğin adı Dede Sultân/Hazret-i Hızır tarafından verilir. Dede Sultân/ Hazret-i Hızır bir sabah okula giden oğlana Murad Şah adını verip ortadan kaybolmaktadır (Kaya-Koz 2000: 134).

Altıncı hikâyede erkek kahramana ve ileride sevgilisi olacak kadın kahramana isimleri aileleri tarafından verilir. Şahın oğluna Ahmet Mirza; Keşiş'in kızına ise Kara Sultan adı verilir. Fakat bu iki kahraman, büyüüp de birbirlerine âşık olunca birbirlerine Kerem ile Aslı adlarını mahlas olarak seçerler ve bu adları kullanırlar (Duymaz 2001: 43).

Dokuzuncu hikâyede kahramanımıza ve sevdiği kıza ad verme yine olağanüstü özellikler taşımaktadır. Yaşlı bir derviş, padişah ile vezirin remmel ilmi sayesinde çocuklarının olmadığını söyler. Bir elmayı ikiye bölerek padişahla vezire verir, bunların yarısını padişahın yarısını da vezirin yemesini, böylece çocuklarının olacağını, kızın adını Zühre, erkek çocuğun adını da Tahir koymalarını ve birbirinden ayırmamalarını söyler. Günü gelince padişahın bir kızı vezirin de bir oğlu dünyaya gelir. Aileler, dervişin sözlerine uyarak oğlana Tahir, kıza da Zühre adını vermektedirler (Türkmen 1983: 211).

Onuncu hikâyede Hurşit Bey çocuklarının doğumuna vesile olan dervişi beş sene bekleyerek çocuklarına ad vermez. Çocukların adlarını koymayı daha önceden şart koşan derviş, çocukların birine Mahmut, diğerine de Kamber adını koyar (Kaya 1993: 66).

On ikinci hikâyede köyde yaşayan kahramanımıza doğduğunda babası tarafından Kaya Sale (Kaya Salih) adı verilir; ancak Kaya Salih rüyasında gördüğü üç pirin kendisine Muhibbî adını vermesiyle bu adı kullanmaya başlamaktadır.

On dördüncü hikâyemizde kahramanlarımıza ad verilmesi geleneğiyle ilgili herhangi bir bilgi yoktur. Ancak aynı hikâyede farklı bir ad verme geleneği vardır. Bu gelenek mekâna ad verme geleneği şeklinde gerçekleşmektedir. Buna bağlı olarak Bolu Beyi'nin İstanbul'daki Tavuk Meydanı'nda yaptırmış olduğu kahveye Bolu Beyi Kahvesi adını verdiğini görmekteyiz (İçel 2010: 215).

On beşinci hikâyede değişik bir ad verme geleneği vardır. Doğduğunda yüzüne bakılamayan, korku veren bir çocuk olan ve dedesi Dal tarafından ormana atılan Zaloğlu Rüstem'i bulan Zümrüdü anka, ormanda onu sırtına alarak yuvasına götürür ve adını Zaloğlu Rüstem koyar (Sakaoğlu vd. 1997: 41). Yine aynı hikâyemizde başkahramanımız Zaloğlu Rüstem evlendikten dokuz ay sonra bir oğlu olunca adını Haydar koymaktadır (Sakaoğlu vd. 1997: 42).

On altıncı hikâyede çocuğu olmayan iki kardeşin duaları Allah tarafından kabul olduktan sonra çocukları olur. Bu iki kardeş, doğan çocuklardan oğlan olanın adını Halil, kız olanın adını ise Sultan koyarlar (Görkem 2000: 271).

On yedinci hikâyede padişahın oğlu yedi yaşına gelince adsız diye çağrılır ve alay edilir. Padişah vezirlerini toplayarak oğluna ad vermek ister. Üçüncü gün elmayı veren derviş gelir, oğlanın adını Bey Böyrek, tayın adını da Bengiboz koymaktadır (Ekici 1995: 20).

On sekizinci hikâyede başkahraman Kirmanşah'ın adını almasında onun doğumuna vesile olan dervişin rolü vardır. Hurşit Şah'ın meclisi dört yaşına giren çocuğa isim vermek için toplandığında Hazret-i Pir Dede (Hazreti Hızır) gelir ve çocuğun arkasını üç kere sıvazlayarak adını Kirmanşah koymaktadır (Alptekin 1999: 30).

Yirminci hikâyede erkek kahramanlarımıza ad verilmesi ile ilgili herhangi bir geleneğe rastlamadık; fakat aynı hikâyede bir kahveye hikâyemizin başkahramanı Âşık Garip'ten esinlenilerek isim verildiğini görüyoruz. Halep'te Âşık Garip'in saz çalıp şiir söylediği kahveye sahibi Mahmut Ağa tarafından "Garipler Kahvesi" adı verilmektedir (Türkmen 1995: 230).

Yirmi birinci hikâyede kahramanımız Lâtif Şah, küçük bir çocukken dört beş yaşına gelinceye kadar bakıcılara verilmektedir. Çocuk hâlâ adsızdır. Memleketin ileri gelenleri çocuğa ad vermek için toplandıkları sırada yeşil sarıklı, beyaz sakallı, nuranî bir derviş gelir ve çocuğa Lâtif Şah adını vermektedir. Ayrıca çocuğa ad verildikten sonra padişah, oğlunu sünet ettirmektedir (Gültekin 2004: 22).

Yirmi ikinci hikâyede de kahramana ad verme geleneği görülmektedir. Kara Ali'nin evliliğinin üzerinden bir yıl geçtikten sonra (ak sakallı ihtiyarın öğütlemesinden bir yıl sonra) bir oğlu dünyaya gelmekte ve ona Hasan adı bu ak sakallı derviş tarafından verilmektedir. Bu hikâyemizde ad verme âdeti diyebileceğimiz bir özellik de bulunmaktadır. Oğlana ad verilince de kırk gün kırk gece şenlikler yapılır, açlar doyurulur, çıplaklar giydirilir, kavuşamayanlar da evlendirilir (Şimşek 1999: 628). Ayrıca aynı hikâyede Asıl adı Hasan olan başkahramanımızı dedesi ve annesi "Kara Oğlum" diye sevmektedirler. Buradan da anlaşılacağı gibi kahramanımıza ikinci bir ad verilmekte olup bu durum onun çevresinde çok sevildiğini de göstermesi bakımından önemlidir. Yine kahramanımız Hasan, Hak Âşığı olduktan sonra çevresinde Karacaoğlan diye de tanınmaktadır (Şimşek 1999: 629).

Çalışmamız süresince incelememize konu olan halk hikâyelerinde geçen erkek adlarını da çalışmamıza konu olduğu için inceledik. Aşağıda her hikâyede geçen erkek kahramanlarımızın isimleri arasına adı tam olarak verilmeyen şah, padişah unvanlı kişileri

yaşadıkları yer veya unvanlarıyla birlikte bu listemize dâhil ettik. Hikâyelerde geçen erkek adlarını şöyle sıralamak mümkündür:

Birinci Hikâyede Geçen Erkek Adları:

- 1- Âsuman
- 2- Kethüda Derviş İsmail
- 3-Hızır Aleyhisselâm/Dede Sultan
- 4-Kahveci Üryan Dede/Âşık Üryan Dede
- 5- Kaleli Bey
- 6-Başbölükbaşı İbrahim Ağa
- 7-Bölükbaşı Hasan Ağa
- 8-Bölükbaşı Mahmut Ağa

İkinci Hikâyede Geçen Erkek Adları:

- 1-Osman (Mahirî)
- 2-Ahmed Ağa

Üçüncü Hikâyede Geçen Erkek Adları:

- 1-Şah İsmail (Adsız Bey)
- 2-Hoca Danyal

Dördüncü Hikâyede Geçen Erkek Adları:

- 1-Yaralı Mahmut
- 2-Buhara Padişahı Şah Murat
- 3- Demir Atar (2. Arap)

Beşinci Hikâyede Geçen Erkek Adları:

- 1-Murad Şah
- 2-Hurşid Şah/Horasan Padişahı
- 3-Dede Sultan/Hazret-i Hızır

Altıncı Hikâyede Geçen Erkek Adları:

- 1-Kerem (Ahmet Mirza)
- 2-Âdil Şah
- 3-Keşiş/Kara Keşiş
- 4-Çalık Paşa

Yedinci Hikâyede Geçen Erkek Adları:

- 1-Kanber
- 2-Hacı Behram
- 3-Masum Paşa

Sekizinci Hikâyede Geçen Erkek Adları:

- 1-Ferhat
- 2-Behzad Usta (Ferhad'ın babası)
- 3-Müneccimbaşı Yusuf Ağa
- 4-Bedos Usta
- 5-Hüsrev Bey/Ağa
- 6-Hürmüz Şah (İran şahı olup bu kişiden dolayı olarak bahsedilir)
- 7-Nakkaş Fehmi
- 8-Lokman Ağa
- 9-Ali Nişan Bey

- 10-Behram
- 11-Mimarbaşı Rüstem Ağa
- 12-Şapur
- 13-Vezir İsfendiyar
- 14-Şerif
- 15-Seyis Ahmet
- 16-Şahbender
- 17-Şah Sanem (Şirin'in merhum babası)

Dokuzuncu Hikâyede Geçen Erkek Adları:

- 1-Tahir
- 2- Hz. Hızır

Onuncu Hikâyede Geçen Erkek Adları:

- 1-Mahmut
- 2-Hurşit Bey (Gençkahraman şehri hükümdarı)
- 3-Kamber (Mahmut'un kardeşi)
- 4-Esed Paşa (Nigâr'ın babası)
- 5-Hoca Cihan (Mahmut'un hocası)
- 6-Hasan Ağa (Esed Paşa'nın amcası)
- 7-Mansurlu Şahı

On Birinci Hikâyede Geçen Erkek Adları:

- 1-Mîr Ali Şîr
- 2-Hüseyin Baykara
- 3- Hoca Salih (Gül'ün babası)

On İkinci Hikâyede Geçen Erkek Adları:

- 1-Kaya Sale/Kaya Salih/ Muhibbî
- 2-Ali Usta (Muhibbî'nin babası)
- 3-Hafız Sabit Efendi (Esmahan'ın babası)
- 4-Mutasarrıf Süleyman Paşa
- 5-Mehmet Paşa/Bey
- 6-Osman (Muhibbî'nin akrabası)
- 7-Hasan Ağa (Esmahan'ın büyük ağabeyi)
- 8-Hacı Hoca
- 9-Âşık Şamili
- 10-Deli Yüzbaşı Âşık Mehmed Oğlu Mustafa
- 11-Âşık İdrakî
- 12-Hafız Beşir Efendi
- 13-Osman (İphan'da Altuntaşoğulları'ndan Ahmed'in oğlu)
- 14-Mirzahan
- 15- Kâtip Hüseyin Hayalî Efendi

On Üçüncü Hikâyede Geçen Erkek Adları:

- 1-Yahya Bey
- 2-Hüseyin Bey (Yahya Bey'in babası)
- 3-Hacı Bey (Yahya Bey'in dayısı)
- 4-Hasan Ağa

On Dördüncü Hikâyede Geçen Erkek Adları:

- 1-Köroğlu
- 2-Bolu Beyi

- 3-Hasan Bey (Köroğlu'nun öz oğlu)
- 4-Esabali
- 5-Sultan Murat
- 6- Köse Kenan
- 7- Ayvaz
- 8- Kiziroğlu Mustafa Bey
- 9- Keloğlan
- 10- Demircioğlu
- 11- Reyhan Arap
- 12-Niğdeli Geyik Ahmet
- 13-Bursalı Topal Dursun
- 14-Değirmen Avurt
- 15-Firfirik Burun
- 16-Toz Kopartan
- 17-Tepe Delen
- 18-Debe Daşak
- 19-Abulobut
- 20-Deli Mehtar

On Beşinci Hikâyede Geçen Erkek Adları:

- 1-Zaloğlu Rüstem
- 2-Dal (Zaloğlu Rüstem'in dedesi)
- 3-Zal (Zaloğlu Rüstem'in babası)
- 4-Kahraman-ı Kâtil (Zaloğlu Rüstem'in kayın pederi)
- 5-Haydar (Zaloğlu Rüstem'in oğlu)

On Altıncı Hikâyede Geçen Erkek Adları:

- 1- Âşık Halil
- 2- Kel Osman Bey

On Yedinci Hikâyede Geçen Erkek Adları:

- 1-Bey Böyrek
- 2-Baltacıoğlu Kel Vezir
- 3-Keloğlan

On Sekizinci Hikâyede Geçen Erkek Adları:

- 1-Kirmanşah
- 2-Hurşit (Hurşut) Şah (Kirmanşah'ın babası)
- 3-Ahmet Şah (Kirmanşah'ın amcası)
- 4-Âdil Han (Herat Şahı'dır)
- 5-Hazret-i Hızır (Hazret-i Pir Dede/ihtiyar derviş)
- 6-Koca Arap
- 7-Mecal Vermez

On Dokuzuncu Hikâyede Geçen Erkek Adları:

- 1-Sürmeli Bey
- 2-Beğriboğlu
- 3-Arif (Sürmeli Bey'in ağabeyi)
- 4-Menemenci Beyi (Telli Senem'in babası)
- 5-İsah (İshak / Sürmeli Bey'in amcaoğlu)
- 6-Toraman Paşa

7-Mehmet (bezirgâncının oğlu)

Yirminci Hikâyede Geçen Erkek Adları:

1-Âşık Garip

2-Hazret-i Pir Dede

3-Deli Mahmut (Garip'in arkadaşı)

4-Nazif Şah

5-Hacı İbrahim (Garip'in babası)

6-Kara Velet

7-Kahveci Mahmut Ağa

Yirmi Birinci Hikâyede Geçen Erkek Adları:

1-Lâtif Şah

2-Gamsız Şah (Lâtif Şah'ın babası)

3-Koca Lala

4-Hindistan Şahı

5-Fas Padişahı

6-Esfendiyar (Fas padişahının pehlivanı)

7-Keçel Mehmet

Yirmi İkinci Hikâyede Geçen Erkek Adları:

1-Kara Ali (Karacaoğlan'ın babası)

2-Hasan (Kara Ali'nin oğlu / Karacaoğlan)

Yirmi Üçüncü Hikâyede Geçen Erkek Adları:

- 1-Mehmet Bey (başkahraman)
- 2-Celâlî Bey (Mehmet Bey'in babası)
- 3-Âşık Aydın,
- 4-Ahmet (Mehmet Bey'in arkadaşı)
- 5-Ali Han (Mehmet Bey'in arkadaşı)
- 6-Keloğlan (Keçel)
- 7-Arap Pehlivan
- 8-Kara Çöl (Gül Eser'in göçebe dayısının oğlu)
- 9-Kara Vezir (Kara Çöl'ün veziri)
- 10-Koç Köroğlu Hüruşan Ali
- 11-Köse Kenan
- 12-Bıyıklı Yusuf
- 13-Ayvaz
- 14-Köse
- 15-Demircioğlu
- 16-Kiziroğlu Mustafa Bey
- 17-Koca Bey Arif Bey
- 18-Mustafa Bey
- 19-İsa Balı

Yirmi Dördüncü Hikâyede Geçen Erkek Adları:

- 1-Kurbanî
- 2-Recep (Kurbanî'nin ağabeyi)
- 3-Şaban (Kurbanî'nin ağabeyi)
- 4-İzzet Han
- 5-Şah Abbas
- 6-Mirahur Ağa
- 7-Mahmut (Nigar'ın gizli sevgilisi)
- 8-Tayyar (ak sakallı vezir)

Yirmi Beşinci Hikâyede Geçen Erkek Adları:

- 1-Gays (Mecnun)
- 2-Cemal (Leyla'nın babası)
- 3-Görmüş (Leyla'nın emmisinin oğlu Görmüş)
- 4-Hazret-i Hızır

III. BÖLÜM

HALK HİKÂYELERİNE GÖRE ERKEĞİN ÖZELLİKLERİ

A-ERKEĞİN FİZİKİ ÖZELLİKLERİ

Türk erkeği umumiyetle uzun boylu, hafif kilolu, beyaz tenli, çevik ve atletik bir fizikî görünümüne sahiptir.

Destanlar devrinde erkek, iri yarı ve güçlü bir yapıya sahiptir. Erkek, bu devirde rakipleriyle yarışabilir, hatta bir kahramanlık gösteremezse erkekten sayılmaz. Bu devirde erkek ata binen, ok atan, güreş tutan ve gürz kullanan bir asker savaşçı ve hükümdar olarak karşımıza çıkar. Erkeklerin bu özelliklere sahip olmasının sebebi, göçebe yaşamın bir gereği olup her an düşmanla cenge hazır bir yapıda olmalarından kaynaklanmaktadır. Çünkü göçebe bir hayat yaşayan Türk toplumu, erkeğiyle kadınıyla, genciyle yaşlısıyla daima düşmanlarıyla mücadele etmiştir. Bu nedenle erkeklerin güçlü olması ve asker disiplini ile yetişmesi gerekir.

Dede Korkut Hikâyeleri'nde de erkekler, güçlü kuvvetli olmalarının yanı sıra son derece yakışıklı, tecrübeli ve bilgilidirler. Erkekler uzun boylu, çevik, kara saçlı, kara kaşlı, kara gözlü, yakışıklı ve cesurdur.

Halk hikâyelerinde ise fizikî bakımdan birbirinden yakışıklı ve yiğit kahramanlarla karşılaşırız. Onlar, sevgilinin gözlerini büyüleyip kendilerine âşık etmeleri suretiyle garip, gılman, yiğit, bülbül, güneş ve gül olarak nitelendirilmektedir. Bu durum, sevgilinin başını döndürecek mahiyettedir.

Çalışmamızda ele aldığımız halk hikâyelerinde sadece fizik bakımından yakışıklı olan erkeklerin yanı sıra Türk destanları ve Dede Korkut Hikâyeleri'nde olduğu gibi hem yakışıklı hem de kuvvetli olan erkekler kahramanlar da vardır.

Halk hikâyeleri kahramanlarının umumiyetle boyları uzun, gözleri siyah, saçları daima uzun, gür ve siyah, tenleri beyaz, gözleri ve kaşları karadır. Onlar, bu özellikleriyle sevgililerinin gönüllerini fetheden erkeklerdir.

Bu bölümde erkeklerin fizikî özelliklerini (genel görünümünü) erkek hakkında yapılan teşbihleri başlıklar hâlinde inceleyeceğiz.

1-Genel Görünüm

Erkekler, fizikî bakımdan bir güzelde bulunması gereken tüm özelliklere sahiptirler.

Birinci hikâyede Zeycan'ın sevgilisi Âsuman'ı ilk gördüğünde ondan etkilenip âşık olması onun genel görünümüyle ilgili olarak şöyle anlatılmaktadır: “Hemen Âsumân kavuğunu çıkarıp abdest alırken Zeycân gördü Âsuman'ın perçemini...” (Kaya-Koz 2000: 24).

Âsuman, Zeycan'ı o kadar etkilemiştir ki Zeycan, sevgilisi Âsumân'ın yakışıklılığını aşağıya aldığımız dizelerde bir güneşe benzetmektedir:

“Yârimin cemâli benzer bir güneşe

Söyletme Zeycân'ı yaksın ateşe” (Kaya-Koz 2000: 31).

Yine aynı hikâyede Âsuman'ın fiziki özelliği ile ilgili şu bilgiye yer verilmiştir: Âsumân ile ilgili şu fiziksel özelliğe yer verilmiştir: “Ama Âsumân'ın kaşları ziyade kara idi.” (Kaya-Koz 2000: 31).

Üçüncü hikâyede Şah İsmail, sevdiği kıza göz koyan babasına gözdağı vermek için kendi gücünü ve yiğitliğini şöyle tasvir eder: “Beni yayımın kirişi zapt eder baba; fakat parmaklarım kırılır yayımın kirişi kırılmaz.” (Korgunal 1960: 36).

Dördüncü hikâyenin erkek kahramanı Mahmut; avcılık yapan, usta bir binici, iyi silah kullanmayı bilen, saz çalabilen ve dervişin verdiği sihirli bıçağın yardımıyla olağanüstü bir güç ve kuvvete sahip bir olduğu için sevgilisi Elif ona âşık olur (Alptekin 1983: 29).

Beşinci hikâyede Murad Şah uyurken onu yakalamaya ve gözlerine mil çekmeye gelenlerle savaştan Gülizar, askerlere “Murad Şah'tır cümlemizin ser tacı.” (Kaya-Koz 2000:158) dizesiyle seslenerek sevdiğine verdiği değeri anlatmaktadır.

Yedinci hikâyenin kahramanı Kanber, on sekiz on dokuz yaşına gelince çok can yakıcı bir delikanlı olmuştur (Korok 1937: 5).

Sekizinci hikâyede erkek kahramanımız Ferhad, iki kara üzüm tanesi gözleri olan; ince uzun sıırım gibi boyuyla bir çınarı andıran; alınna dökülen saçlarının siyah kakülü, geniş omuzları, iri pazıları ve gülümserken beliren inci gibi dişleri ile dikkati çeken ve Şirin'in ablası Mehmene Banu'nun aklını başından alan biri olarak tanıtılmaktadır (Andaç 2007: 42).

Dokuzuncu hikâyede beraber büyüyen iki kahramanımız Tahir ile Zühre, âşık olduklarında on ikişer yaşlarında olmalarına rağmen onları görenler yirmi yaşında zannederler ve her ikisi de her geçen gün daha da güzelleşir, görenler “ah bir daha görsem” diye

imrenmektedir (Türkmen 1983: 213). Bu durum, erkek kahramanımızın fiziki bakımdan sevgilisini etkileyecek kadar yakışıklı olduğunu göstermektedir. Aynı hikâyede Tahir, kara kaşlı bir sevgili olarak yer almaktadır (Türkmen 1983: 214)

On ikinci hikâyede Esmahan rüyasında gördüğü Muhibbî'yi “ince uzun boylu, karayağız bir delikanlı” (Özder 1976: 19) olarak tarif eder.

On dördüncü hikâyede başkahramanımız Köroğlu; biraz kaba olduğu için oturduğu yere sığmayan, iki kişinin oturduğu yere oturan, sözün ilerisini gerisini düşünmeyen ve sözün tamamını birden söyleyen bir kişi olarak sahneye çıkmaktadır (İçel 2010: 185-188).

Yine aynı hikâyenin kötü karakteri diyebileceğimiz ve Köroğlu'nun baş düşmanı olan Bolu Beyi de kısa boylu, cüce bir adam olarak tanıtılmakta ve genel görünüm olarak da Köroğlu'nun yanında koltuk değneği bile olamayacak kadar aciz bir karakter gibi anlatılmaktadır.

On beşinci hikâyede başkahraman Zaloğlu Rüstem; dokuz ay sonra dünyaya geldiğinde onun yüzüne kimse bakamaz ve hatta dedesi Dal, çocuğun bu durumunu görünce korkar ve onun ormana atılmasını emreder (Sakaoğlu vd. 1997: 41). Yine aynı hikâyedeki kahramanlardan Zal (Rüstem'in babası); “*güzel olduğu gibi yiğitlik bakımından da önde*” bir kimse olarak tanıtılmaktadır (Sakaoğlu vd. 1997: 41). Hikâyenin başka bir yerinde ise Zaloğlu Rüstem'in oğlu Haydar'ın “*zekâ ve hilede Emir Ümmiye'yi geçen*” bir çocuk olduğundan bahsedilmektedir (Sakaoğlu vd. 1997: 42).

On altıncı hikâyede asıl kahraman Halil, buzağı kazığına benzeyen bir adam görünümünde olduğu için Sultan'ın hoşuna gitmemektedir. Bu durum karşısında üzülen Halil'in amcası da ona derebeylerine mahsus bir elbise olarak genel görünümünü düzeltmeye çalışmaktadır (Görkem 2000: 288).

On dokuzuncu hikâyemizdeki yardımcı kahramanlardan Toraman Paşa, bıyıklarını enseye kadar uzatmış, kafasına bir semer kalp geçirmiş, boydan boya bir postun içine oturmuş bir adam görünümünde tanıtılmaktadır (Köse 1996: 98).

Yirminci hikâyede yardımcı kahramanlardan Deli Mahmut, sevda hastalığına yakalanan arkadaşı Âşık Garip'e halinde bir durgunluk bulunduğunu ve renginin bembeyaz olduğunu belirtmektedir (Türkmen 1995: 207). Aynı hikâyede Âşık Garip, gurbete çıkacağı sırada ayağında çarığı, elinde sazı bulunur bir şekilde yola çıkmakta (Türkmen 1995: 215);

Halep'teki bir kahvede saz çalıp şiir söylemeye başlayan Garip'i Vali paşa huzurunda güleç bir yüzle karşılamaktadır (Türkmen 1995: 223).

Yirmi ikinci hikâyede Hasan (Karacaoğlan) esmer bir çocuk olduğu için büyük anne ve büyük babası tarafından “Kara oğlum” diye sevilir ve bu sebepten dolayı adı da “Karaoğlan” kalmaktadır (Şimşek 1999: 625).

Yirmi üçüncü hikâye kahramanlarımızın genel görünümünün yoğun olarak anlatıldığı hikâyelerin başında gelmektedir. Başkahramanlardan Mehmet Bey, kendisine olan sevgisini göstermek için o devirdeki geleneğe bağlı olarak Gül Eser'in ayaklarına altın top atması üzerine onun teklifini reddetmekte ve ona şu dizeyle seslenirken kendi görünümüyle ilgili bilgi vermektedir:

“Mehmet Beyim ben süslüyem

Çamlıbellere yaslıyam

Ben de Köroğlu nesliyem

Kaldıramam bergüzarın” (Boratav 2002: 197).

Aynı hikâyemizde Mehmet Bey ile Âşık Aydın ilk karşılaştıklarında Mehmet Bey'in gözlerinden ateş dökülür gibi heybetli heybetli görünmesi yine genel görünümü belirten başka bir ifadedir (Boratav 2002: 200).

Yirmi dördüncü hikâyede Nigar'ın gizli sevgilisi Mahmut dünyanın en güzel erkeği olarak tanıtılmaktadır (Korgunal 1935: 63), Nigar'ın ağabeyinden sonra vezir olan Tayyar da ak sakallı bir görünümle karşımıza çıkmaktadır (Korgunal 1935: 79)

2-Erkek Hakkında Yapılan Teşbihler

Hikâyelerde erkek kahramanların yiğitliğini, cesurluğunu, fedakârlığını, aşkı için yaptıklarını ve daha birçok sebeplere dayanan özelliklerini anlatan bazı benzetmeler yapılmıştır. Bu benzetmelerin bazılarını aşağıdaki başlıklara göre inceledik:

a-Erkek-Güneş

Birinci hikâyede Âsumân sevgilisi tarafından bir güneşe benzetilir:

“Yârimin cemâli benzer bir güneşe

Söyletme Zeycân’ı yaksın ateşe” (Kaya-Koz 2000: 31)

...

b- Erkek-Derviş

Birinci hikâyede Zeycan, sevgilisi Âsumân’a “bir derviş âdem” diyerek onu bir dervişe benzetmiştir (Kaya-Koz 2000: 32).

c- Erkek-Mecnun

Birinci hikâyede Âsuman, “Mecnun gibi gözüme Leyla görünmüş dilber” (Kaya-Koz 2000: 57) dizesiyle kendisini Mecnun’a benzetir.

Üçüncü hikâyenin kahramanı Şah İsmail, kendisine Mecnun’a benzetmektedir:

“Beni Mecnun edip düşürdü yola

...” (Korgunal 1960: 17).

Beşinci hikâyede kahramanımız Murad Şah, Haramibaşına söylediği bir dizede “Mecnun gibi bu çölleri gezerim...” (Kaya-Koz 2000:141) diyerek kendisini Mecnun’a benzetmektedir.

On altıncı hikâyemizin asıl kahramanı Halil, aşkına karşılık vermeyen Sultan’a söylediği bir dizede kendisini Mecnun’a benzeterek şöyle demektedir:

...

Evvel dertli idim Mecnun edersin

... (Görkem 2000: 274).

d-Erkek-Deli

Birinci hikâyede Âsuman, sürekli başını sallayan Kahveci Üryan Dede'yi “Deli isen tımarhaneye kahveci.” (Kaya-Koz 2000: 48) dizesinde bir deliye benzetmektedir.

e-Erkek-Avcı

İkinci hikâyede Mahirî Baba kendisini bir avcıya benzetmektedir:

...

“Avcıyam aldım izinden,

Doymadım şirin sözünden” (Köksal 1987: 115)

f-Erkek-Üryan

Üçüncü hikâyede Şah İsmail, sevgisi yüzünden kendisini çıplak bir insana benzetmektedir:

“Burada rastladım yârim ceylâna

Yandı da vücudum döndü püryana

Döndüm ben şimdi tıpkı bir üryana

Yaylâ Gülizar'ım nereye gitti” (Korgunal 1960: 17).

g-Erkek-Garip

Üçüncü hikâyede Şah İsmail, içindeki özleminden dolayı kendisini garip, kimsesiz birine benzetmektedir:

“...

Ey beni anamdan ayıran dağlar

Bir garibim derdim yol isterim.” (Korgunal 1960: 18).

Üçüncü hikâyede Murad Şah, yakalandığı haramibaşına söylediği “... Garip gönlüm nazlı yâre düşmüştür...” (Kaya-Koz 2000:141) dizesiyle kendi gönlünü garip olarak görmektedir.

h-Erkek-Aslan

Üçüncü hikâyede Şah İsmail, Arap Üzengi ile savaşmak için meydana çıkarken “can evinden vurulmuş bir arslan”a (Korgunal 1960: 25) benzetilmiştir.

On dokuzuncu hikâyede Beğriboğlu’nun karısı oğulları Arif ile Sürmeli Bey’i “aslan gibi delikanlı”ya benzetmektedir (Köse 1996: 90).

t-Erkek-Kül

Üçüncü hikâyede Şah İsmail, aşkıdan dolayı yanan bir küle benzetilmiştir:

...

“Kül olayım yana yana

Harap etti aşkın beni” (Korgunal 1960: 8)

i-Erkek-Tosun

Üçüncü hikâyede Şah İsmail, sevgilisine âşık olup aşk hastalığına yakalanmadan önceki haliyle bir tosuna benzetilmiştir: “Kandihar’a vâsıl oldukları zaman herkes şaşırıp kaldı. O şimdi giderken tosun gibi gürbüz delikanlı hükümdar zâde, sapsarı bir halde avdet ediyordu. Çünkü bütün rengini kaybetmiş, âdeta bir ölüye dönmüştü.” (Korgunal 1960: 11-12).

j-Erkek-Göz Nuru/Ciğer Köşe

Beşinci hikâyede Gurbete çıkacağını söyleyen Murad Şah’ı annesi göz nuru ve ciğer pareye benzetir:

“Gine tazelendi yaramın başı

Gözüm nuru ciğer köşem tezce gel” (Kaya-Koz 2000: 139)

...

k- Erkek-Gül/Gonca Gül

Koku ve renk bakımından etkileyici bir güzelliğe sahip olan gül, insanoğlunu daima cezbeder. Günlük hayatta da bu özelliği ile insanların sevgi ifadesi olmuştur. Bu yüzden

edebiyatımızda şairler ve yazarlar tarafından sevgili, her zaman güle benzetilir. Ancak bu teşbihte gül ile bülbülün dillere destan olan aşkının da rolü vardır.

Beşinci hikâyede Murad Şah, annesi tarafından güle benzetilir.

...

“Oğul senin için canımdan geçtim

Çok eğlenme gonca gülüm tezce gel.” (Kaya-Koz 2000: 139).

Dokuzuncu hikâyede Zühre “Ey ruhları gül Tahir ...” dizesinde Tahir’in ruhunu güle benzetir (Türkmen 1983: 215).

On üçüncü hikâyede başka birisine âşık olan Yahya Bey, karısından ayrılmak istemektedir. Yahya Bey’in karısı Yamen Hanım, kocasını çok sevdiği için çok üzülür ve bu durum karşısında kocasına olan sevgisini onu güle benzeterek dile getirmekte ve ona şöyle seslenmektedir:

“Başıma döndüğüm kurban olduğum

Başıma döndüğüm gül yüzlü yârim...” (Çetin 1986: 48).

l- Erkek-Kuş

Beşinci hikâyede Murad Şah, sevgilisi ile söyleşirken “Bir garip kuş idim uçdum yuvadan.” (Kaya-Koz 2000:146) dizesiyle kendisini bir garip kuş olarak görmektedir.

m- Erkek-Turna

Beşinci hikâyede Murad Şah sevgilisini kaybedince söylediği dizede, “Eşini yitirmiş yeşil bir turnayım.” (Kaya-Koz 2000:146) diyerek kendisini yeşil bir turna olarak görmektedir.

n- Erkek-Şahin

Beşinci hikâyede kendisinden memleketine gelmesini isteyen Murad Şah’a şiirle seslenen Gülizar; “...Sevdiğim şahindir bendesi suna...” dizesinde onu bir şahine benzetmektedir (Kaya-Koz 2000:150).

o- Erkek-Bülbül

Beşinci hikâyede sevdiğine kavuşan Gülizar Murad Şah'a söylediği "Gaip ettim seni bülbülüm hoş geldin" dizesinde onu bülbüle benzetir (Kaya-Koz 2000:154).

Dokuzuncu hikâyede Tahir, kendisini sevgilisinin bülbülü olarak görmektedir: "...Tahir ona bülbüldür ..." (Türkmen 1983: 215).

On birinci hikâyede Mîr Ali, "Nalekâr bülbülem güle gelmişem" (Boratav 2002: 166) dizesinde kendisini bülbüle benzeterek sevgilisi Gül'e olan aşkını anlatır.

Yirminci hikâyede de erkek-bülbül benzetmesi bulunmaktadır. Âşık Garip, hiç sorgu sual edilmeden haksız yere atıldığı zindanda sazı ile dertli bülbül gibi öterken bir amir onun dertli sesini duymakta ve yardımına koşmaktadır (Türkmen 1995: 218).

Yirmi üçüncü hikâyede Gül Eser, aşağıdaki dizelerde âşık olduğu Mehmet Bey'i bülbüle benzetmektedir:

"Gül – Eser sözümden kana
Şükür ki bülbülüm konu gülşene..." (Boratav 2002: 208).

ö- Erkek-Mansur

Beşinci hikâyede Murad Şah, babasının askerlerine yakalanıp esir edilince askerlere seslendiği "... Beni Mansur gibi çektiler dara..." (Kaya-Koz 2000:160) dizesinde kendisini Hallac-ı Mansur'a benzetmektedir.

ö- Diğerleri

Erkek-Vahşi Bir Mahlûk

Yedinci hikâyede Kanber, evi terk ettikten sonra dağlarda yaşamaya başlar, saçı sakalı bıyıkları çoktan birbirine karışan Kanber, vahşi bir mahluk haline gelir (Korok 1937: 8-9).

Erkek-Gümüş

Dokuzuncu hikâyede Tahir, kendisini ak bir gümüşe benzetir:

"Aktır gümüşten cismim" (Türkmen 1983: 214)

Erkek-Ok/gamze

Yine dokuzuncu hikâyede Zühre, Tahir'in bakışını "... Gamzen oku Tahir/ Sineciğimi deldi" (Türkmen 1983: 215) dizelerinde bir oka benzetmektedir.

Hublar Sultanı-gılman

Aynı hikâyede Zühre Tahir'i "Sen hublar sultanısın/ Huri ile gılmanısın..." dizelerinde hublar sultanına ve gılmana benzetir (Türkmen 1983: 216).

Erkek-Arı

On birinci hikâyede Mîr Ali, kız istemeye gittiğinde bu isteğini saz eşliğinde şiirle dile getirir. Kızın babası onun kızını istemeye geldiğini anlayınca aşağıdaki dizelerde yer alan benzetmeyle duygularını şöyle anlatır:

...

"Her çiçeğin matlabından arı var

Bildim ki arısan, bala gelmişsen." (Boratav 2002: 166).

Erkek-Köroğlu

On üçüncü hikâyede kahramanımız Yahya Bey, yiğitliği yönü ile Köroğlu'na benzetilmektedir (Çetin 1986: 58).

Erkek-Culuk

On dördüncü hikâyede Köroğlu'nu yakalayan Bolu Beyi'nin koltuklarını kabartarak başında eğdirdiği Buhara papağıyla kendi kendine culuk gibi şişmesinden bahsedilmekte ve bunun sonucunda da Bolu Beyi bir culuğa benzetilmektedir (İçel 2010: 208).

Erkek-Nar Ağacı

On altıncı hikâyede asıl kahramanımız Halil, sevdiği kız Sultan'ı bulmak için düştüğü yolda karşılaştığı Dellek Deli Emine'ye sazı ile derdini anlatırken kendini de bir nar ağacına benzetmektedir: Bu benzetmenin yer aldığı dizeler aşağıdaki gibidir:

"Bahçede nar ağacıyım

Hem datlıyım hem acıyım

Susadım uzak yolcuyum

Ana bir su ver de içem.” (Görkem 2000: 293).

Erkek-Kara Kuş

On altıncı hikâyede sevdiği kız uğruna evinden kaçan Halil’in peşinden onu bulmak için gelen amcası uzaktan bir kaya üzerinde onun uyduğunu görür ve Halil’i “kara kuş” gibi görünen birine benzetir.

Yirmi üçüncü hikâyede de İsfahan Şahı’nın adamlarının hareketleri “*kırk tane deli atlının çaylaktan kurtulmuş tavuk gibi kanatlarını dökmeğe başlaması*” benzetmesiyle anlatılmaktadır (Boratav 2002: 194).

Erkek-Horoz

Yirmi üçüncü hikâyede Mehmet Bey, İsfahan Şahı’nın Keloğlan namındaki mukallit kölesini horoz kafalı birine teşbih etmektedir (Boratav 2002: 198).

Erkek-Peri

Yirmi üçüncü hikâyede Topal Nezaket (Gül Eser’in halayığı) Mehmet Bey’i gördükten sonra ona âşık olmakta ve aşağıdaki dizelerde ona olan hayranlığını peri teşbihiyle dile getirmektedir:

“Dinle Hanım dinle tarif edeyim

Cihana bir peri geldi de geçti

Olanca aklımı aldı başımdan

Çalağan misali çaldı da geçti” (Boratav 2002: 195).

3- Erkeğin Uzuvarı Hakkında Yapılan Teşbihler

a-Boy

Sekizinci hikâyede Ferhad'ın boyu “ince, uzun, sıırım gibi boyuyla bir çınarı andırır” (Andaç 2007: 42) denilerek sıırım ve çınara benzetilmiştir.

On dördüncü hikâyede kötü karakter olan Bolu Beyi bu özelliğine uygun olarak boyunun kısalığından dolayı koltuk değneğine (İçel 2010: 197) benzetilmektedir.

b-Göz

Erkeğin gözü, onun yakışıklılığını göstermesi bakımından kara olarak düşünülmüştür. Bu nedenle göz de üzüm tanesine benzetilmiştir.

Sekizinci hikâyenin kahramanı Ferhad'ın “iki kara üzüm tanesi gözleri” (Andaç 2007: 42) vardır.

Yirmi üçüncü hikâyede Âşık Aydın, kendisine saldıran “Arap'ın gözlerinin külhan damlası gibi yanması”ndan bahsetmektedir (Boratav 2002: 202). Aynı hikâyenin başkahramanlarından Celâlî Bey, oğlu Mehmet Bey'in gidişini öğrenince gözünden nohut tanesi gibi yaşlar dökülmekte, bu ifadeden de anlaşılacağı gibi göz, nohut benzetmesiyle anlatılmaktadır (Boratav 2002: 204).

c-Yüz

Erkeğin yüzü -tıpkı kadınlarda da görüldüğü gibi- beyazlığı ve parlaklığı sebebiyle aya benzetilir.

Dokuzuncu hikâyede Zühre şu dize ile sevgilisi Tahir'in yüzünü aya benzetir:

“Tahir yüzün ay mıdır?” (Türkmen 1983: 229)

On üçüncü hikâyede kahramanımız Yahya Bey; karısı Yamen Hanım tarafından yakışıklılığı sebebiyle gül yüzlü bir yar olarak nitelendirilmektedir (Çetin 1986: 48).

d-Kaş

Erkeğin kaşı karakterine uygun olarak daima kurulu yaya benzetilmiştir.

Dokuzuncu hikâyede Tahir'in kaşları “Kara kaşın yay mıdır?” (Türkmen 1983: 229) dizesinde görüldüğü üzere yaya benzetilmiştir.

e-Diş

Halk hikâyelerinde erkeğin dişleri, beyaz olması sebebiyle inciye teşbih edilmiştir.

Sekizinci hikâyenin kahramanı Ferhad'ın "gölümserken beliren inci gibi dişleri" (Andaç 2007: 42) vardır.

Yirmi üçüncü hikâyede Âşık Aydın, kendisine saldıran ve korkunç görünen Arap'ın dişlerini miri kazmasına benzetmektedir (Boratav 2002: 202).

f-Bağır

Erkeğin bağrı /göğsü halk hikâyelerinde anlatımı kuvvetlendirmek için kullanılan benzetmeler arasında yer almıştır.

Yirminci hikâyemizin kadın kahramanı şah Senem, aşağıdaki dizelerde sevgilisine (Âşık Garip) sitem ederken benzetme kullanmayı da ihmal etmemektedir:

"Getme Garip getme, yollar çamırdır

Senin bu bağrın daşdur demirdur..." (Türkmen 1995: 216)

B-ERKEĞİN SAVAŞÇILIĞI VE KULLANDIĞI SAVAŞ ALETLERİ

İnsanın sahip olduğu değerleri savunması ve bu değerlerin uğruna savaşıp mücadele etmesi, ilk çağlardan beri görülen bir olgudur. Savaşçılık, bir nevi insanın karakterini yansıtır. Değerleri uğruna savaşan millet veya fert onurludur, vatanseverdir, cesurdur ve yiğittir; ancak bunun yanı sıra hainlik eden, vatanını ve milletini sevmeyen, sevdiği ve inandığı değerleri hiçe sayan, namus, şeref ve onur gibi kavramlardan yoksun olan insanın hayatında ise dürüstlük ve yiğitlikten söz edilemez.

Her insan millî ve manevî değerlerine dikkat eder. Ancak erkekler, genellikle savaşçılık ve askerlik yönleri ağır bastığı için bu kavramlara kadınlardan daha çok önem verirler. Birçok erkek, yanında taşıdığı hayvanı, savaş aletlerini zamanın gereklerine uygun olarak seçerken yine bir başka çoğunluğu da kendisini savunmak ve özgür yaşamak için en iyi savaş aletlerini tercih etmekte ve kullanmaktadır.

Savaş aletleri, erkeğin bulunduğu ortamlarda, girdiği toplumda kendisine güven duymasını ve daha rahat yaşamasını sağlar. Böylece öz güveni elde eden erkek, kendini daha iyi hisseder. Ancak askerlik veya savaşçı olma gibi kavramlar, ülkeden ülkeye, yöreden yöreye farklılıklar göstermektedir. Bunların içerisinde Türk milletinin asker bir millet olma özelliğini tam anlamıyla yansıtan Anadolu insanının özellikle de erkeğinin yeri ayrıdır. Sade bir yaşamı seçen, gösterişten kaçınan Anadolu erkeği, savaşçılığı, fedakârlığı, masumluğu, misafirperverliğini ve iç dünyasında kopan fırtınalarını mertçe dışarıya yansıtır.

Halk hikâyelerinde yer alan kahramanlar ise umumiyetle bey veya padişah oğlu oldukları için savaşçı yaşam tarzları veya kullandıkları savaş aletleri de maddî durumlarına bağlı olarak bir mükemmellik arz etmektedir.

Erkekler, genellikle ok, kılıç, gürz, pala, hançer ve bıçak kullanırlar. Bellerinde kılıç bulunur, ata binerler ve ayaklarına ise mevsimine göre çizme giyerler.

Erkeklerin kullandıkları savaş aletlerinin türü, manevî durumlarına göre de değişir. Eğer sert bir savaş olacaksa cenk aletleri kuşanılır ve naralar atılarak muharebe meydanına çıkarılır.

Örneğin on beşinci hikâyemizde Zaloğlu Rüstem, savaşçı bir kahramandır. Ondan önce Rüstem'in ataları Dal ve Zal düşmanlarıyla savaşmaktadırlar. Yine Zaloğlu Rüstem, on dört gün geceli gündüzlü savaştığı düşmanlarını yenmekte, devlerle savaşip onları yok etmektedir. Yine Zaloğlu Rüstem'in oğlu Haydar da düşmanlarıyla girdiği amansız savaşta

zayıf düşer, yardımına ise babası Zaloğlu Rüstem yetişmektedir. Aynı hikâyede Zaloğlu Rüstem, 36 yıl Kaf Dağı'nda devlerle savaşır (Sakaoğlu vd. 1997: 41-42). Bütün bunlar göstermektedir ki savaşçılık Rüstem'in ailesinde bir gelenektir.

Erkek savaşırken elbette ki yalnız değildir ve savaştığı düşmanlarına karşı kullandığı birtakım savaş aletleri de mevcuttur. Halk hikâyelerinde geçen ve erkeklerin kullandığı belli başlı savaş aletleri şunlardır:

1-Kılıç

Bir çeşit savaş aletidir. Erkek, savaşa gideceği zaman beline kılıcını takar, kuşanır.

Kılıç, üçüncü, beşinci, yedinci, on üçüncü, on dördüncü ve yirmi dördüncü hikâyelerde kahramanlar tarafından kullanılmıştır.

2-Gürz

Üçüncü, dördüncü ve sekizinci hikâyelerde kullanılır.

Üçüncü hikâyede Arap Üzengi'nin on batmanlık gürzü olarak Arap Üzengi tarafından kullanılmaktadır.

3-Haçer

Üçüncü, dördüncü, on dördüncü, on dokuzuncu, yirmi üçüncü ve yirmi dördüncü hikâyelerde kullanılmaktadır.

On dokuzuncu hikâyedeki yardımcı karakterlerden Arif Bey, kardeşi Sürmeli Bey'in ölümü üzerine kendi haçeriyle intihar etmek ister; fakat bu kararından vazgeçmektedir (Köse 1996: 109).

Yirmi üçüncü hikâyede Mehmet Bey, Arap'ı yakalamak için haçer kullanmaktadır (Boratav 2002: 203).

4-Bıçak

Dördüncü hikâyede, sihirli bıçak sayesinde Yaralı Mahmut olağanüstü özelliklere sahip olur.

5-Külünk

Sekizinci hikâyede Ferhad tarafından kullanılan bir savaş aleti olarak geçmektedir.

6-Ok ve Yay

Üçüncü, on dördüncü, on beşinci ve on yedinci hikâyelerde geçmektedir.

Üçüncü hikâyede Şah İsmail, çok iyi bir ok kullanıcısıdır. Babasına elleri bağlı iken bile iyi ok kullandığını söyler. On dördüncü hikâyede de okun değişik bir şekli olan kargı karşımıza çıkmaktadır. On beşinci hikâyede Kahraman-ı Kâtil'in oğlu, Zaloğlu Rüstem'e ok atar ve onu yaralar (Sakaoğlu vd. 1997: 42). On yedinci hikâyede Bey Böyrek sevdiği kızı alabilmek için girdiği imtihanda yüzük içinden ok geçirmektedir.

7-Pala

Dokuzuncu hikâyede geçmektedir. Tahir belindeki palayı çıkararak padişahın askerleriyle savaşır (Türkmen 1983: 232).

8-Cenk Aletleri

Beşinci hikâyede Murad Şah cenk aletleri ile haramilere karşı koyarak savaşır.

9-Süngü

Beşinci hikâyede geçmektedir.

10- Silah

Üçüncü, on üçüncü, on dördüncü ve yirmi dördüncü hikâyelerde geçmektedir. On üçüncü hikâyede kahramanımız Yahya Bey, beşli bir tüfek ve tabanca kullanmaktadır. On dördüncü hikâyemizde ise Köroğlu'nun düşmanı Bolu Beyi son çare olarak onu öldürmek için tüfek kullanmaktadır (İçel 2010: 239).

Yirmi dördüncü hikâyede asıl kahramanımız Kurbanî, annesinden babasının kendisine miras bıraktığı bir takım silahı istemektedir (Korgunal 1935: 12).

11-Kamçı/Kırbaç

Birinci ve on dördüncü hikâyelerde kamçı işkence edilmekte kullanılan bir alet olarak geçer. On dördüncü hikâyede Bolu Beyi, tutsak ettiği Köroğlu'na kamçı vurarak eziyet etmektedir (İçel 2010: 190). Yine aynı hikâyede kamçının yerini zaman zaman kırbaç almaktadır.

12-Kurşun/Mermi

Beşinci ve on dördüncü hikâyelerde geçer.

13-Mil

Üçüncü hikâyede Şah İsmail'in gözlerine mil çekilir.

14-Kalkan

On üçüncü, on dördüncü ve on beşinci hikâyelerde geçmektedir.

On üçüncü hikâyede Yahya Bey'in "galhan" kullandığından bahsedilmektedir.

On beşinci hikâyede Zaloğlu Rüstem, kalkanının yardımıyla Zümrüdü anka ve yavrularının yaşadığı yuvaya saldıran yılanı öldürür (Sakaoğlu vd. 1997: 41).

14-Kement/Kelepçe

On dördüncü ve on sekizinci hikâyelerde geçmektedir.

On dördüncü hikâyede Köroğlu'na Bolu Beyi'nin kalleşliğinden dolayı ellerine kelepçe bağlanır, kollarına ve boynuna da zincirli kement vurulur. On sekizinci hikâyede Kirmanşah Hazret-i Hızır'ın verdiği kementle (yedi kat gökyüzüne çıkılabilen özellikte bir kement) Mahperi'yi Kaf Dağı'ndaki devin elinden kurtarmaktadır (Alptekin 1999: 32).

15-Palaska

Yirmi üçüncü hikâyede geçmektedir.

Yirmi üçüncü hikâyede Arap içeriye girip belinden palaskasını çıkararak Âşık Aydın'a palaska ile saldırmaktadır (Boratav 2002: 202).

C-ERKEĞİN KARAKTER ÖZELLİKLERİ

Erkek, Türk toplumunun temeli, bir ailenin orta direğidir. Genellikle konargöçer bir toplum olan Türklerin tarihsel süreçte erkeğe, özellikle de savaşçılık niteliğine sahip olan yiğit erkeklere her zaman ihtiyacı olmuştur. Bu sebeptendir ki toplumumuzda tarih boyunca erkeğin hep saygın bir konumu olmuştur. İşte Türk kültüründe erkeğin toplum içerisindeki bu saygınlığı ve konumu onun göstereceği yiğitliğe, meziyetlerine ve çalışkanlığına göre değişmektedir.

Türk toplumunda erkek; aile, toplum, millet ve hatta devlet için geleceğin mimarı olarak görüldüğünden, Türk sosyal hayatının gözbebeği ve varoluşunun en temel noktasında erkekler karakter olarak daima öne çıkmışlardır. Ayrıca erkek, ailenin temel bireyi veya reisi olarak düşünüldüğünde yine sorumluluğu ile de dikkatleri çekmektedir.

Konuya başka bir yönden bakmak gerekirse, erkekler toplumun temelinde düşünüldüğünde bir toplumun karakter taşıyıcılarının yine erkeklerden oluştuğunu görmek hiç de zor olmayacaktır. Başka bir deyişle aile ve toplumun temeli erkeklerle gerçek değerini ve yerini bulmaktadır. Buna karşılık, toplumda erkeksiz kalan ailelerin başlarında duracak bir erkeklerinin olması için hemen her fırsatta bir arayışa girdiklerini de hatırlatmak bu noktada yerinde olacaktır.

Toplumumuzda özellikle erkek çocuklara, babanın yerini tutacak olan yiğit gözüyle bakılmaktadır. Tarih boyunca erkeklerin ön planda olduğu bir toplum olan Türk toplumunda, aile reisi olan babanın yerini oğulun alacağı düşünüldüğü için erkek çocuk, ailede hep bir adım ön plandadır. Bundan dolayı Dede Korkut Hikâyeleri'nde "Oğul babanın yerine yetişenidir, iki gözünün biridir. Devletli oğul olsa ocağının korudur." (Ergin 1999: 16) ifadesi Dede Korkut tarafından çok sık bir şekilde dile getirilmektedir.

Dede Korkut Hikâyeleri'nde erkeklerle ilgili olarak, "Bugün baba adını yürüten çocuk, yarın devlet ve toplum adını da yürütecektir" düşüncesi hâkim olduğundan, erkek çocuk toplumdaki diğer bireylere göre farklı bir öneme ve yere sahiptir.

Bilgeliği ile öne çıkan Dede Korkut, bu noktada, "Baba adını yürütmeyen hayrat oğul baba belinden inince inirse daha iyi, ana rahmine düşünce doğmasa daha iyi." (Ergin 1999: 16) diyerek erkeğin ileride üstlenmesi gerektiği hayati fonksiyonu yerine getirmesinin önemini işaret etmekte, erkeğin değersizinin toplum için hiçbir anlam ifade etmeyeceğini dile getirmektedir.

Erkek; bir toplumun gelecekteki sigortası gibi düşünüldüğünden olsa gerek, ailenin en büyüğü olan babanın yerini alacak ve toplumun devam etmekte olan düzenini ayakta

tutacak olan en önemli unsurdur. “Oğul babanın yerine yetişenidir, iki gözünün biridir.” (Ergin 1999: 16) ifadesinin Dede Korkut Hikâyeleri’nde çokça tekrarlanmasının da bu noktayı daha da belirginleştirdiğini söylemek gerekir.

Halk hikâyelerinde ise erkek kahramanlar arasında iyi karakterler bulunduğu gibi kötü karakterler de bulunmaktadır. İyiler tamamen iyi, kötüler ise tamamen kötüdür. Bunda hikâyeleri anlatan ve karakterlere doğrudan müdahale eden hikâyeye anlatıcısının rolü olduğu kanaatindeyiz.

Halk hikâyelerimizdeki iyi karakterler daima yüceltilirken kötü karakterler de aşağılanmaktadır. Nitekim kötü kahramanlar anlatılırken kullanılan cümleler ve sıfatlar, bu durumu daha iyi açıklamaktadır.

Bu bölümde incelediğimiz yirmi beş hikâyeden elde ettiğimiz bilgilere göre erkek kahramanlar, iyi karakterler ve kötü karakterler başlıkları altında ele aldık. İyi karakterlerin özellikleri; akıl, namus, dinî inanç, yardımseverlik, misafirperverlik, pişmanlık, fedakârlık, dostluk, sitem, alçakgönüllülük ve adaletli olma başlıkları altında; kötü karakterlerin özellikleri ise kötülük, kıskançlık, dedikodu, ihanet ve kibir başlıkları altında incelemeye çalıştık.

1-Olumlu Karakteristik Özellikler

a-Akıl

Dokuzuncu hikâyedeki kahramanımız Tahir, zeki bir karakterdir. Çünkü Tahir, Zühre’yi görmek için kadın kılığında onun düğününe gelir ve onunla birlikte kadın kılığında hamama gider (Türkmen 1983: 239).

On birinci hikâyede Mîr Ali, fakirlere yetiştirdiği sürüyü dağıtır ve dağıttığı malların parasının ödenmesi için de aklını kullanarak Sultan Hüseyin Baykara’nın güveninin kazanmak için onun ölümünü mühlet olarak koymaktadır. Bu da onun akıllı davranan, zeki bir tip olduğunu göstermektedir (Boratav 2002: 164).

Yirmi dördüncü hikâyedeki kahramanlardan İzzet Han, kurnazlığı ile tanınan biridir (Korgunal 1935: 29).

b-Namus

Birinci hikâyede Âsumân, sevgilisine olan bağlılığını ve sadakatini göstermek için şöyle yemin etmektedir:

“Ey efendim severim seni candan

Didelerim doldu yaş ile kandan

Ölmeğince geçsem güzelim senden

Ahdım olsun şu ikrarda dur” (Kaya-Koz 2000: 40).

İkinci hikâyede Mahirî sevdiğine bağlı bir karakter olma özelliği göstermektedir. Metinde geçen “Gece gündüz oni düşünmehtedir. Mâşuğasının gendini böyüliyen gözleri hetirine geldühce, derinden ahlar çekir.” cümlesi onun sevdiğine sadık olduğunu belirten ifadelerdir (Köksal 1987: 114).

Üçüncü hikâyede Şah İsmail, Gülşen bahçesine gelen kızlara aşık olduğu Gülizar’a olan sadakatini şöyle anlatmaktadır:

“Yol göründü Şah İsmail’e

Beni hatırlayın getirin dile

Yârimi değişmem huriler ile

Hiç birisi Gülizar’a benzemez.” (Korgunal 1960: 15).

Yedinci hikâyede Kanber aşkı uğruna analığının ahlaksız teklifinden kaçarak namusunu korumak için dağlarda yaşamakta ve kurtlarla kuşlarla arkadaşlık etmektedir (Korok 1937: 8).

Dokuzuncu hikâyede Tahir kendisine âşık olan Göl Padişahı’nın üç kızına hiç yüz vermeyen, hep Zühre’yi düşünen bir karakterdir (Türkmen 1983: 238).

On birinci hikâyede Sultan Hüseyin, eşi Gül ölünce aylarca siyahlar giyinir ve yas tutar. Bu da onun eşine sadakatle bağlandığını gösteren güzel bir örnektir (Boratav 2002: 177).

On dokuzuncu hikâyede Sürmeli Bey'in Toraman Paşa'nın karısının aşkını "Ben haramzade değilim. Ben, ekmek yediğim yere hıyanetlik etmem. Sen benim annem yerindesin..." diyerek reddetmekte, sevdiğine bağlı ve namusuna düşkün bir kahraman olarak dikkati çekmektedir (Köse 1996: 100).

Yirmi üçüncü hikâyedeki Mehmet Bey'in arkadaşının onun konağını yakacaklarını haber vermesi, şehir halkının yapacaklarını Mehmet Bey'e anlatması, onu uyarması bu arkadaşın sadık bir karakter olduğunu göstermektedir (Boratav 2002: 193).

Sonuç olarak namusunu korumak ve eşine sadık olmak, bir erkekte bulunması gereken en önemli erdemlerin başında gelmelidir. Halk hikâyelerimizdeki erkek kahramanlar da genellikle namuslu ve eşlerine sadıktırlar. Erkek, namusunu korumak için her türlü yiğitliği yapabilir. Hatta bazen namusunu korumak için kendisini hiç gözünü kırpmadan feda etmektedirler.

c-Dinî İnanç

Halk hikâyelerimizdeki erkek kahramanlar genellikle dine bağlı ve saygılıdırlar. Dinin gereklerini yerine getirirler. Abdest alıp namaz kılar ve kendilerini yaratan Allah'a dua ederler. Kahramanların Allah'a olan inançları ve güvenleri de tamdır.

Birinci hikâyede kahramanlarımızda dinî inancı olanlar vardır. Çocukları olmayan padişah ile kethüdasının; dervişin söylediğini yapmadan önce sabah namazını kıldıkları görülmektedir. Bunu metinde geçen "Ol (o) zaman kurbanı alıp Murad Suyu'na vardılar. Sabah namazını onda kıldılar." cümlesinden anlıyoruz: (Kaya-Koz 2000: 22).

İkinci hikâyede kahramanımız Mahirî, abdest alıp namaz kılan ve inancı olan bir Müslüman'dır. Aşağıdaki dizeler Mahirî'nin inancını göstermektedir:

"Dersim başi Bismillah'dır,

Yardım edenim Allahdır." (Köksal 1987: 117).

Üçüncü hikâyede Şah İsmail, hükümdar ve vezir dinî inancı olan tiplerdir. Hükümdar ile vezir pınar başında konaklayıp iki rekât namaz kılarlar. Şah İsmail, konakladığı çeşmede abdest alarak ikindi namazını kılar. Şah İsmail, gözlerine mil çekilip dağ başına bırakıldıktan sonra Allah'a yalvarır, mil çekilen gözlerinin iyileşmesinden sonra Allah'a dua eder. Şah İsmail, ölen babasının mezarına şirin bir türbe yaptırır ve babasına üç gün mevlit okutur.

Dördüncü hikâyede Derviş, çocuksuz olan padişaha yardımcı olan ve çocuğa isim veren yardımcı ve iyi bir karakterdir. Aynı hikâyede yer alan 40 ak sakallı ihtiyar da iyi ve dinî karakterlerdir.

Altıncı hikâyede görülen namaz, cenaze namazı, dua ve kutsal kitaplar gibi kavramlar dinî inanışın izleridir. Hristiyanlık dini ile ilgili olarak kiliselerden, manastırlardan, İncil'den ve Hz. İsa'dan bahsedilmektedir. Ayrıca Kerem'in dualarının kabul olması, Hak âşığı olması onun tasavvufî yönlü bir âşık olduğunu göstermekte ve onun dinî bir tip olmasını sağlamaktadır.

Dokuzuncu hikâyenin asıl kahramanı olan Tahir de inancı olan bir karakterdir. Çünkü Tahir, zindanda abdest alıp iki rekât namaz kılar ve kendisini zindandan kurtarması için Allah'a dua eder. Bu durum onun inancı kuvvetli olan biri olduğunu göstermeye yeterlidir (Türkmen 1983: 227). Aynı hikâyede Tahir'in kaldığı zindana siyah atıyla gelen, onu zindandan kurtaran ve atının terkisine alarak Zühre'nin köşküne bırakıp gözden kaybolan Hazret-i Hızır dinî özellikleri olan bir karakterdir (Türkmen 1983: 227).

Yirminci hikâyenin ana kahramanı Âşık Garip'in, bir gece abdest alıp dört rekât namaz kıldıktan sonra Şah Senem'in kendisine âşık olması ve Allah'ın Şah Senem'e de sevda vermesi için dua etmesi onun dinî inanışları olan bir karakter olduğunu göstermesi bakımından önemlidir (Türkmen 1995: 209).

Yirmi ikinci hikâyenin ana kahramanı Hasan / Karacaoğlan, yaşlanınca hacca gitmek ister. Bu dileğini yerine getirmek için Ashab-ı Kef'e gider ve oradaki mağarada kaybolarak kırklara karışmaktadır. Bu özellikleri ile Karacaoğlan'ın dinî inanışları olan bir karakter olduğunu söyleyebiliriz (Şimşek 1999: 629).

Sonuç olarak halk hikâyelerimizde dinî inanışın izleri açıkça görülmekte ve bu özellikleri bire bir yansıtan erkek dinî karakterlerimiz bulunmaktadır.

d-Yardımseverlik

Halk hikâyelerimizdeki erkek kahramanların en belirgin özelliklerinden birisi de yardımseverliktir. İncelediğimiz hikâyelerde genellikle yardımsever olan kahramanlar ihtiyar ak sakallı dervişler ve Hazret-i Hızır'dır. Bu kahramanlar, iki sevgiliye yardım ederler; bu ayrıca bunlar hikâyeye içerisinde olağanüstü yardımcı kahraman karakterine bürünmüşlerdir

Birinci hikâyede kahramanların doğumuna yardımcı olan Derviş, iyi bir karakterdir. Aynı hikâyede dervişin kahramanımıza sık sık yardım ettiğini görmekteyiz. Örneğin çaresiz kalan Âsumân'ı Dede Sultan adlı derviş, kaplan postu ile arkasına alıp dağı aşırır ve Beheylan Suyu kenarına varıp su içerler. Daha sonra Âsumân'ın gözünü yummasıyla birlikte önce suyu geçerler, sonra Kâbub şehrine varırlar (Kaya-Koz 2000: 45-46). Aynı hikâyedeki başka bir kahraman olan Erzurum Paşası da iki sevgilinin kavuşmalarına yardımcı olan yardımsever bir tiptir.

Üçüncü hikâyede kendisini seyyah olarak tanıtan ve işinin gücünün gezip dolaşmak olduğunu belirten derviş, Şah İsmail'in en büyük yardımcısıdır (Korgunal 1960: 4). Yine aynı hikâyede Hoca Danyal, babasının huzuruna çıkararak onu Şah İsmail'in idam edilmesi kararından vazgeçirdiği için iyi bir karakterdir.

Aynı hikâyede Şah İsmail de yardımsever bir tip olarak karşımıza çıkar. Sevdiğini bulmak için yola düşen Şah İsmail, günlerce gittikten sonra bir saraya varır ve saraydaki odada bir kızın gergef işlemekte olduğunu görür, onun birçok derdi olduğunu öğrenir. “Söyle peri derdin nedir bileyim.” (Korgunal 1960: 19) diyerek ona yardım etmeye çalışır.

Beşinci hikâyede Dede Sultân / Hz. Hızır, padişahın çocuksuzluk derdine çare bulup yardım ettiği ve Murad Şah'ı dağ başındaki esaretten kurtardığı için yardımsever, dinî bir tiptir (Kaya-Koz 2000: 153). Aynı hikâyede Dede Sultân / Hz. Hızır, gözlerine mil çekilerek dağ başında eli kolu bağlı bir şekilde bırakılan Murad Şah'a yardım eder, önce ellerini çözer, sonra da gözlerine ellerini sürer ve ortadan kaybolur. Böylece Murad Şah da iyileşir. Bütün bunları yapan Hz. Hızır'ın yardımsever bir karakter olduğunu söyleyebiliriz.

Altıncı hikâyede Kerem ve Sofu Laleli Dağı'nda borana tutulurlar. Onlara burada aksakallı bir ihtiyar olan Hz. Hızır yardım eder ve onları atının terkisine bindiren Hz. Hızır kısa süre içerisinde Erzurum'a getirir. Bütün bu iyilikleri yapan Hz. Hızır, yardımsever bir karakter olmaktadır.

Yedinci hikâyede Kanber'i evlat edinerek ona yardım eden Bey/Köylü yardımsever bir karakterdir (Korok 1937: 2). Aynı hikâyedeki Masum Paşa da yardımsever bir karakterdir. Çünkü Masum Paşa, avlandığı sırada suyun içinde çıplak bir ceset halinde Kanber'i bulur, onu kurtararak yanına alır ve iyileştirir (Korok 1937: 11).

Onuncu hikâyedeki karakterlerden Mansurlu Şahı, denize atılan sandığı açtırarak içinden Mahmut ile Nigâr'ı kurtaran ve onlara yardım eden yardımsever bir tiptir (Kaya 1993: 72). Yine aynı hikâyedeki Esed Paşa'nın akrabası Hasan Ağa da Mahmut ile Nigâr'ın ölümden kurtulmalarına yardımcı olan yardımsever biridir (Kaya 1993: 71). Bu hikâyedeki olumlu tiplerden bir olan Derviş, çocuksuz olan Hurşid Bey'e yardım eden ve çocuklara isim veren yardımcı ve iyi bir karakterdir (Kaya 1993: 67). Mahmut ile Kamber'in doğumlarına sebep olan Derviş, atına binmiş olduğu hâlde denizden gelerek Mahmut, Nigâr ve Kamber'i alarak onları Gençkahraman şehrine götürür ve onlara yardım eder. Sonunda da Kamber'i tekrar yanına alarak ortadan kaybolur (Kaya 1993: 73).

On üçüncü hikâyede Yahya Bey'in babasının çok iyilik yapmış bir adam olduğundan bahsedilmektedir (Çetin 1986: 46).

On beşinci hikâyede Zaloğlu Rüstem, Anka'nın yavruları ile yaşarken onlara saldıran yılanı öldüren, düşmanlarıyla savaştan Dal ve Zal'ın zor zamanlarında yardımına koşan, yine düşmanlarıyla savaşırken yaralanan karısı Zeynep ve oğlu Haydar'a yardım eden iyi bir insan tipidir (Sakaoğlu vd. 1997: 41).

On sekizinci hikâyede Kirmanşah, Hazreti Hızır'ın yardımıyla Kaf Dağı'ndaki engelleri aşar, "billûr-i âzem"e ulaşır Hazreti Hızır'ın verdiği kementle devin kulesine çıkar ve devî öldürerek Mahperi'yi kurtarır ve ona kavuşur (Alptekin 1999: 34).

Yirminci hikâyedeki kahramanlardan Deli Mahmut, Garip'in sevgilisine kavuşması için Şah Senem'in Kara Velet ile evlenmesini engellemeye çalışarak iki sevgilinin kavuşmasına yardımcı olan bir karakterdir (Türkmen 1995: 237). Yine aynı hikâyedeki kahramanlardan Hazret-i Pir Dede her zaman Âşık Garip'in yardımına koşan bir kahramandır. Tiflis'e dönerken Garip'in yardımına yine Hazret-i Pir Dede yetişmektedir. Âşık Garip, Hazret-i Pir Dede'nin atının terkisine biner, gözünü yumar ve Kemah dağlarını, Erzurum'u ve Kars'ı aşarak Tiflis'e kısa sürede ulaşır (Türkmen 1995: 231-232).

Hazret-i Pir Dede annesinin gözlerinin açılması için Garip'e yardım eder. Garip, Pir Dede'nin kır atının ön ayaklarının tozunu annesinin gözlerine sürünce annesinin gözleri açılır ve yeniden görmeye başlar (Türkmen 1995: 236).

Aynı hikâyedeki yardımsever karakterlerden biri de Halep valisidir. Halep valisi Âşık Garip' yardım etmek için her esnaftan aydan aya gelirine göre para toplanması için emir verir (Türkmen 1995: 224).

Yirmi ikinci hikâyede, olağanüstü yardımcı karakter, hem Kara Ali'nin oğlunun doğumuna vesile olan, hem de Hasan'ın (Karacaoğlan'ın) âşık olmasına sebep olan ak sakallı ihtiyar bir dervîştir.

Yirmi üçüncü hikâyedeki karakterlerden biri olan Âşık Aydın; Mehmet Bey'in yoldaşı, saz çalıp türkü söyleyen yardımcı ve iyi bir karakterdir.

Yirmi dördüncü hikâyede Kurbanî'yi ıssız adadan denizde yürüyen atının terkinde kurtaran kişi de yardımsever bir tiptir (Korgunal 1935: 39).

e-Misafirperverlik

Türk kültürü, misafirperverliğin en güzel örneklerini barındıran büyük bir kültürdür. Misafirperverliğin örnekleri halk hikâyelerinde de mevcuttur. Hikâyelerdeki kahramanların hepsi misafirperverlik konusunda hassas davranmayı ihmal etmemişlerdir.

Bunlardan birini örnek verecek olursak on birinci hikâyede Mîr Ali Şîr, kız istemeye gittiğinde önce konağa buyur edilir, daha sonra kahve, tütün ve yemek ikram edilerek ağırlanır (Boratav 2002: 166)

f-Pişmanlık

Hikâyelerde karşılaştığımız erkek kahramanların karakter özelliklerinden biri de pişmanlıktır. Mükemmeli ararken hata yaptığını fark edemeyen erkekler, daha sonra hatalarını fark ederek yaptıkları hata veya kötülükten pişmanlık duymaktadırlar.

Dokuzuncu hikâyede padişah, sözünü tutmadığı için birbirlerine kavuşmalarını engellediği Tahir ile Zühre'nin ölümünden sonra yaptıklarına pişman olan bir karakterdir (Türkmen 1983: 247).

Onuncu hikâyedeki karakterlerden biri olan Esed Paşa, Mahmut ile Nigâr'ı cezalandırdığı için pişman olur (Kaya 1993: 72).

On dördüncü hikâyede bezirgânların Köroğlu'nu şikâyet ettiklerine pişman olmaları ve Köroğlu'nun Köse Kenan'ın Bolu Beyi'nin kalleşliğiyle ilgili sözlerini dinlemediğine pişman olması hem bezirgânların hem de Köroğlu'nun pişmanlık duygusu olan tipler olduğunu ortaya koymaktadır (İçel 2010: 203).

g-Fedakârlık

Erkek kahramanlar, sevdikleri insanları kendilerinden çok düşündükleri ve onlara bir zarar gelmesini istemedikleri için her tür fedakârlığı yapmaktadır.

On birinci hikâyede Mîr Ali, kendi sevdiği kızıdan vazgeçerek onun en yakın dostuyla evlenmesine rıza gösterdiği için büyük bir fedakârlık yapar (Boratav 2002: 169).

On dördüncü hikâyede Köroğlu'nun Bolu Beyi'nin âşık olduğu Dönek Hanım'a kavuşması için Bolu Beyi'nin yoluna canını ortaya koyması onun fedakâr bir kahraman olduğunu gösterir. Aynı hikâyede Esabali'nin, babası Köroğlu'nun peşinden gitmesi ve canını onun uğruna feda etmek istemesi de onun fedakâr biri olduğunun ifadesidir (İçel 2010: 217).

Yirminci hikâyenin kahramanlarından Hacı İbrahim; Garip'in babası olup yedi mektep talebesine ders veren, yoksul, anasız-babasız öksüz çocuklardan para almayan ve onları sevabı için okutan biri olarak tanıtılmaktadır. Bu kahraman, sayılan özellikleri ile fedakâr bir tip olduğunu kanıtlamaktadır (Türkmen 1995: 206).

h-Dostluk

Halk hikâyelerinde dostluğun ve arkadaşlığın örnekleri de bulunmaktadır. Bu dostluk genellikle hikâyenin kahramanı ve onun yol arkadaşı arasında yaşanmaktadır. Dostluklar, gurbet yolunda sevgiliyi arama sırasında pekişmekte, kahramanlar birbirlerinin acılarını paylaşarak ortak çözüm yolu bulmaya çalışmaktadırlar. Bu dostluklarda hiçbir beklenti bulunmamaktadır.

On birinci hikâyede Sultan Baykara, karısının durumuna üzüldüğü için yakın dostu olan ve Kâbe yolculuğuna çıkan Ali Şîr'e bir mektup göndererek onun geri dönüp kendisine destek olmasını isteyen dost canlısı bir tiptir (Boratav 2002: 174).

Yirminci hikâyede yer alan Deli Mahmut (Garip'in arkadaşı) adlı karakter, kendi emsalinde deli dolu bir adam olup Garip ile içtikleri su ayrı gitmeyen ve dostluğa önem veren bir tiptir (Türkmen 1995: 207).

ı-Sitem

Yedinci hikâyede Kanber, kendisini başkasına âşık olmakla suçlayan Arzu'ya sitem eder, ağlayıp sızlar (Korok 1937: 6).

Dokuzuncu hikâyede Tahir, saraydan kovulduktan sonra Zühre'yi görünce ona türkü söyleyerek sitem eder (Türkmen 1983: 222).

i-Alçakgönüllülük

Halk hikâyelerindeki erkek kahramanlar, genellikle alçakgönüllü karakterlerdir. Erkekler, yanlarında bulunan insanlara gayet iyi davranırlar ve onları üzecek bir şey yapmamaya özen gösterirler.

Birinci hikâyede Asuman, Üryan Dede adı verilen şairle atışır ve yarışmayı kazanır. Aldığı ödülün yarısını o ihtiyara verir yarısını da kırk şaire taksim eder. Kendisi ise o ödülün hiçbir şey almaz. (Kaya-Koz 2000: 56).

On beşinci hikâyede Zaloğlu Rüstem kendisinden aman dileyen devleri affeden alçakgönüllü bir kahramandır (Sakaoğlu vd. 1997: 42).

j-Adaletli Olma

Halk hikâyelerindeki erkek kahramanlar genellikle adil ve eşit davranan kahramanlardır.

On birinci hikâyenin ana karakterlerinden biri olan Hüseyin Baykara; Semerkant'ta yaşayan, adaletli, devletli ve saltanatlı bir padişahdır (Boratav 2002: 163).

2-Olumsuz Karakteristik Özellikler

a-Kötülük

Kötü karakterli erkeklerin en belirgin özelliği, daima kötülük yapmaları ve bu kötülüklerden hiç vazgeçmemeleridir. Bu yaratılıştaki karakterler, kendi hayatlarında da mutsuzdurlar ve mutlu olan insanları da mutsuz etmeye çalışırlar. Ayrıca kötüler, hikâyelerdeki sevgilileri ayırmaya ve onların kavuşmalarını engellemeye çalışırlar.

Dördüncü hikâyede Yaralı Mahmut'un babası, Yaralı Mahmut'un sevgilisi Elif'e âşık olan ve bu yüzden oğlunu zindana attıran padişah(Yaralı Mahmut'un babası) zalim ve kötü(hasis) bir karakterdir. Aynı hikâyede Elif'in saçını görerek ona âşık olan Ejderha padişahı hem cadı karısının yardımıyla Elif'i kaçırdığı hem de onunla zorla evlenmek istediği için kötü bir karakterdir. Ayrıca Yaralı Mahmut ile Elif'i yakalayan ve onların kavuşmalarını engelleyen Harami başı da kötü bir karakterdir.

Beşinci hikâyede Murad Şah'ın Babası olan Horasan padişahı Hurşid Şah, oğlunun karısına yani gelinine âşık olan zalim baba olduğu için kötü bir karakterdir. Aynı hikâyedeki hashasbaşı (asesbaşı/Gece bekçilerinin başı) da padişahın emri ile Murad Şah'ın gözlerine mil çektiren kötü bir tiptir.

Altıncı hikâyedeki en büyük kötü karakter Keşiş / Kara Keşiş'tir. Keşiş, aslında Kerem'in babası Âdil Şah'ın güvenini kazanmış Hristiyan biri olup dininin etkisi adına da yansımış bir gibi görünmekte; fakat gerçekte ise kötü biridir. Çünkü Keşiş, kızını Kerem'den sürekli kaçırmakta ve iki sevgilinin kavuşmalarına engel olmaktadır.

Dokuzuncu hikâyedeki Arap Köle kötü bir karakterdir. Arap köle, hilekâr, bencil, Zühre'ye gizliden gizliye âşık, her fırsatta onların kavuşmalarına engel olan biridir.

Onuncu hikâyedeki karakterlerden biri olan Esed Paşa, Mahmut ile Nigâr'ı sandık içinde denize atılarak cezalandıran kötü biridir (Kaya 1993: 72).

On dördüncü hikâyedeki karakterlerden Bolu Beyi kötü bir tiptir. O, Köroğlu'nu yakalayıp öldürmek isteyen, yüz altmış binlik askerle onu yakalamak üzere Çamlıbel'e doğru gelen, Köroğlu'nu kendi çadırında kement atılarak yakalatan ve ona kamçı vurduran, Köroğlu'nu kandırarak elini kolunu bağlayıp onu esir eden ve ona yedi yerden zincir vurduran, ona dokuz okka ağırlığındaki bir kayayı zincirden halka yaparak boğazından

astıran, adamlarına Koroğlu'nu suda boğularak ölmesi için dereye attıran (İçel 2010: 201-203) hasis bir karakterdir.

On dokuzuncu hikâyede Sürmeli Bey'in amcaoğlu İsa; Telli Senem'e âşık olduğu için iki sevgiliyi ayırmak amacıyla Telli Senem'in herkesle düşüp kalkan bir kadın olduğu yalanını ortaya atarak Sürmeli Bey'i kandıran olumsuz bir kahramandır (Köse 1996: 95).

Yirmi üçüncü hikâyedeki karakterlerden Kara Çöl; Gül Eser'in göçebe dayısının oğlu olup dayısının ölümü üzerine Güleser'e göz koyan hasis ve kötü bir tiptir (Boratav 2002: 208).

b-Kıskançlık

Kötü karakterli erkekler, kıskançtırlar. Başkalarının mutluluğunu ve onların mutluluğunu kıskanırlar. Bu kıskançlık, onları adam öldürmeye kadar götürebileceği gibi kendi sonlarının da ölüm olmasını doğurmaktadır.

Birinci hikâyede Asuman'ı çekemeyen ve ona kötülük yapmaya karar veren Mağrib şehrindeki on sekiz kahveci birleşerek bir Cazı Karı bulurlar ve Asuman'a kötülük yaptırırlar.

Dokuzuncu hikâyedeki Arap köle, Zühre'ye gizliden gizliye âşık olan kıskanç biridir. Tahir ile Zühre'yi gizlice dinler, onların aşkını kıskanır. Önce kızın annesine sonra da padişaha onların aşkını bire bin katarak ve kıskançlığından dolayı Tahir'i kötüleyerek anlatır (Türkmen 1983: 218).

Onuncu hikâyede kıskançlık özelliği bulunan karakterler vardır. Kahramanın cezalandırılmasına, Mahmut'un atışmada Esed Paşa'nın âşıklarını yenmesi sonucunda bu âşıkların saraydan kovulmaları ve daha sonra Mahmut'u kiskandıkları için Esed Paşa'ya onu kötülemeleri sebep olmuştur (Kaya 1993: 72).

On sekizinci hikâyede Kirmanşah'ın amcası Ahmet Şah'ın iki oğlu, Kirmanşah'ın Yemen Padişahı'nın kızını yenmesinden hoşlanmazlar; çünkü onu kıskanmaktadırlar (Alptekin 1999: 31).

On dokuzuncu hikâyede Sürmeli Bey'in amca oğlu İsa, Telli Senem'e âşık olarak ona göz koyan ve Sürmeli Bey'i kıskanan kıskanç ve fesat bir tiptir (Köse 1996: 95). Aynı hikâyede saray ağaları ve çocukları Toraman Paşa'ya kendisini sevdiren Sürmeli Bey'i kıskanmaktadırlar. Bu karakterlerin de kıskanç ve fesat birer tip olduğunu söyleyebiliriz (Köse 1996: 100).

Yirmi dördüncü hikâyedeki kahramanlardan Mahmut; Peruzat'a âşık olan ve ona kavuşmak için Kurbanî'yi öldürmeyi düşünen kıskanç, fesat bir tiptir (Korgunal 1935: 65).

c-Dedikodu

İki sevgiliyi birbirinden ayırmak isteyen arabozucu karakterler, onların birbirini sevdiğini ya da gizli gizli buluştuklarını ailelerine söylemekten çekinmezler.

İkinci hikâyede Mahirî'nin yaşadığı köydeki köylüler onun başka birine âşık olmasından sonra dedikodu yapmaktadırlar. Metinden aldığımız aşağıdaki parça bu durumu örneklemetedir: “*Gomşılardan kimisi “Mahirî dellendi!”; kimisi “cin çarpmış!” gibi laflar edirağliyannan gülen peh belli olmir...*” “*Köy böyühleri gendi aralarında: ‘Mahirî’yi yolundan dönderse dönderse bacısı dönderür. Tez bacısına haber göndereh’ diye gonusurlar.*” (Köksal 1987: 106-107).

On beşinci hikâyede Zaloğlu Rüstem'i tanıyan herkes onun dedikodusunu yapmakta ve Kaf Dağı'nda 36 yıl devlerle savaşarak öldüğünü söylemektedir (Sakaoğlu vd. 1997: 42).

d-İhanet

Kötü karakterli erkeklerde bulunan özelliklerden biri de ihanettir. Bu yaratılıştaki erkekler, kahramanların arasını bozmak ve kendi çıkarlarını korumak için onlara ihanet etmektedirler.

On sekizinci hikâyede Kirmanşah, Hazreti Hızır'ın yardımıyla Kaf Dağı'ndaki engelleri aşar, devi öldürerek Mahperi'yi kurtarır; fakat amcasının iki oğlu ona ihanet ederek onu yaralayıp ülkelerine dönerler ve devi kendilerinin öldürdüğünü söylerler. Bu durum Kirmanşah'ın amcasının iki oğlunun hain tipler olduğunu göstermektedir (Alptekin 1999: 34).

e-Kibir

Kibir, bir erkekte bulunmaması gereken en kötü özelliklerin başında gelmektedir. Halk hikâyelerindeki erkek kahramanlarda da bu özelliğin bulunduğunu söyleyemeyiz.

Yirminci hikâyedeki yardımcı karakterlerden Şah Senem'in babası; kendisinin Şah olduğunu düşünerek kızına âşık olan Âşık Garip'i fakir olduğundan dolayı küçümsemektedir (Türkmen 1995: 212).

IV. BÖLÜM

HALK HİKÂYELERİNE GÖRE ERKEĞİN EĞİTİMİ

Türk toplumunun tarihi seyri içerisinde erkekler her alanda ön planda olmuşlardır. Hem göçebe hayatta hem de yerleşik hayatta erkeğin hareketli bir yaşama alanı bulunmaktadır. Dolayısıyla bu kadar ön planda olan erkek, kültürde, bilimde, edebiyatta, sanatta, teknolojiye kısacası her şeyde kendini en iyi şekilde ifade etmek için donanımlı ve iyi eğitilmiş olmalıdır.

Tarih boyunca devletleri yönetenlere bakıldığında hükümdarların, vezirlerin, devlet adamlarının genelini yine erkekler oluşturmaktadır. Değişen günümüz şartlarına rağmen erkeğin bu tarihi misyonunun değişmediği görülmektedir. Öyleyse devlet yöneten, ülkeler fetheden, dünyaya ve insanlığa yön veren erkek, eğitimsiz ve bilgisiz olmamalıdır.

Günümüze gelindiğinde kadınlarımızın da erkeklere göre biraz daha aktif hale geldiğini söylememiz mümkündür. Özellikle ülkemizde Cumhuriyet ile birlikte büyük gelişme ve değişimler yaşanmış hem erkek hem de kadın önemli hak ve özgürlüklere sahip olmuştur. Cumhuriyet'in ilanının ardından birtakım inkılaplar yapılmış, hem erkeklerimiz hem de kadınlarımız sosyal haklar yanında hukuk, politika, günlük yaşam ve eğitim-öğretim alanında yapılan reformlarla da geniş haklar elde etmişlerdir. Böylece günümüz erkeği, eğitilmiş, çağdaş, kültürlü, kendini ifade eden, eğitimci rolü olan, hayat boyu öğrenci ve öğretici bir konumda bulunan, öğrenilmiş çaresizliği hiçbir şekilde kabul etmeyen bir profile kavuşmuştur. Eski düşüncelerden uzak, özgür bir fırsat ortamına gelen erkek, eğitimden yoksun bırakılmış, arka plana itilmiş görüntüsünün yerine, çağdaş yaşama ayak uyduran modern bir kimlik kazanmıştır. Erkek akıllı, zekası ve tecrübesi ile teknolojiyi, moderniteyi, sosyalleşmeyi ve global düşünmeyi kendi bünyesinde birleştirerek daha geniş düşünmeye başlamıştır.

Türk edebiyatında ve kültür hayatında hatta tüm Türk edebiyatının üstünde büyük bir ağırlığa ve öneme sahip olan Türk destanlarında ve Dede Korkut Hikâyeleri'nde de erkekler ön plandadırlar. Çünkü o devirlerde erkekler, her alanda söz sahibidirler. Örnek verecek olursak Dede Korkut hikâyelerinden "Uruzun Esir Olduğu" hikâyede baba Kazan Han, oğlunu av, düşman ve savaş konularında yetersiz görerek onu yetiştirmekte ve ona bu konularda eğitim vermektedir (Ergin 1999: 92-93).

Halk hikâyelerinde de eğitim yönüyle erkekler ön plandadır. Araştırmamızda incelediğimiz yirmi beş halk hikâyesinde de erkeklerin hocaya verildiğinden, medreseye veya okula gittiğinden bahsedilmekte; fakat onların aldıkları eğitimin mahiyeti hakkında pek fazla bilgi verilmemektedir. Hikâyelerin kahramanları, genellikle okula birlikte giderler. Bu eğitim süresinde de birbirlerine âşık olurlar. Bu nedenle o dönemki şartlar düşünüldüğünde bize göre okulun en önemli fonksiyonu kahramanların birbirlerine âşık olmalarına zemin hazırlamaktan ibarettir ve okulda başlayan aşk, hikâyeye yön veren ana motif olmaktadır; fakat bazı hikâyelerde ise bu durum daha geri planda kalmaktadır.

Halk hikâyelerinde asıl önemli olan kahramanlık veya aşk hadisesi ve onun anlatımı olduğu için bunun dışında kalan konular daha az ilgi çekmekte ve geri planda kalmaktadır. Hikâyelerde ağırlıklı konu genelde aşk olmuş, diğer konular aşk etrafında dolaylı olarak anlatılmıştır. Bu nedenle erkek kahramanların tahsilinden, okul hayatından ve eğitiminden de fazlaca bahsedilmemiştir. Bazen eğitimleri hakkındaki bilgiler, birkaç cümleden ibaret kalmakta, bu kadar önemli bir konu olmasına rağmen aşk çerçevesinin yoğunluğunu yakalayamamaktadır. Bütün bu bilgileri bir sonuca bağladığımızda halk hikâyelerinde erkek kahramanların eğitimlerinin iki şekilde yapıldığını görmekteyiz:

1.İlmi Eğitim

Günümüz eğitim anlayışına da uygun düşen ve daha çok okullarda verilen eğitimdir. Halk hikâyelerindeki kahramanların genelinin almış olduğu bu tür eğitim, erkek kahramanlarımıza okulda veya hocaların, lalaların verdiği özel eğitimler ile yapılmaktadır.

Bu tür eğitimde erkek ve kadın kahramanlar birlikte okumakta ve bu eğitim sırasında birbirlerine âşık olmaktadır. Dolayısıyla eğitim okulda verilen bu tür bir motif; halk hikâyelerimizde erkek kahramanların aşkının ortaya çıkmasını sağlaması bakımından önem taşımaktadır. Okulda verilen eğitim sırasında ortaya çıkan aşk, daha sonra hikâyenin geneline hâkim olmaktadır.

2.Silah Eğitimi

Silah eğitimi bir tür savaşma eğitimidir. Bu türden bir eğitimi halk hikâyelerimizde genellikle erkek kahramanlar almaktadır. Ata binme, kılıç kullanma, ok atma gibi dallarda eğitilen erkek kahramanlar kendileri için büyük bir önem taşıyan avlanma, savaşma ve düşmanı tanıma gibi konularda da bu eğitimden yararlanmaktadırlar. Silah eğitimi daha çok konusu kahramanlık olan halk hikâyelerimizdeki kahramanların hayatları etrafında

olmaktadır. Dede Korkut Hikâyeleri başta olmak üzere birçok halk hikâyesinde bu tür eğitimlere de rastlanmaktadır. Silah eğitimini alan bir erkek; karşılaştığı güçlükleri yenmede, yapılan imtihanları kazanmada ve yiğitliğinin ortaya çıkmasında hiç güçlük çekmemektedir.

İncelemelerimiz sonucunda tespit ettiğimiz ve çalışmamızda kullandığımız yirmi beş halk hikâyesinin on altısında ana kahraman olan erkeklerin eğitimlerinden bahsedilmektedir; fakat geri kalan dokuz hikâyede ise eğitim motifine rastlanılmamaktadır. Buna göre eğitim motifinin yer aldığı halk hikâyelerimiz şunlardır:

Birinci hikâyede ilmi eğitim vardır. Kahramanların ikisinin de aynı hocada eğitim gördüklerini şu cümleden anlamaktayız: “Bu çocuklar dört yaşına girdiler. Zeycan ile Asuman’ı bir hocaya verdiler. Yedi sene okudular.” (Kaya-Koz 2000: 23)

Üçüncü hikâyede Şah İsmail hem ilmi eğitim hem de silah eğitimi almıştır. Yedi yaşına giren Adsız Bey (Şah İsmail) eğitimi için Hoca Danyal’a verilir. Hoca Danyal, hükümdardan oğlunun eğitimi için bir istekte bulunur. Hoca Danyal; “Mahdum bey tahsil gördüğü müddetçe tabiatan tecrit edilmelidir. Çünkü okuduğundan daha ziyade istifade eder. Bunun içinde dar, yer altında bir dersane inşası lazım geliyor.” (Korgunal 1960: 5) diyerek Adsız Bey’i (Şah İsmail) aydan, güneşten, açık havadan ayırıp dört duvar arasında sekiz sene eğitir ve remil ilmini tahsil ettirir. Buradan anladığımız kadarıyla Şah İsmail, Hoca Danyal’ın sayesinde iyi bir eğitim almıştır.

Dördüncü hikâyede Yaralı Mahmut da hem silah hem de ilmi eğitim almıştır. O önce avcı başı, binici başı ve silahçı başından dersler alır. Yaralı Mahmut, aynı zamanda remil ilmini de tahsil eder ve bu ilmi sayesinde sevdiği kız Elif hakkında önceden pek çok bilgi elde eder. Hatta bu ilim sayesinde Yaralı Mahmut remil atarak sihirli bıçağın yerini bulur. Buradan da anlaşılacağı gibi Yaralı Mahmut hem silah eğitimi hem de ilmi eğitim almış olup yine bu eğitimleri sayesinde başına gelebilecek problemleri rahatça çözmektedir (Alptekin 1983: 21).

Beşinci hikâyenin başkahramanı Murad Şah, önce ilmi eğitimini alır, daha sonraları silah eğitimini de tamamlar. O, yürümeye başlayınca kendisine bir hoca tayin edilir. Murad Şah, mektebe gider ve okumaya başlar. Ayrıca kahramanımız on üç on dört yaşına girince okumayı ve yazmayı tamamladıktan sonra yedi kat cenk aletini ve silah kullanmayı da öğrenmektedir (Kaya-Koz 2000:134).

Altıncı hikâyemizde de kahramanların ilmi eğitimlerinden bahsedilmiştir. Dört-beş yaşlarına gelen Ahmet Mirza (Kerem), arkadaşı Sofu ile okula başlar. Kerem o devrin

ilimlerini öğrenir. Okuduklarının yeterli olmasından dolayı babasının izni ile okulu bırakan Kerem, arkadaşı Sofu ile avcılık ve silah eğitimi alır (Duymaz 2001: 45).

Yedinci hikâyemizin kahramanı Kanber de ilmi eğitim almıştır. O, evlatlık olduğu evin kızı Arzu ile beraber okumakta ve aynı hocadan ders almaktadır (Korok 1937: 3).

Dokuzuncu hikâyede de kahramanların ilmi eğitimlerinden bahsedilmektedir. Padişah, Tahir ile Zühre için devrin en tanınmış hocasını görevlendirir; fakat ikisi de çok zeki olduğu için kısa bir sürede her şeyi öğrenirler ve hocaları onları eğitmekte aciz kalır. Kahramanın her ikisi de birlikte 10 yaşına kadar aynı hocada okurlar (Türkmen 1983: 211). Hatta hikâyenin erkek kahramanı Tahir aldığı eğitimle yetinmez ve saz çalan bir usta görünce sazın sesine hayran olur ve o ustadan saz çalabilmek için birkaç ay saz dersi alır (Türkmen 1983: 214).

Onuncu hikâyenin erkek kahramanı Mahmut da ilmi eğitim almaktadır. Mahmut, Hoca Cihan adındaki birinin eğitimine verilir. Mahmut, beş sene onun yanında eğitim görür. Aynı hikâyede hocanın bilgili, tecrübeli ve basiret sahibi bir ihtiyar (Kaya 1993: 67) olduğundan bahsedilir.

On ikinci hikâyenin kahramanı olan Muhibbi'nin eğitimi konusunda da bilgi verilir. Hikâyede onun okuma yazmadan hiç haberi olmadığı (Özder 1976: 11) anlatılır. Dolayısıyla kahramanımızın eğitim almadığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

On altıncı hikâyemizde kahramanların eğitim seviyesinden veya nasıl eğitim aldıklarından bahsedilmemekte; fakat kısa bir cümle içinde Halil ile Sultan'ın büyüyünce okul çağına geldikleri (Görkem 2000: 272) dile getirilmektedir.

On yedinci hikâyemizde asıl kahraman Bey Böyrek'in eğitimiyle ilgili olarak ilkin okula giderken arkadaşlarının onunla “adsız” diye alay etmelerinden bahsedilmektedir. Hikâyemizin ilerleyen bölümlerinde ise eğitim ile ilgili olarak Bey Böyrek'in okulu bitirdikten sonra babasının onu ok-yay atan adamın yanına vermesinden, Bey Böyrek'in ustasından silah kullanmayı öğrenmesinden, silah kullanmadaki ustalığından dolayı ustasının yanından ayrılmasından söz edilmektedir (Ekici 1995: 21) Görüldüğü gibi Bey Böyrek ilmi eğitim ve silah eğitimi olmak üzere ikili eğitimden geçmiş ve her iki eğitimini de başarı ile tamamlamıştır.

On sekizinci hikâyede asıl kahraman Kirmanşah da ilmi eğitim görmektedir. O, yedi yaşında tahsil hayatına başlamaktadır. Kirmanşah, on dört yaşına geldiği zaman, hocaları ona okutacak ders bulamazlar (Alptekin 1999: 30).

Yirminci hikâyede Âşık Garip ile Şah Senem, zengin çocuklarının okuduğu okulda yedi sene birlikte okurlar. Âşık Garip, sağlam bir ilmi eğitim almaktadır. Çünkü kahramanın babası da bir eğitimcidir. Hacı İbrahim (Garip'in babası), hoca olarak okuldaki öğrencilerinden yedisine ders vermekte; yoksul, anasız-babasız öksüz çocuklardan para almadan onları sevabı için okutmaktadır (Türkmen 1995: 206). Hikâyemizde Âşık Garip'in sekiz yaşında bir çocukken babasıyla okuldan geldiğinden de bahsedilmektedir.

Yirmi birinci hikâyede de kahramanın eğitimi hadisesi vardır. Padişah, Lâtif Şah'ı okula gönderir. Hoca, padişahın oğlunun yaşıtı kırk öğrenci ile yer altında bir okul yaptırmasını ve geri kalanını kendisine bırakmasını istemektedir. Padişah, hocanın isteğini yerini getirir. Kahraman, on yedi on sekiz yaşlarına kadar okumaya devam eder (Gültekin 2004: 24).

Yirmi ikinci hikâyede, Hasan (Karacaoğlan) sekiz yaşına geldiğinde diğer çocuklardan farklı olarak saz çalmaktadır. Bunun üzerine babası, Hasan'a o bölgenin ünlü âşıklarından ders aldırılmaktadır (Şimşek 1999: 629).

Yirmi dördüncü hikâyede kahramanımızın eğitimi ile ilgili bilgilere rastlamaktayız. Kurbanî'nin babasının son isteği Kurbanî'nin okutulması, bu amaçla da okula gönderilmesidir. Kurbanî ağabeyleriyle dolaşmak isteyince annesi okula gitmesi, cahil kalmaması gerektiğini söylemektedir. Ağabeyleri Kurbanî'ye özel bir hoca tutarlar. Kurbanî bu hocadan ders almaya başlar. Okumak istemeyen Kurbanî'nin yalvarmaları üzerine annesi ağabeyleri Recep ile Şaban'a Kurbanî'yi de yanlarında götürmelerini söyleyince; ağabeyleri Kurbanî'nin hocadan ayrılmasının doğru olmadığını, kendileri gibi cahil kalmamasını istediklerini söylemekte ve onun eğitimine kaldığı yerden devam etmesini sağlamaktadırlar (Korgunal 1935: 3-4).

Görüldüğü gibi hikâyelerde erkekler, küçük yaşta eğitim almaya ve ilim tahsil etmeye başlamaktadırlar. Kahramanların bu eğitimleri ise ergenlik çağına girdikleri on dört-on beş yaşında tamamlanmaktadır. Kahramanların eğitimlerini ergenlik çağında tamamlamaları, ya ailenin eğitimlerini sona erdirmesinden ya da kendi istekleri ile eğitimlerine son

vermelerinden kaynaklanmaktadır. Çünkü artık yetişkin bir erkek olan kahramanın kendisini başka işlerle ispatlaması ya da sevgilisinin peşinden giderek onu bulması gerekmektedir.

V. BÖLÜM

HALK HİKÂYELERİNDE ERKEĞİN ÇEVRESİ

A- ERKEĞİN FİZİKİ ÇEVRESİ

Mekân; insanın ailesiyle, milletiyle ve kültürüyle birlikte bir bütün olarak yaşadığı çevredir. İnsanın yaşadığı çevreyi oluşturan bu kavram genel ve özel işlevleri bakımından sınıflandırılmakla beraber insanın çevresi, bir bakıma onun karakterini, aile yapısını, hayat görüşünü, kültürünü, meslek yaşamını yansıtır.

Genellikle her insan, yaşadığı mekâna ve bulunduğu çevreye önem verir ve onu güzelleştirmeye çalışır. Erkekler, yaşadıkları fiziki mekânın temiz, güzel, düzenli ve nezih olmasını, tüm ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte ve kalitede olmasını isterler. Erkek, yaşadığı ortamı temiz ve düzenli tutarak, ayrıca dekoratif güzellik unsurlarını da kullanarak mekânını daha da zenginleştirir ve güzel hâle getirir. Ancak yaşanan mekân, insanın maddî durumuna, bulunduğu makam, mevki ve konumuna, ihtiyaçlarına, mesleğine ve tercih ettiği hayat tarzına göre de farklılık gösterebilir.

Eski çağlardaki zorunluluktan ve asker-savaşçı bir millet olduğundan dolayı yerleşik olmayan bir kültüre sahip olan atalarımız, çadırlarda yaşarken; günümüz insanı gelişen ve değişen şartlara bağlı olarak apartman dairelerinde, yazlıklarda veya villalarda yaşamaktadırlar. Ancak bunların yanında harabe halindeki gecekondularda zor şartlar altında yoksulluk içinde yaşamaya çalışan insanlarımız da vardır.

Bir vakanın veya durumun bulunduğu yerde mekânın bulunmaması kaçınılmaz bir gerçektir. Olay anlatımına dayanan tüm edebî türlerde mekânın bulunması vazgeçilmez bir kuraldır, hatta zorunluluktur. Mekân, bazen bütün özellikleriyle tasvir edilirken bazen de kahramanların konuşmalarında yüzeysel olarak geçen konuşmanın seyrinden anlaşılır. Bu durum halk hikâyelerimizin çoğunluğunda da böyledir.

Halk hikâyelerindeki erkek kahramanların maddî durumları genellikle iyi olduğu için buna paralel olarak yaşadıkları mekânlar da onların konumlarına ve maddî durumlarına uygun, son derece mükemmel estetikte ve seçkin mekânlardır. Hikâyelerde yaşanan mekân, daha çok saray, köşk ve konaktır. Ancak bunun yanı sıra ev ve çadırın mekân olarak karşımıza çıktığı hikâyelerimiz de bulunmaktadır. Biz öncelikle hikâyelerimizde geçen

mekânları hikâyelerimizin numara sırasına göre vermek daha sonra da bu mekânları sınıflandırarak ayrı ayrı başlıklar halinde incelemek istiyoruz:

Birinci hikâyede genel olarak geçen mekânlar; “Acem (İran), Acem illeri, Beheylan Suyu, Kâbub Şehri, Kulazehoş, Mağrib Şehri, Murad Suyu, Erzurum, büyük kahve, cami, çarşı, kahve, konak, kuyu, otaklar (çadırlar), saray bahçesi, saray meydanı, tımarhane ve on sekiz kahve”dir (Kaya-Koz 2000).

İkinci hikâyede genel olarak geçen mekânlar; Gerek isminde bir Ermeni kövü (köyü), Erzurum, Erzurum’un Livana (Yusufeli) sancağı, Şam, köv (köy) odası, ev, köy, çeşme, ahır (ahır), Ermeni gençlerin evleri, cami ve caminin havlusunu, çevmenin (çeşmenin) başı gibi yerlerdir (Köksal 1987).

Üçüncü hikâyede genel olarak geçen mekânlar; Habeş, Hindistan, Kandihar, Mısır, Yemen, ahır, çadır (bir sürü yürük çadırı), çay (dere), çeşme başı, dağlar, derslane (yer altına yapılan), ev (kiralık ev), Gülşen bahçesi/ Gülistan bahçesi, kasaba, köy, muharebe meydanı, ova (yeşil bir ova), pınar, saray (Kandihar hükümdarının sarayı, Arap Üzengi’nin sarayı), tepe (yüksek bir tepe), tepecikler, şehir vb. mekânlardır (Korgunal 1960).

Dördüncü hikâyede genel olarak geçen mekânlar; “Buhara, Hütam diyarı, gül bahçesi, Kandahar, çeşme, deniz, mağara, saray (Ejder padişahının sarayı) ve zindan”dır (Alptekin 1983).

Beşinci hikâyede genel olarak geçen mekânlar; “Horasan, Urum ve Acem (şiiirde geçmektedir (Kaya-Koz 2000: 159), Yemen, çadır, çöl (Haraminin Murad Şah’ı eli kolu bağlı bıraktığı yer), dağ başı, gül bahçesi, kahve, köşk, kulübe, matbah (mutfak), ova, saray, terzi dükkânı”dır (Kaya-Koz 2000).

Altıncı hikâyede yer alan; Ahlat, Antakya, Ayaş, Belen, Çoban Köprüsü, Engürü (Ankara), Erciyes Dağı, Erzincan, Erzurum, Ganlı Kilise, Gence, Halep, Hoy, Isfahan, Karapınar, Kayseri, Kızılırmak, Laleli Dağı, Murat Suyu, Muş, Nemrut Dağı, Oltu, Sivas, Süphan Dağı, Tekke, Tercan, Tiflis, Ürgüp, Van, Yıldız Dağı, Zengi (Isfahan’a üç günlük mesafede bir yer olan), Zile, bahçe (Erzurum’da bahçe,) hamam, kahve (Çalık Paşa’nın kahvesi,) kilise, konak gibi yerler genel olarak geçen mekânlardır (Duymaz 2001).

Yedinci hikâyede genel olarak geçen mekânlar ise “Horasan, Masum Paşa Çiftliği, ev, gezinti yeri, köy (Kanber’in büyüdüğü köy), ufak bir kulübe (Kanber’in evi terk edip dağda yaşadığı yer) ve şehir”dir (Korok 1937).

Sekizinci hikâyede genel olarak geçen mekânlar; “Ali Nişan Bey Konağı, Arzen ülkesi, Amasya, Badeşan ülkesi (Ferhad İle Şirin buraya kaçmak için yola çıkarlar), Belen Dağı (Ferhat ile Şirin kaçarlarken bu dağı aşarlar), Çin, Demirdağ, Elan ülkesi, Hazer Denizi iskelesi, İsfahan, Kafdağı, Kalor Leylacan Meydanı, Medâyin, Sürmeli Geçidi, Yolbulan Hanı, bahçe, barınak, çardak (bahçedeki), çarşı, dağ, dükkânlar (Nakkaş Fehmi’nin dükkânı), ev, hara, havuz başı, işlik, kabul salonu, köşk (Şirin için yaptırılan köşk), nakkaşlar dergâhı, oda, orman, pazar, saray / cam saray/ Gülistan Sarayı / Asuman Sarayı, taş bina, zindan” vb. dir (Andaç 2007).

Dokuzuncu hikâyede genel olarak geçen mekânlar; “Mardin, Şat Suyu, bahçe, çadır, çarşı, köşk, pazar, saray / Göl Padişahının sarayı, şehir”dir (Türkmen 1983).

Onuncu hikâyede “Cellatpınarı, Gençkahraman şehri, Mısır, Zindanköşk, bağ (Mansurlu Şahi’nin bağı), sahil, saray (Esed Paşa’nın sarayı)” gibi mekânlara yer verilmiştir (Kaya 1993).

On birinci hikâyede genel olarak geçen mekânlar; Sebzvar, Semerkant, bağ, konak, saray vb. yerlerdir (Boratav 2002).

On ikinci hikâyede genel olarak geçen mekânlar; Artvin çevresi, Bayburt, Çoruh, Erinis Köyü, Erzurum, Erzurum Meydan Kahvesi, ev/Muhibbî’nin evi/ Esmahan’ın evi, Gümüşhane, Hars Köyü, Huvak Köyü, İstanbul, İstanbul’da büyük camilerin biri ve bu caminin avlusu, İşhan Köyü, Karanluk Mahalle, Kars, Mutasarrıf Süleyman Paşa konağı, Narlık mevki, Süleyman Paşa’nın has bahçesi, Trabzon, Trabzon’da Kenar Kahve/Meydan Kahvesi, Zor köyü, çarşı, hapisane, harman, hücre kapısı, kahvehaneler/kahve, köyler, mahalle, , oturma konakları, sırt, tarla/Sabit Hoca’nın tarlası, yaşlı ağalar konağı, zaptiye karakolu gibi mekânlardır (Özder 1976).

On üçüncü hikâyede genel olarak geçen mekânlar; bir mahalle, ahır, Ağa’nın köyü, çadır, çeşme başı, dağlar, ev (yeddi gardeşlerin evi, Hüseyin Bey’in evi), Gence, Gence’nin Ağıztafa şehri, Goçgarın Dağı (Kaçkar Dağları), Hüseyinbeyli kenti / köyü, köy (sekiz yüz hanelik bir köy, Kürüstü Kepenekçi Köyü), oda, sahralar, Tiflis yöreleri gibi yerlerdir (Çetin1986).

On dördüncü hikâyede Afganistan, Akçadağ Yaylaları, Buhara, Çamlıbel (Çardakçı Çamlıbel), Çırpıcı Çayırları, Dağıstan, Erzurum, Gürcistan, Halep, İstanbul, İstanbul'daki Tavuk Meydanı, Kayseri, Kenan, Niğde, Sivas, Tokat, Tokat Tepeleri, Türkiye, Zile gibi belirgin mekânların yanında daha dar kapsamlı ve küçük diyebileceğimiz Çamlıbel'de bulunan Köroğlu Divanhanesi, padişah sarayı, Bolu Beyi'nin yattığı zindan, Bolu Beyi'nin çadırı, Dönek Hanım'ın konağı, Dönek Hanım'ın Köroğlu'nu sakladığı konağın bodrumu ve kuyu, Esabali'nin İstanbul'da kaldığı bir han ve Bolu Beyi Kahvesi, cami, saray, yalı, konak, meydan gibi mekânlara da rastlamaktayız (İçel 2010).

On beşinci hikâyede geçen genel mekânlarımız; “orman, yedi derya adası, deniz, Kaf Dağı / Kûh-i Kaf (devlerin kaçtığı yer), Zaloğlu Rüstem'den korkan devlerin saklandığı kuyu, Kahraman-ı Kâtil'in kalesi, Kahraman-ı Kâtil'in evi, Kahraman-ı Kâtil'in çiftliği”dir (Sakaoğlu vd. 1997).

On altıncı hikâyede “Maraş, Adana, Maraş'ın İncirli köyü, [Aksu, Türkoğlu, Sarılar, Kömürler, Fevzipaşa, Bahçe, Osmaniye (isim olarak geçenler)], Ceyhan, Halil'in sürüsünü otlattığı yerler, Halil'in amcasının evi ve köyden kaçtığında yatıp uyuduğu bahçe, köy, tepe, Adana'daki ırmak [Seyhan nehri], Dellek Deli Emine'nin köhne evi, Osman Bey'in evi, Gülistan Bahçesi, kahve, mahalle” vb. mekânlar bulunmaktadır (Görkem2000).

On yedinci hikâyede bulunan mekânlar; Oğuz Yurdu, Bayburt Kalesi, Akkavak Eli, çeşme, saray, devin gül bahçesi, kahve gibi mekânlardır (Ekici 1995).

On sekizinci hikâyede karşılaştığımız toplu mekânlar; Horasan, Herat, Yemen, Tiflis, Kaf Dağı, Hurşit Şah'ın sarayı, Yemen Padişahı'nın sarayı, Horasan, Koca Arap'ın kuleleri, Davutoğlu Süleyman'ın bahçesi, billûr-i âzem (altı ateş üstü kar olan Kaf Dağı'ndaki yer), devin kulesi, Kirmanşah'ın annesinin has bahçesi vb.dir (Alptekin 1999).

On dokuzuncu hikâyede yer alan mekânlar ise “Sivas, Adana, Kayseri'nin Menemenci Köyü, vilayetler, kazalar, köyler, Telli Senem'in evi, kapısı sıkıca kapalı, duvarları yüksekçe örülmüş bir bahçe; havuz, hapishane, Toraman Paşa'nın sarayı, çarşı, Halep, Menemencinin yaylalığı, çeşme, Maraş, Fırat kenarı, Telli Senem'in konağı, Sivas'ın Galdı Köyü, ahır, cingenlerin mahallesi, gül bahçe” vb. mekânlardır (Köse 1996).

Yirminci hikâyemizdeki mekânlar, genel olarak şunlardır: Şiraz, Tiflis, Halep, Suvaz (Sivas), Erzurum, Kemah Dağları, Kars, mektep, Şah Senem'in sarayı, karakol, zindan,

Sivas'ta bir kahve, Halep'in içindeki hanlar, oteller, kahveler, Halep'in içinde güzel, nazlı, nazik bir çarşısının içindeki Mahmut Ağa Kahvesi, Kara Velet'in sarayı (Türkmen1995).

Yirmi birinci hikâyemizdeki mekânlar “Yemen, Fas, Hindistan, mektep (Hocanın isteği üzerine yeraltında yaptırılan bir mektep), dağ, Yemen'deki Elvan Dağları, Elvan Dağları'ndaki türbe ve Mihriban Sultan'ın sarayı”dır (Gültekin2004).

Yirmi ikinci hikâyede bulunan mekânlar genel olarak “Çukurova bölgesi, Ashab-ı Kehf, Ashab-ı Kehf'te bir mağara ve oba”dır (Şimşek1999).

Yirmi üçüncü hikâyedeki mekânlar ise “Çamlıbel, Çardaklıgöl, Köroğlu'nun konağı, Mısır, Tokat Dağları, İstanbul, Lelevür şehri, Göle'nin Kızıroğlu köyü, İran, Aydın, Silistran, Celâli Bey ile oğlu Mehmet Bey'in konağı, çarşı, Acem toprakları, İsfahan, yedi yol ayrımlı eşkıya yatağı Kanlı Mağara, çeşme, İsfahan Şahi'nin konağı, Sırp, Sırp Kalesi, ova, konak, kuyu, Sırp ülkesi, Mehmet Bey ve arkadaşlarının gittiği hamam, Zengi, Gül Eser'in göçebe dayısının çadırı, cirit meydanı” vb. mekânlardır (Boratav2002).

Yirmi dördüncü hikâyedeki mekânlar, “Acem ülkesi, Karabağ, Tahran, Tiran, Erdüveyl, Erdüveylde bir meydan, Erdüveyl şahının sarayı, İzzet Han'ın sarayı, türbe, kahve, has bahçe, çiftlik, çayır, Kâfir Meydanı, sazıcı dükkânı, Nigar'ın konağı, bahçe, dere, has bahçe, Mirahur Ağa'nın konağı, ahır, türbe” gibi mekânlardır (Korgunal 1935).

Yirmi beşinci hikâyede geçen mekânlarımız ise “Leyla'nın odası, ahır, çadırın içi, diyarı gurbetin bir yeşillik bir çimeni, bağ, orman, çöl, subaşı, dağlar ormanlar” vb. yerlerdir (Sakaoğlu vd. 1999).

Biz, bu çalışmamızda halk hikâyelerinde erkeğin yaşadığı fizikî çevreyi yani mekânı iki ana başlık altında inceledik:

1.Geniş Mekânlar

Kahramanların ikamet ettikleri, sevgiliyi aramak ve bulmak için uğramak zorunda kaldıkları veya gezmeye gittikleri şehirler ve memleketler geniş mekânları oluşturmaktadır. Bu mekânların büyük bir kısmı Türkiye sınırları içindedir. Hikâyelerde Türkiye sınırları dışındaki yerlerden de bahsedilir. Hikâyelerde mekân olarak şu şehirlere rastlanmaktadır.

a. Türkiye Sınırları İçindekiler:

Burada daha çok şehirler başta olmak üzere kasabalar ve köyler görülür. Şehir olarak en çok Doğu Anadolu illerini görürüz. Doğu Anadolu illerinin hikâyelerde bu kadar çok mekân olarak karşımıza çıkmasını hikâyeye anlatma geleneğinin en çok o bölgede yaşayan âşıklarımız veya insanlarımız arasında yaygın olmasına bağlayabiliriz. Hikâyelerde geçen Türkiye sınırları içindeki yerler şunlardır:

Adana: On altıncı ve On dokuzuncu hikâyelerde geçmektedir.

On altıncı hikâyede geçen bu mekân Adanalı Kel Osman Bey'in memleketi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ahlat: Altıncı hikâyede geçmektedir.

Akkavak Eli: On yedinci hikâyede geçmektedir.

Aksu: Kahramanmaraş iline bağlı bir ilçe olan bu mekân on altıncı hikâyede isim olarak yer almaktadır.

Amasya: Sekizinci hikâyede geçmektedir.

Antakya: Altıncı hikâyede geçmektedir.

Artvin çevresi: On ikinci hikâyede geçmektedir.

Ashab-ı Kehf: Yirmi ikinci hikâyede geçmektedir. Aynı hikâyede Karacaoğlan'ın Ashab-ı Kehf'teki bir mağarada kırklara karıştığı dile getirilmektedir.

Ayaş: Altıncı hikâyede geçmektedir.

Bahçe: On altıncı hikâyede geçmektedir.

Bayburt: On ikinci hikâyede geçmektedir.

Bayburt Kalesi: On yedinci hikâyede geçmektedir.

Belen: Altıncı ve sekizinci hikâyelerde geçmektedir. Belen Dağı adıyla sekizinci hikâyede geçen bu dağ Ferhat ile Şirin kaçarlarken aşarlar.

Cellatpınarı: Onuncu hikâyede geçmektedir.

Ceyhan: On altıncı hikâyede geçmektedir.

Çamlıbel (Çardakçı Çamlıbel): Çamlıbel, Tokat iline bağlı bir beldedir. On dördüncü ve yirmi üçüncü hikâyelerde geçmektedir.

On dördüncü hikâyede Koroğlu'nun yaşadığı merkezi bir mekân olarak geçmektedir. Yirmi üçüncü hikâyede sadece isim ve Koroğlu'nun yaşadığı bir mekân olarak ifade edilmektedir.

Çoban Köprüsü: Altıncı hikâyede geçmektedir.

Çoruh: On ikinci hikâyede geçmektedir.

Çukurova: Yirmi ikinci hikâyede geçmektedir. Karacaoğlan, Çukurova bölgesini gezmekte ve orada yaşamaktadır (Şimşek 1999: 628).

Engürü (Ankara): Altıncı hikâyede geçmektedir.

Erciyes Dağı: Altıncı hikâyede geçmektedir.

Erzincan: Altıncı hikâyede geçmektedir.

Erzurum: Birinci, ikinci, altıncı, on ikinci, on dördüncü ve yirminci hikâyelerde geçmektedir.

Erzurum'un Livana (Yusufeli) sancağı: İkinci hikâyede geçmektedir.

Fevzipaşa: On altıncı hikâyede geçmektedir.

Fırat Kenarı: On dokuzuncu hikâyede geçmektedir. Aktif bir mekân değildir.

Ganlı Kilise: Altıncı hikâyede geçmektedir.

Gümüşhane: On ikinci hikâyede geçmektedir.

İstanbul: On ikinci, on dördüncü ve yirmi üçüncü hikâyelerde geçmektedir. On dördüncü hikâyede İstanbul, yedi dağ üzerine kurulmuş (İçel 2010: 51) bir mekân olarak anlatılmaktadır. Yirmi üçüncü hikâyede isim olarak geçen bir mekândır.

Kahraman Maraş / Maraş: On altıncı ve on dokuzuncu hikâyelerde geçmektedir. On altıncı hikâyede geçen ana mekânlardan biridir. Aynı hikâyede yine kahramanımızın

yaşadığı köy de Maraş'ın İncirli köyüdür. On dokuzuncu hikâyede ise Sürmeli Bey'in gezdiği bir mekân olarak geçmektedir.

Karapınar: Altıncı hikâyede geçmektedir.

Kars: On ikinci ve yirminci hikâyelerde geçmektedir.

Yirminci hikâyemizde Âşık Garip'in memleketine dönerken uğradığı yerler arasında Kars da bulunmaktadır.

Kayseri: Altıncı, on dördüncü ve on dokuzuncu hikâyelerde geçmektedir.

On dokuzuncu hikâyede asli kahramanlardan Sürmeli Bey'in sevgilisi ve nişanlısı Telli Senem, Kayseri'nin Menemenci Köyü'nde yaşamaktadır.

Kemah Dağları: Yirminci hikâyede geçmektedir. Bu dağlar bugünkü Erzincan ili Kemah ilçesi sınırlarını çevrelemektedir.

Kızılırmak: Altıncı hikâyede geçmektedir.

Kömürler: Gaziantep ilinin Nurdağı ilçesine bağlı bir köydür. On altıncı hikâyede geçmektedir.

Laleli Dağı: Altıncı hikâyede geçmektedir.

Mardin: Dokuzuncu hikâyede geçmektedir.

Murad/ Murat Suyu: Birinci ve altıncı hikâyelerde geçmektedir.

Muş: Altıncı hikâyede geçmektedir.

Nemrut Dağı: Altıncı hikâyede geçmektedir.

Niğde: On dördüncü hikâyede geçmektedir.

Oğuz Yurdu: On yedinci hikâyede geçmektedir.

Osmaniye: On altıncı hikâyede sadece isim olarak geçmektedir.

Oltu: Altıncı hikâyede geçmektedir.

Sarılar: Gaziantep ili Yavuzeli ilçesine bağlı bir köy olup on altıncı hikâyede geçmektedir.

Seyhan nehri: On altıncı hikâyede geçmektedir.

Sivas: Altıncı, on dördüncü, on dokuzuncu ve yirminci hikâyelerde geçmektedir.

On dokuzuncu hikâyemizin başkahramanı Sürmeli Bey Sivas'ta yaşamaktadır. Yine bu hikâyede Sivas'ın Galdı Köyü'nden bahsedilmektedir. Yirminci hikâyede Sivas kelimesi ağız (şive) özelliği sebebiyle "Suvaz" şeklinde söylenmektedir.

Süphan Dağı: Altıncı hikâyede geçmektedir.

Şat Suyu: Dokuzuncu hikâyede geçmektedir.

Tekke: Altıncı hikâyede geçmektedir.

Tercan: Altıncı hikâyede geçmektedir.

Tokat: On dördüncü ve yirmi üçüncü hikâyelerde geçmektedir. Yirmi üçüncü hikâyede kahramanlarımız Celâlî Bey ile Mehmet Bey'in Tokat Dağları'nda gezdikleri anlatılmaktadır.

Trabzon: On ikinci hikâyede geçmektedir.

Türkoğlu: Kahramanmaraş iline bağlı bir ilçedir. On altıncı hikâyede geçmektedir.

Ürgüp: Altıncı hikâyede geçmektedir.

Van: Altıncı hikâyede geçmektedir.

Yıldız Dağı: Altıncı hikâyede geçmektedir.

Zengi: Sivas ilinin merkez ilçesine bağlı bir köydür (<http://tr.wikipedia.org>). Yirmi üçüncü hikâyede geçmektedir.

Zile: Altıncı ve on dördüncü hikâyelerde geçmektedir.

Bazı hikâyelerde de genel olarak adı geçen veya adları verilmeyen yerleşim merkezleri (şehir, mahalle, kasaba ve köy) şunlardır:

şehir: Üçüncü, yedinci, dokuzuncu ve on dokuzuncu hikâyelerde geçmektedir. On dokuzuncu hikâyede vilayetler şekliyle sadece isim olarak bulunmaktadır.

köy: İkinci, üçüncü, yedinci, on ikinci, on üçüncü, on dokuzuncu ve yirmi üçüncü hikâyelerde geçmektedir. Erinis, Hars, Huvak ve İşhan köyleri on ikinci hikâyede adları belli olarak geçen köylerdir. On üçüncü hikâyede “Ağa’nın köyü, Hüseyinbeyli köyü, sekiz yüz hanelik bir köy, Kürüstü Kepenekçi Köyü” gibi ifadelerde köy kavramının açık izleri görülmektedir. On dokuzuncu hikâyede Menemenci Köyü gibi özel köy adının yanında “köyler” şeklinde genel bir mekân adı olarak da geçmektedir. Yirmi üçüncü hikâyede günümüzde Ardahan iline bağlı bir ilçe olan Göle’ye bağlı Kızıroğlu köyünden bahsedilmektedir.

mahalle: On ikinci, on üçüncü, on altıncı ve on dokuzuncu hikâyelerde geçmektedir.

On ikinci hikâyede Karanluk Mahalle olarak geçmektedir. On üçüncü hikâyede ise mahalle olarak belirtilen bir mekân yer almaktadır.

On dokuzuncu hikâyede sevgilisinden kaçan ve tanınmamak için Çingene kılığına giren Sürmeli Bey’in “cingenlerin mahallesi”nde yaşadığı anlatılmaktadır.

kasaba: Üçüncü hikâyede geçmektedir.

b.Türkiye Sınırları Dışındakiler:

Afganistan: On dördüncü hikâyede geçmektedir. Köroğlu’nun Gürcistan’a giderken Afganistan üzerinden geçtiğinden söz edilmektedir.

Ağıztafa şehri: On üçüncü hikâyede Gence’nin bir şehri olarak geçmektedir.

Acem (İran)/Acem illeri: 1. hikâyede Acem illeri, 5. hikâyede de Acem (Kaya-Koz 2000: 159) adıyla dolaylı olarak şiirde geçmektedir. İran, 23. hikâyede geçmektedir. Aynı hikâyede Acem topraklarından da bahsedilmektedir. Yirmi dördüncü hikâyede Acem ülkesi olarak geçmektedir.

Arzen ülkesi: 8. hikâyede geçmektedir.

Badeşşan lkesi: 8. hikâyede geçmektedir. Ferhad ile Şirin buraya kaçmak için yola çıkarlar.

Beheylan Suyu: Birinci hikâyede geçmektedir.

Buhara: 4 ve 14. hikâyelerde geçmektedir.

Çin: 8. hikâyede geçmektedir.

Dağıstan: 14. hikâyede geçmektedir.

Demirdağı: 8. hikâyede geçmektedir.

Elan lkesi: 8. hikâyede geçmektedir.

Erdüveyl: 24. Hikâyede geçmektedir. Aynı hikâyede Erdüveyl'deki bir meydan ve Erdüveyl şahının sarayından da bahsedilmektedir.

Fas: 21. hikâyede geçmektedir. Fas padişahı ve pehlivanı Esfendiyar orada yaşamaktadır.

Gence: 6 ve 13. hikâyelerde geçmektedir.

Gençkahraman şehri: 10. hikâyede geçmektedir.

Gürcistan: Bir Kafkas lkesi olan bu mekân, 14. hikâyede geçmektedir.

Habeş: 3. hikâyede geçmektedir.

Halep: 6, 14, 19 ve 20. hikâyelerde geçmektedir.

19. hikâyenin yardımcı kahramanlarından Toraman Paşa, Halep'te yaşamaktadır. Yirminci hikâyede asıl kahraman Âşık Garip'in gurbette para kazanıp yedi yıl yaşadığı kent Halep'tir. Aynı hikâyede Halep'in içindeki hanlar, oteller, kahveler; Halep'in içinde güzel, nazlı, nazik bir çarşısının içindeki Mahmut Ağa Kahvesi gibi dar mekânlardan da bahsedilmektedir.

Hazer Denizi İskelesi: 8. hikâyede geçmektedir.

Herat: 18. hikâyede geçmektedir. On sekizinci hikâyenin kahramanlarından Âdil Han, Herat Şahı'dır. Yine aynı hikâyenin başkahramanı Kirmanşah'ın sevdiği kız Mahperi Herat'ta yaşamaktadır.

Hindistan: 3 ve 21. hikâyelerde geçmektedir.

Yirmi birinci hikâyede Lâtif Şah, Hindistan Şahı'nın kızına âşık olmaktadır.

Horasan: 5, 7 ve 18. hikâyelerde geçmektedir. On sekizinci hikâyemizdeki kahramanlardan Ahmet Şah, Horasan Padişahı'dır.

Hoy: 6. hikâyede geçmektedir.

Hütam diyarı: 4. hikâyede geçmektedir.

İsfahan/İsfahan: 6, 8 ve 23. hikâyelerde geçmektedir. 6. hikâyede İsfahan olarak; 8. ve 23. hikâyelerde İsfahan olarak geçmektedir. Yirmi üçüncü hikâyede başkahramanlarımız Celâlî Bey ile Mehmet Bey'in yaşadıkları ana mekân İsfahan'dır.

Kâbub Şehri: 1. hikâyede geçmektedir.

Kafdağı: 8, 15 ve 18. hikâyelerde geçmektedir. On beşinci hikâyede Zaloğlu Rüstem 36 yıl boyunca devlerle savaşmaktadır (Sakaoğlu vd. 1997: 42).

On sekizinci hikâyede Kirmanşah'ın sevgilisi Mahperi'nin dev tarafından kaçırıldığı ve onun sevgilisini kurtarmak için gittiği yer Kafdağı'dır. Aynı hikâyede Kirmanşah'ın Hazret-i Hızır'ın yardımıyla geçtiği Kafdağı'ndaki billûr-i âzem (altı ateş üstü kar olan yer) diye olağanüstü özellikleri bulunan bir yerden bahsedilmektedir (Alptekin 1999: 34).

Kûh-i Kaf: 15. hikâyede geçen bu mekân; Zaloğlu Rüstem ile savaşan devlerin kaçtığı yer olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kandahar / Kandihar: 3 ve 4. hikâyelerde geçmektedir.

Karabağ: 24. hikâyemizde geçmektedir.

Kenan: 14. hikâyemizde aktif bir mekân olarak değil isim olarak geçen bir mekândır.

Kulazehoş: 1. hikâyede geçmektedir.

Lelevür: 23. hikâyede Lelevür şehri olarak yer alan bir mekândır.

Leylacan Meydanı: 8. hikâyede geçmektedir.

Mağrib Şehri: 1. hikâyede geçmektedir.

Masum Paşa Çiftliği: 7. hikâyede geçmektedir.

Medâyin: 8. hikâyede geçmektedir.

Mısır: 3., 10. ve 23. hikâyelerde geçmektedir.

Semerkant: 11. hikâyede geçmektedir.

Sebzvar: 11. hikâyede geçmektedir.

Sırbistan: 23. hikâyede geçmektedir. Aynı mekân, bu hikâyede Sırp ülkesi olarak yer almakta ve yine bu ülkede bulunan bir Sırp Kalesi'nden bahsedilmektedir.

Silistre / Silistra / Silistran: 23. hikâyede geçmektedir. Bulgaristan'ın kuzey doğusunda, Dobruca bölgesinde, Tuna kıyısında bulunan bir şehirdir. Silistre ilinin idari merkezidir (<http://tr.wikipedia.org>).

Sürmeli Geçidi: 8. hikâyede geçmektedir.

Şam: 2. hikâyede geçmektedir.

Şiraz: 20. hikâyede geçmektedir. Önemli bir kültür ve sanat şehri olan bu şehir İran'da bulunmaktadır.

Tahrân: 24. hikâyede geçmektedir. Günümüzde başkent olan bu şehir İran'da bulunmaktadır.

Tiflis: 6, 18 ve 20. hikâyelerde geçmektedir.

On sekizinci hikâyemizde Kirmanşah'ın babası Hurşit Şah, Tiflis hükümdarıdır. Yirminci hikâyede Âşık Garip Tiflis'te doğmakta ve orada yaşamaktadır.

Tiflis yöreleri: 13. hikâyede geçmektedir.

Tiran: 24. hikâyede geçmektedir.

Urum: 5. hikâyedeki bir şiirde sadece adı geçmektedir (Kaya-Koz 2000: 159).

Yemen: 3, 5, 18 ve 21. hikâyelerde geçmektedir.

On sekizinci hikâyede Kirmanşah'ın güreşte yenerek kölesi olan Yemen Padişahı'nın kızı burada yaşamaktadır. Yirmi birinci hikâyede Lâtif Şah, sevdiği kızla ilk kez Yemen'deki Elvan Dağları'ndaki türbede buluşmaktadır. Dolayısıyla bu hikâyemizde Yemen'deki Elvan Dağları ve orada yer alan bir türbeden de mekân olarak bahsedilmektedir.

Zengi: 6. hikâyede Isfahan'a üç günlük mesafede olan bir yer şeklinde geçmektedir.

2.Dar Mekânlar

a.Dar-açık mekanlar

aa. Sokak, yol ve meydanlar

Muharebe Meydanı: 3. hikâyede geçer.

Tavuk Meydanı: İstanbul'daki bu meydan, 14. hikâyemizde geçmektedir. Meydan kavramı genel olarak da aynı hikâyemizde karşımıza çıkmaktadır.

Cirit Meydanı: Yirmi üçüncü hikâyede cirit oynanan bir meydan olarak geçmektedir (Boratav 2002: 209).

Kâfir Meydanı: Yirmi dördüncü hikâyede itibari bir mekân olarak geçmektedir (Korgunal 1935: 18).

ab. Çarşı, pazar:

çarşı: 1, 8, 9, 12, 19 ve 23. hikâyelerde geçer. On dokuzuncu hikâyede Sürmeli, çarşığı gezdikten sonra Çingenelerin mahallesine gider ve çingene kılığına girmektedir.

pazar: 8 ve 9. hikâyelerde geçmektedir

ac. Dağ, tepe, sırt:

dağ: 3, 5, 8, 13, 21 ve 25. hikâyelerde geçmektedir.

Bu mekâna 8. hikâyede dağ başı olarak da rastlamaktayız. 13. hikâyede Goçgarın Dağı (Kaçkar Dağları) olarak dağ kavramıyla karşılaşmaktayız. Yirmi birinci hikâyede Lâtif Şah, Yemen'deki Elvan Dağları'nda sevgilisi ile buluşmaktadır.

tepe: 14 ve 16. hikâyelerde rastlamaktayız. Bu mekân adına 14. hikâyede Tokat Tepeleri şeklinde rastlamaktayız.

yüksek bir tepe, tepecikler: 3. hikâyede geçmektedir.

Sırt: 12. hikâyede geçmektedir.

ad. Bağ, bahçe, tarla

bağ: 10, 11 ve 25. hikâyelerde geçmektedir.

10. hikâyede Mansurlu Şahı'nın bağı o0larak geçen bu kavram 11. hikâyede de geçmektedir.

bahçe: Toplam 8 hikâyede geçmektedir.

6, 8, 9, 12, 16, 17, 18, 19 ve 24. hikâyelerde geçmektedir.

6. hikâyede Erzurum'da bir bahçe, 12. hikâyede Süleyman Paşa'nın has bahçesi olarak yer almaktadır.

On altıncı hikâyede Halil'in köyden kaçtığında yatıp uyuduğu bahçe olarak karşımıza çıkar.

18. hikâyede de Kirmanşah'ın annesinin has bahçesi vardır. 24. hikâyede Kurbanî'nin girdiği bir has bahçe bulunmaktadır.

19. hikâyede kapısı sıkıca kapalı, duvarları yüksekçe örülmüş bir bahçeden bahsedilmektedir.

gül bahçesi/Gülşen bahçesi/ Gülistan bahçesi: 3, 4, 5, 16, 17 ve 19. hikâyelerde geçer. 16. hikâyemizde Gülistan Bahçesi şeklindedir. 17. hikâyede Bey Böyrek devin gül bahçesine gizlice girmektedir. On dokuzuncu hikâyede gül bahçe olarak geçmektedir.

Davutoğlu Süleyman'ın bahçesi: 18. hikâyede yer alan ve hakkında ayrıntılı bilgi verilmeyen itibari bir mekân olarak geçmektedir.

tarla: 12. hikâyede Sabit Hoca'nın tarlası olarak geçmektedir.

ae. Deniz, sahil

deniz: 4 ve 15. hikâyelerde geçmektedir.

sahil: 10. hikâyede geçer.

af. Çay, dere, nehir

Çay: 3. hikâyede geçer.

Dere: 24. hikâyede geçer.

ag. Çeşme, pınar:

çeşme: 2, 3, 4, 17, 19, 23 ve 25. hikâyelerde geçmektedir.

2. hikâyede çevmenin (çeşmenin) başı, 3 ve 13. hikâyelerde çeşme başı olarak da karşımıza çıkar. On dokuzuncu hikâyede su içmek için mola verilen genel bir mekân olarak görülmektedir. 23. hikâyede isim olarak geçmektedir. 25. hikâyede su başı olarak geçen bir mekân da vardır.

Pınar: 3. hikâyede geçmektedir.

ah. Çöl: 5 ve 25. hikâyelerde geçmektedir.

5. hikâyede Haraminin Murad Şah'ın elini kolunu bağlı bıraktığı yer olarak geçmektedir.

ai. Orman: 8, 15 ve 25. hikâyelerde geçmektedir.

15. hikâyede yeni doğduğunda korkunç bir çocuk olan Zaloğlu Rüstem ormana atılmıştır (Sakaoğlu vd. 1997: 41).

ai. Ova: 3, 5 ve 23. hikâyelerde geçmektedir.

aj. Çayır/Çimen: 14. hikâyede Çırpıcı Çayırları adıyla karşımıza çıkmaktadır. 24. hikâyede çayır olarak geçen bir mekân bulunmaktadır. 25. hikâyede ise “diyarı gurbetin bir yeşillik bir çimeni” olarak geçen başka bir mekân vardır.

ak. Yayla: 14. hikâyede Kızıroğlu Mustafa Bey'in mekânı olan Akçadağ Yaylaları yer almaktadır.

an. Otlak: 16. hikâyede Halil'in sürüsünü otlattığı yerler adıyla yer almaktadır.

b. Dar Kapalı Mekânlar

ba. İkametgâhlar

(1) Çadır: Sekiz hikâyede yer almaktadır.

1, 3, 5, 9, 13, 14, 23 ve 25. hikâyelerde geçmektedir.

Birinci hikâyede otaklar (çadırlar) şeklinde, üçüncü hikâyede bir sürü yürük çadırı şeklinde yer almaktadır.

On dördüncü hikâyede Köroğlu'nu yakalamak için askeriyle yola düşen Bolu Beyi, mola verdiği çadırını hemen kurdurur. Yirmi üçüncü hikâyede Gül Eser'in göçebe dayısının çadırı bulunmaktadır (Boratav 2002: 208).

(2) Saray:

1, 3, 4, 5, 8, 9, 10, 11, 14, 17, 18, 19, 20, 21 ve 24. hikâyelerde geçer.

1. hikâyede saray bahçesi/saray meydanı, 3. hikâyede Kandihar hükümdarının sarayı ve Arap Üzengi'nin sarayı, 4. hikâyede Ejder padişahının sarayı, 8. hikâyede cam saray, Gülistan Sarayı, Asuman Sarayı, 9. hikâyede Göl Padişahı'nın sarayı, 10. hikâyede de Esed Paşa'nın sarayı olarak geçmektedir. 14. hikâyemizde ise Sultan Murat'ın sarayı olarak karşılaşmaktayız. 17. hikâyede Bey Böyrek'in esir düştüğü kralın sarayından bahsedilmektedir.

On sekizinci hikâyede kahramanlarımızdan Hurşit (Hurşut) Şah, Ahmet Şah, Âdil Han ve Yemen Padişahı'nın yaşadığı yer bu kişilerin sosyal statülerine uygun olarak yine birer saraydır.

On dokuzuncu hikâyede Toraman Paşa'nın sarayı olarak yer almaktadır.

Yirminci hikâyede hem Kara Velet'in hem de Âşık Garip'in sevdiği Şah Senem'in sarayı bulunmaktadır.

Yirmi birinci hikâyede kahramanımız Lâtif Şah, sarayda doğmakta ve sevgilisi Mihriban Sultan'ın da bir sarayı bulunmaktadır.

Yirmi dördüncü hikâyede İzzet Han'ın sarayı bulunmaktadır.

(3) Köşk

5., 8., 9. ve 10. hikâyelerde geçen bu kavram, 8. hikâyede Şirin için yaptırılan köşk, 10. hikâyede Zindanköşk gibi özel adlarla adlandırılmaktadır.

(4) Konak

1, 6, 8, 11, 12, 14, 23 ve 24. hikâyelerde geçmektedir. 11. hikâyede Ali Nişan Bey Konağı, 12. hikâyede Mutasarrıf Süleyman Paşa konağı ve oturma konakları olarak da adlandırılmaktadır. 14. hikâyede Köroğlu'nu Bolu Beyi'nin elinden kurtaran Dönek Hanım'ın güzel bir konağı bulunmaktadır.

Yirmi üçüncü hikâyede konak mekân olarak sıkça karşımıza çıkmaktadır. Celâlî Bey ile oğlu Mehmet Bey'in konağı, Köroğlu'nun konağı, Celâlî Bey ile oğlu Mehmet Bey'in İsfahan'da kiraladıkları fevkalade müzeyyen bir konak (Boratav 2002: 201) ve İsfahan Şahı'nın konağı gibi konaklar mekân olarak dikkati çekmektedir.

Yirmi dördüncü hikâyede Nigar'ın konağı ile Mirahur Ağa'nın konağı mekân olarak dikkati çekmektedir.

(5) Yalı: 14. hikâyede geçmektedir.

(6) Han: Toplam iki hikâyede geçer.

8. hikâyede Yolbulan Hanı, 14 hikâyede ise Köroğlu'nu bulmak için İstanbul'a gelen Esabali'nin kaldığı bir han şeklinde geçmektedir.

(7) Ev

2, 3, 7, 8, 12, 13, 15 ve 16. hikâyelerde geçmektedir. 2. hikâyede Ermeni gençlerin evleri şeklinde, 3. hikâyede kiralık ev şeklinde, 12. hikâyede de Muhibbî'nin evi ve Esmahan'ın evi, olarak geçmektedir. 13. hikâyemizde ev “yeddi gardeşlerin evi, Hüseyin Bey'in evi” olarak belirtilmektedir. 15. hikâyede Zaloğlu Rüstem'in kayın pederi Kahraman-ı Kâtil'in evi vardır. 16. hikâyede de Halil'in amcasının evi, Dellek Deli Emine'nin köhne evi, Adana'daki Kel Osman Bey'in evi gibi adlarla yer almaktadır.

(8) Oda: Sekizinci, on üçüncü ve yirmi beşinci hikâyelerde geçmektedir.

(9) Mutfak: Beşinci hikâyede matbah (mutfak) şeklinde geçmektedir.

(10) Mektep/Dershane:

Üçüncü hikâyede yer altına yapılan ve yer altında eğitim verilen yer olarak geçmektedir. Yirminci hikâyede iki asıl kahramanımız Şah Senem ile Âşık Garip'in eğitim gördükleri yer olarak karşımıza mektep çıkmaktadır. Yirmi birinci hikâyede Lâtif Şah, mektepte (Hocanın isteği üzerine yeraltında yaptırılan bir mektep) eğitim görmektedir.

(11) Tımarhane: Birinci hikâyede geçmektedir.

(12) Kulübe: Beşinci ve yedinci hikâyelerde geçmektedir.

Kulübe, yedinci hikâyede Kanber'in evi terk edip dağda yaşadığı yerdir.

(13) Barınak:

Sekizinci hikâyede geçmektedir.

bb. İbadethaneler

cami: Toplam üç hikâyede geçmektedir. Bu hikâyeler birinci, ikinci ve on dördüncü hikâyelerdir.

Yine caminin bir bölümü olan caminin havlusu ikinci hikâyede, İstanbul'da büyük camilerin bir avlusu da on ikinci hikâyede geçer.

kilise: 6. hikayede geçmektedir.

bc. İş Yerleri

(1) Dükkân: Toplam üç hikâyede geçmektedir.

Terzi dükkânı olarak 5. hikâyede geçmektedir. 8. hikâyede Nakkaş Fehmi'nin dükkânı olarak geçmektedir. 24. hikâyede ise sazıcı dükkânı olarak geçmektedir.

(2) Hamam: 6 ve 23. hikâyelerde geçer.

Yirmi üçüncü hikâyede Mehmet Bey ve arkadaşlarının gittiği hamam olarak geçmektedir (Boratav 2002: 205).

(3) Kahve/Kahvehane:

1, 5, 6, 12, 14, 16, 17, 20 ve 24. hikayelerde geçmektedir. 1. hikâyede büyük kahve, 6. hikâyede Çalık Paşa'nın kahvesi, 12. hikâyede Erzurum Meydan Kahvesi ve Trabzon'da Kenar Kahve/Meydan Kahvesi şeklinde de geçmektedir. 14. hikâyemizde Bolu Beyi'nin Köroğlu'nu öldürüp kendi adının yayılması için yaptırdığı Bolu Beyi Kahvesi olarak

karşımıza çıkmaktadır. 20. hikâyede Âşık Garip Halep'e geldiğinde bir kahvede çalıp söylemeye başlar ve buranın adına "Garipler Kahvesi" adı verilir. Aynı hikâyede Sivas'taki bir kahveden de bahsedilmektedir. Yirmi dördüncü hikâyede âşıkların saz çaldığı bir mekân olarak yer almaktadır.

(4) Nakkaşlar Dergâhı: 8. hikâyede geçmektedir.

bd. Ahırlar

ahır: 2, 3, 13, 19, 24 ve 25. hikayeler olmak üzere toplam 6 (altı) hikâyede geçmektedir.

İkinci hikâyede ahır şeklinde olup üçüncü hikâyede de yer almaktadır.

hara: Toplam bir hikâyede (sekizinci hikâyede) geçmektedir.

be. Diğerleri

(1) Hapishane: 12 ve 19. hikâyelerde geçer.

On dokuzuncu hikâyede Sürmeli Bey, Toraman Paşa'nın adamları tarafından hapishaneye atılarak esir edilmektedir.

(2) Karakol: 12 ve 20. hikâyelerde geçmektedir.

12. hikâyede zaptiye karakolu olarak geçmektedir. Yirminci hikâyede ise Âşık Garip Sivas'ta saz çalıp şiir söylediği bir esnada haksız yere yakalanarak karakola götürülmektedir.

(3) Zindan/zindanhane: 4, 8, 14 ve 20. hikâyelerde geçer.

14. hikâyede âşık olduğu Dönek Hanım'ı kaçırmaya kalkan Bolu Beyi yakalanır ve 101 sene idam cezası olarak zindanhaneye gönderilir. Yirminci hikâyenin başkahramanı Âşık Garip Sivas'ta yoldan geçen genç kızlara laf attığı gerekçesi ile üç ay zindana hapsedilmektedir.

(4) Çardak: 8. hikâyede bahçede oturulan bir yer anlamında geçmektedir.

(5) Gezinti yeri: 7. hikâyede gezilen yer anlamında geçmektedir.

(6) Harman: 12. hikâyede geçer.

(7) Havuz/Havuzbaşı: 8 ve 19. hikâyelerde geçer.

(8) İşlik: 8. hikâyede geçer.

(9) **Kabul Salonu:** 8. hikâyede geçer.

(10) **Kuyu:** 1, 14, 15 ve 23. hikâyelerde geçer.

14. hikâyede Köroğlu Dönek Hanım'ın konağının bodrumundaki bir kuyuda hapsedilmektedir. 15. hikâyede Zaloğlu Rüstem'den korkan devler, kuyuya saklanmışlardır (Sakaoğlu vd. 1997: 42).

Yirmi üçüncü hikâyede Arap'ın Mehmet Bey ile boğuşurken düştüğü ve esir edildiği derin bir kuyu bulunmaktadır (Boratav 2002: 203).

(11) **Mağara:** 4 ve 23. hikâyelerde geçer.

Yirmi üçüncü hikâyede yedi yol ayrımlı eşkıya yatağı Kanlı Mağara bulunmaktadır.

(12) **Taş Bina:** 8. hikâyede geçer.

(13) **Hücre Kapısı:** 12. hikâyede geçer.

(14) **Bodrum:** 14. hikâyede Dönek Hanım'ın Köroğlu'nu sakladığı konağın bodrumu şeklinde geçmektedir.

(15) **Divanhane:** 14. hikâyede Çamlıbel'de bulunan Köroğlu Divanhanesi olarak karşılaşmaktayız.

(16) **Kale:** 15. hikâyede geçmektedir. Bu hikâyede Kahraman-ı Kâtil'in kalesi vardır.

(17) **Çiftlik:** 15 ve 24. hikâyelerde geçmektedir.

On beşinci hikâyede Zaloğlu Rüstem, dünyaya döndüğünde gözlerini Kahraman-ı Kâtil'in çiftliğindeki bir çınar ağacının dibinde açmaktadır (Sakaoğlu vd. 1997: 42). Yirmi dördüncü hikâyede de yardımcı mekân olarak geçmektedir.

(18) **Ada:** 15. hikâyemizde yedi derya adası olarak karşılaşmaktayız.

(19) **Kule:** 18. hikâyede geçmektedir.

On sekizinci hikâyede Koca Arap'ın ve Kirmanşah'ın düşmanı olan devin kulesi bulunmaktadır.

(20) **Yayla/ Yaylalık:** 19. hikâyede geçmektedir. Bu hikâyede Menemenci Beyi'nin yaylalığı vardır.

(21) **Oba:** 22. hikâyede geçmektedir.

(22) **Türbe:** 24. hikâyede geçmektedir.

B- ERKEĞİN SOSYAL ÇEVRESİ

Sosyal bir varlık olan her insan, tek başına yaşayamaz; mutlaka başka insanlara ihtiyaç duyar ve buna bağlı olarak toplum içerisinde yaşamak zorundadır. Çünkü insan eksiktir ve bu eksikliğini gidermek için çevresindeki diğer insanlara ihtiyaç duymaktadır. Kısacası hiçbir insan yalnız değildir, bir insan toplumdaki bir başka insanın sosyal çevresinde yer almaktadır. Sosyal hayat sadece toplum kuralları ile oluşan bir süreç değildir, dinî normlarla da bu süreç desteklenmektedir. Öyle ki dinî anlayış olarak bizim toplumumuzda “Yalnızlık Allah’a mahsustur” anlayışı hâkimdir.

İnsanın bulunduğu çevre ve bu çevredeki diğer insanlarla kurduğu ilişkiler insanın sosyalleşmesi açısından önemlidir. Çevre yani muhit, insan üzerindeki yaptırım gücünü kullanarak onu kötü özelliklerinden soyutlar. Sosyal norm adı verilen bu durum insanın kendini yine kendisinin kontrol etmesini sağlar ve çevresi ile sağlıklı ilişkiler kurmasında da etkili olmaktadır. Ancak bu durumun tersi de olabilir, çevre insanın kötü bir karaktere sahip olmasına da neden olabilir. Kötü arkadaş seçimi olan insanlara bakıldığında bu durum açıkça görülecektir.

İncelememiz, erkek kahramanlar üzerine olduğu için bu bölümde sadece erkeğin çevresini ele alacağız. Dede Korkut Hikâyeleri’nde yer alan erkekler, genellikle hakan veya bey oğlu oldukları için bu duruma paralel olarak çevreleri de geniştir, onların etraflarında makamlarına ve mevkilerine uygun kişi veya kişiler bulunur.

Ayrıca erkeğin, bu çevre içerisinde sözünü dinleten, olgun, tecrübeli, cesur, yiğit ve disiplinli bir yapısı vardır. Dede Korkut Hikâyeleri’nden Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı’nda çocuğu olmayan Dirse Han, karısının kendisine verdiği tavsiyeleri (alaca çadırını yer yüzüne diktir, attan aygır, deveden erkek deve, koyundan koç kes, İç oğuz’un Dış Oğuz’un beylerini başına topla, aç görsen doyur, çıplak görsen donat, borçluyu borcundan kurtar, tepe gibi et yığ göl gibi kırmızı sağdır, büyük ziyafet ver) uygular ve bu tavsiyeler sonucunda topaç gibi bir çocuğu olur (Ergin 1999: 24).

Aynı destanda babası ile arası bozulan Boğaç, “...hanım oğul kalkarak yerinden doğrul, kırk yiğidini beraberine al, babanı o kırk nâmertten kurtar, yürü oğul, baban sana kıyıda ise sen babana kıyma” diyen annesinin isteği üzerine babasını düşmanlarının elinden kurtarır (Ergin 1999: 33).

“Kazan Bey Oğlu Uruz Beyin Esir Olduğu Destan”da ise Kazan, kendisine “Kazan oğlanın avda olduğunu Őundan bileyim ki yorgun atınla, körelmiŐ mızrağınla ardına dŐesin” diyen eŐinin sözünü dinleyerek oğlu Uruz’u düŐmanların elinden kurtarmaya gider (Ergin 1999: 103).

“Begil Oğlu Emrenin Destanı”nda Begil, eŐinin sözünü tutarak çıktığı avdan dolayı kendisini vmediği için isyan etmeye karar verdiği Kazan Bey’e karşı ayaklanmaz ve en sonunda bu durumdan krlı çıkar (Ergin 1999: 167).

Halk hikâyelerinde de erkekler, Dede Korkut Hikâyeleri’nde olduğu gibi bey veya padişah oğlu ya da yakını oldukları için dođuŐtan gelen seçilmiŐ bir çevrede yaŐarlar. Etraflarında vezirler, askerler ve hizmetkrlardan meydana gelen bir insan ordusu vardır. Erkekler, genellikle çevrelerindeki insanlarla iyi geçirirler ve sözlerini dinletirler. Bütün bu bilgilere uygun olarak incelediğimiz halk hikayelerindeki erkeklerin sosyal çevreleri Őyledir:

Birinci hikâyede Âsuman, kethüda oğlu olduğu ve sevgilisi de sarayda yaşadığı için en yakınında saraydaki insanlar vardır (Kaya-Koz 2000).

nc hikâyede Şah İsmail, Kandihar hükümdarının oğlu olduğu için saraydaki herkes (rneğin vezirler, askerler gibi) onun çevresinde yer almaktadır. Ayrıca Şah İsmail’in ava giderken yanında yer alan arkadaşları da vardır (Korgunal 1960).

Dördüncü hikâyede Yaralı Mahmut, Buhara Padişahı Şah Murat’ın oğlu olduğu için en yakınında saray erkânı vardır. Ayrıca sevgilisini arayan Yaralı Mahmut’a en büyük yardım yanında bulunan derviş ve iki arkadaşından (biri remilci diğer i se dalgıç) gelmektedir (Alptekin 1983).

Beşinci hikâyede Murad Şah’ın babası / Hurşid Şah / Horasan Padişahı’dır. Onun çevresini de yine genel olarak vezir vzer, ulem suleh, askerler, criyeler vb. saraydan kişiler oluŐurmaktadır. Ayrıca cariyeler, Murat ile Gülizar’ın kavuşmalarına vesile olurlar (Kaya-Koz 2000).

Altıncı hikâyede Âdil Şah adlı bir Şahın oğlu olan Kerem’in de en yakınında (Ahmet Mirza), saray çevresi yer alır. Fakat Kerem’in yolculuğunda yanında en büyük destekçisi çocukluğundan beri yanında yer alan Sofu’dur (Duymaz 2001).

Yedinci hikâyede Kanber, Hacı Behram adında Horasan’ın en büyük tüccarlarından birinin oğludur. Kanber’in de en yakın çevresi yine seçkin insanlarla doludur. Kanber’in en

yakınlarından ve ona yardım edenlerden biri Masum Paşa'dır. Masum Paşa suyun içinde çıplak bir ceset halinde Kanber'i bulan, onu kurtararak yanına alan, iyileştiren, onun sevdiği Arzu'ya bir uşağı ile Kanber'in durumunu anlatan bir mektup yollayan ve iki aşığı kavuşturan tecrübeli ve yardımsever biridir (Korok 1937: 11).

Dokuzuncu hikâyenin kahramanı Tahir, vezir oğlu olduğu için etrafında saray hareminden ve erkânından kişiler bulunur (Türkmen 1983).

Onuncu hikâyenin kahramanı Mahmut, Gençkahraman şehri hükümdarı Hurşit Bey'in oğlu ve Kamber'in de kardeşidir. Kahramanımızın çevresi yine saray erkânıdır. Fakat diğer kahramanlardan farklı olarak çevresinde yer alan dalkavukların etkisiyle babasının servetini bitirir ve dilenecek duruma bile gelir. Onun sevgiliyi arama yolundaki en büyük yardımcısı da Kamber'dir (Kaya 1993).

On birinci hikâyemizin asli kahramanı Mîr Ali Şîr; Hüseyin Baykara'nın göçebe boylarından birinden olan bir Bey'dir ve çevresi de ona göre seçkin insanlarla doludur (Boratav 2002).

Yine aynı hikâyenin ikinci derece kahramanı sayabileceğimiz; Hüseyin Baykara ise Semerkant'ta yaşayan, adaletli, devletli ve saltanatlı bir padişah'tır (Boratav 2002: 163). Dolayısıyla her iki kahraman da seçkin bir çevrede yaşamaktadır.

On ikinci hikâyenin kahramanı Muhibbî'nin çevresi ise köy ve köyde yaşayan insanlardan oluşmakta; fakat kahramanımızın gurbete çıkışıyla da bu çevre daha seçkin bir hâle dönüşmektedir (Özder 1976).

On üçüncü hikâyenin kahramanı Yahya Bey; bir bey oğludur, köyde yaşamaktadır, babası çok zengindir (Çetin 1986: 41). Bundan dolayı da Yahya Bey'in çevresinde yaşayanlar köy ve köyde yaşayan insanlardan oluşmakta; babasının hatırı ve dostluğunu unutmayan birçok seçkin insan Yahya Bey'in çevresinde her an yardıma hazır bir durumda bulunmaktadır (Çetin1986).

On dördüncü hikâyenin kahramanı Köroğlu yiğitliği ile etrafında nam salmış biridir ve onun en yakınında bin dokuz yüz doksan dokuz keleş (bazı kaynaklarda 366 keleş) bulunmaktadır. Bu keleşler arasında Köse Kenan, Ayvaz, Demircioğlu, Reyhan Arap, Niğdeli Geyik Ahmet, Bursalı Topal Dursun, Değirmen Avurt, Firfirik Burun, Toz Kopartan, Tepe Delen, Debe Daşak, Abulobut, Deli Mehtar ve Hasan Bey (Köroğlu'nun öz oğlu) gibi isimler Köroğlu'nun en yakın sosyal çevresini oluşturmaktadır (İçel 2010).

On beşinci hikâyemizin başkahramanı Zaloğlu Rüstem, savaşçı ve yiğit bir karakterdir. Bundan dolayı onun çevresindekiler halktan olmayan ve yüksek tabakadan olan insanlar olsa gerektir. Örneğin Zaloğlu'nun çevresinde bulunan Dal, Zal ve oğlu Haydar da yine kendi karakterine ve çevresine uygun savaşçı ve saraya mensup tiplerdir (Sakaoğlu vd. 1997).

On altıncı hikâyemizde Âşık Halil, köyde yaşadığı için yine köy yaşamına uygun bir sosyal çevreye sahiptir (Görkem2000).

On yedinci hikâyenin kahramanı Bey Böyrek'in çevresi aristokrat çevre dediğimiz padişah, bey, kral gibi bir çevreden meydana gelmektedir. Dolayısıyla da kahramanımız sonunda bu sosyal çevresine uygun bir kimlik olarak bey olmaktadır (Ekici 1995).

On sekizinci hikâyenin kahramanı Kirmanşah bir şah oğludur. Dolayısıyla şah oğlu olan Kirmanşah'ın çevresinde Ahmet Şah, Âdil Han ve Yemen Padişahı gibi aristokrat ve soylu bir sosyal çevre bulunmaktadır (Alptekin 1999).

On dokuzuncu hikâyenin kahramanı Sürmeli Bey'in sosyal çevresini yine bey, ağa gibi seçkin bir çevre oluşturmakta; fakat bu sosyal ve seçkin çevrenin köy yaşamına uygun bir çevre olduğu görülmektedir (Köse 1996).

Yirminci hikâyenin kahramanı Âşık Garip'in sosyal çevresi oldukça geniştir. En yakın arkadaşı Deli Mahmut ve onun üç yüz atlısı Garip'in bu çevresini oluşturan ilk sosyal çevredir. Garip'in sosyal çevresinin oluşmasında Halep'te yaptığı âşıklık da etkili olmaktadır. Çünkü Âşık Garip, Halep'te Halep valisi ile âşıklığı sayesinde tanışmış ve sosyal çevresini de genişletmiştir (Türkmen1995).

Yirmi birinci hikâyenin başkahramanı Lâtif Şah'ın da sosyal çevresini saray ve saray erkânı oluşturmaktadır. Lâtif Şah'ın babası Gamsız Şah bir padişaktır, annesi Şemsinur Sultan da yine bu çevreye uygun bir unvana sahiptir (Gültekin2004).

Yirmi ikinci hikâyenin kahramanı Hasan'ın (Karacaoğlan'ın) babası Kara Ali denilen bir Türkmen Beyi'dir. Dolayısıyla kahramanımızın çevresi de yine seçkin kişilerden oluşan sosyal bir çevre olmaktadır (Şimşek1999).

Yirmi üçüncü hikâyenin kahramanları Celâlî Bey ile Mehmet Bey; Koç Köroğlu'nun yanında yetiştikleri için geniş bir çevreye sahiptirler. Ayrıca kahramanlarımızın İsfahan Şahı'nın dostluğunu kazanmaları ve onun yanında üst rütbelere gelmeleri sonucunda seçkin bir sosyal çevreye sahip olmuşlardır (Boratav2002).

Yirmi dördüncü hikâyenin kahramanı Kurbanî, köyde yetişen biri olduğu için yaşadığı sosyal çevresi zamanla genişleyen bir tip olma özelliği taşımaktadır. Onun genişleyen bu çevresine şahlar ve beyler dâhil olmaktadır (Korgunal 1935).

Diğer hikâyelerde yer alan kahramanların ise çevresi sadece aile fertleri ve sevgilileri ile sınırlıdır. Bunun dışında geniş bir sosyal çevreleri yoktur.

Kahramanların yaşadıkları sosyal çevre, devlet erkânına mensup kişi veya kişilerden oluştuğu için ailelerin birbiri ile ilişkileri de idari bir yakınlık göstermektedir. Ayrıca erkek kahramanlarımızın yaşadıkları bu sosyal çevre içerisindeki ilişkiler, hayli samimi ve sıcaktır. Ayrıca bu çevrede erkek, ad verme, sözünü dinletebilme ve sevilip sayılan biri olma gibi özelliklere sahiptir. Bu da Türk toplumunda erkeğe sosyal hayatta verilen değer bir ifadesidir.

VI. BÖLÜM

HALK HİKÂYELERİNDE ERKEĞİN SOSYAL HAYATTAKİ FONKSİYONU

A-SEVGİLİ OLARAK ERKEK

Türk toplumunda dolayısıyla Türk edebiyatında erkek, müstesna bir yere sahiptir. O, karşımıza bazen bir baba, bazen âşık bir erkek, bazen namusunu korumak için kahramanca çarpışan ve bu uğurda canını bile feda edebilen bir kahraman, bazen de uğruna her şeyin feda edildiği erişilmez ve erişilmezliği nispetinde çok yakışıklı bir sevgilidir.

Erkek, tüm bu vasıflarıyla çok kutsal bir varlıktır. Onun en güzel yönlerinden birisi de sevgili olmasıdır. Erkek, sevdiği kadına asla ihanet etmez, onun için tüm fedakârlıklara katlanır. Sevdiğinden ayrı kaldığı zaman yıllarca onu arar; onun için ölümü göze alır; zindanlara, kuyulara ve hapslere atılır; onun hayali ile avunur. Erkek, sevgiliye kavuşana dek kadar diyar diyar gezerek sürekli sevgiliyi arar, önüne gelenlere sevdiğini sorar, turnalarla ona haber ve selam gönderir ve hiç sitem etmeden sevdiğini bekler, ona kavuşacağı günü ipe çeker.

Türk destanlarında ve halk hikâyelerinde erkeklere hiç bir zaman bir kaba, çirkin bir gözle olarak bakılmamıştır. O, daima temiz ve temiz olduğu kadar da ulaşılmazdır ki; bu ulaşılmazlığı nispetinde kıymettardır. O, aşkını arayan bir Mecnun, ciğeri paramparça olmuş bir gariptir. Sevdiği uğruna çekilen her acı kutsaldır. Nitekim Mecnûn, Kâbe'de aşk uğruna çektiği dertlerin daha da artması için dua etmiş, Ferhat dağları delmiş, Kerem kül olup yanmıştır.

Dede Korkut Hikâyeleri'nde erkekler, âşık olma ve sevdiğinin peşinden gitme özellikleriyle ön plana çıkmazlar. Esasen her daim düşman tehdidi altında buldukları için ata binmek, silah kullanmak, ok atmak, güreşmek ve gürz kullanmak zorundadırlar. Bu da böyle bir hayatın gereği olarak gayet normal karşılanmalıdır. Gerçi onlar da insan gibi evlenir ve sevdikleri kadınlara sadakatle bağlanırlar. Ancak onların sevgili vasıfları, kahraman vasıflarının arkasında kalmaktadır. Dede Korkut hikâyelerinden ikisinde âşık olma motifinin bulunduğunu görmekteyiz:

Bamsı Beyrek hikâyesinde beşik kertme ve bunun sonucunda da kahramanların birbirine âşık olmaları söz konusudur (Ekici 1995: 22).

Dede Korkut hikâyelerinden Kan Turalı hikâyesinde de kahramanların birbirlerine âşık olmaları, farklı mekânlarda bulunan kahramanlar arasında özelliklerinin anlatılması şeklinde olmaktadır. (Kan Turalı Oğuz'da âşık olacağı bir kız bulamayınca kendisine anlatılan Trabzon tekürünün kızına âşık olur) (Ergin 1999).

Hikâyelerde fedakârlık, sadakat ve aşkın en güzel örnekleri de vardır. Halk hikâyelerinde ise erkek anlayışının tamamen olmasa da günümüz erkek anlayışına yaklaştığını söyleyebiliriz. Artık o, birkaç kahraman hariç tamamıyla sevgili özellikleriyle karşımıza çıkar. Erkek, halk hikâyelerinde uğruna ordular ile savaşa çıkan, arkadaşlarının yardımıyla sevgilinin ardından yıllarca gurbete düştüğü, kahramanlığından ziyade güzellik unsurları ön plana çıkan bir karakter olmuştur.

Halk hikâyelerinde kahramanlar, genellikle dört şekilde (Boratav 2002; Alptekin 2002; Toman 2000) birbirlerine âşık olurlar:

1-Bâde İçerek: Mezarlıkta, su yanında veya ıssız bir yerde uykuya dalan kahraman, rüyasında Hz. Hızır'ı veya pirleri görür. Hz. Hızır, kahramana üç defa bâde uzatır. (Duruma göre yiyecekler verir) Bunlardan birincisi Allah; ikincisi üçler, yediler, kırklar; üçüncüsü de bir güzelin aşkıdır. Kahraman, üçüncü bâdeyi içtikten sonra günlerce baygın yatar. Daha sonra bir saz sesiyle uyandırılır. İncelendiğimiz hikâyelerden birinci, ikinci, beşinci, altıncı, onuncu ve on ikinci hikâyelerde bâde içme hadisesi vardır.

2-Aynı Evde Büyüyen Kahramanlar Kardeş Olmadıklarını Öğrenince: Çeşitli sebeplerden dolayı aynı evde yaşayan iki kahramanın çocuklukları birlikte geçer. Beraber oynarlar, beraber okula giderler. Ancak bir arabozucu çıkıp da bunların kardeş olmadıklarını söyleyince iki genç, birbirlerini sevmeye başlarlar. Yedinci ve dokuzuncu hikâyelerde kahramanlar bu şekilde âşık olurlar.

3-Resme Bakarak Âşık Olma: Erkek kahraman, herhangi bir yerde gördüğü güzelin resmine bakarak âşık olabilir. Ele aldığımız hikâyelerden dördüncüsünde bu şekilde âşık olma motifi vardır.

4-İlk Görüşte Âşık Olma: Birbirini tanımayan iki genç, herhangi bir yerde (bahçede, pencerede, yolda) ilk defa karşılaştıklarında birbirlerine âşık olurlar. Ele aldığımız hikâyelerden üçüncü, sekizinci ve on birinci hikâyelerde kahramanlar bu şekilde âşık olurlar.

Birinci hikâyede Âsuman ile Zeycan pir elinden bâde içerek birbirlerine âşık olurlar (Kaya-Koz 2000).

İkinci hikâyede Mahirî başka bir kadınla evli olduğu halde bir kıza sevdalanır. Mahirî, bir gün uyurken pir elinden, Şam Padişahı'nın kızı aşkına bâde içer. Bâde içerek ona âşık olur (Köksal 1987).

Üçüncü hikâyede ilk görüşte aşk hadisesi vardır. İsmail ile Gülizar, birbirlerini gördükleri ilk anda âşık olurlar. Şah İsmail, Gülizar'ın güzelliğini görünce kendinden geçip bayılır (Korgunal 1960).

Yalnız bu hikâyede İsmail'e âşık olan iki kadın daha vardır ki; bunlardan birisi olan Gülperi, Şah İsmail'i görür görmez ona âşık olur.

Bu kadınlardan birisi de Arap Üzengi'dir. Arap Üzengi, aslında kahramanlığıyla ün salmıştır. Hayatta hiçbir erkeğe yenilmeyen ve yendiği erkeklerin kafasından kale yapan bu kadın, İsmail'e yenilince onunla evlenmek istemiştir.

Şah İsmail, bu kadınların üçünü de sever ve üçü ile de evlenir. Ancak Gülizar'a duyduğu muhabbet daha bir başkadır. Nitekim Gülizar'ı bulmadan Gülperi ve Arap Üzengi ile evlenmemiş, Gülizar'ı bulup onunla evlendikten sonra bu iki kadınla da evlenmiştir.

Dördüncü hikâyede Yaralı Mahmut mağarada gördüğü resme âşık olur (Alptekin 1983: 24).

Beşinci hikâyede ise bâde içerek ve ilk görüşte âşık olma hadiselerinin iç içe olduğu bir durum vardır. Murat Şah, Gülizar'ın elinden üç gece ardı ardına bâde içer. Bâde içme hadisesinden sonra Murat Şah'ın gözünü hiç bir şey görmez ve sevgilisine kavuşmak için Yemen'e gitmeye karar verir (Kaya-Koz 2000).

Murat'ın Gülizar'a bâde içerek âşık olmasına karşılık Gülizar, Murat'a bâde içmeden onu ilk gördüğünde âşık olmuştur. O zamana kadar kendisine âşık olan erkekleri öldüren Gülizar, Murat'ı görünce onun güzelliğine hayran kalır ve ona âşık olur.

Altıncı hikâyenin kahramanı Kerem, bir gece rüyasında Kara Sultan'ın elinden bade içer ve rüyasında gördüğü bu kıza âşık olur. Kerem, avda bir kuşun peşinden girdiği bahçede Aslı'yı görüp âşık olur (Duymaz 2001).

Yedinci hikâyede kahramanımız Kanber, hocasından Arzu'nun öz kardeşi olmadığını öğrenince Arzu'ya âşık olur. Ayrıca kahramanımızın Arzu'nun aşkından önceleri haberi yoktur. Kanber ile Arzu, aşklarını birbirlerine söylemişler, mutlu bir şekilde yaşamaya başlamışlardır (Korok 1937: 5).

Sekizinci hikâyede Ferhad Şirin'i görür görmez âşık olur, düşer bayılır. Şirin de Ferhad'ın yaptığı işlere hayran olur ve ona âşık olur (Andaç 2007).

Dokuzuncu hikâyede ise âşıklar, başta birbirlerini kardeş zannederler; Tahir, önceleri kendisine âşık olan Zühre'yi kardeşi zannederek ona yüz vermez, ancak Zühre'nin duası Allah tarafından kabul edilince Tahir de ona âşık olur ve onun aşkına karşılık vermeye başlar (Türkmen 1983: 211). İki sevgili birlikte büyüdükleri için birbirlerini görerek âşık olurlar (Türkmen 1983: 211). Aynı hikâyede Tahir'e Göl Padişahı'nın üç kızı da âşık olurlar ve onu hak edip kazanmak için Tahir'le atışma yaparak imtihan olurlar; fakat hepsi Tahir'e yenilir (Türkmen 1983: 237-238).

Onuncu hikâyede Babasının öldüğü odaya giren Mahmut orada uyuya kalınca uykusunda pirleri görür. Pir, Mahmut'a önce on sekiz bin âlemi yaratan aşkına, sonra üçler, beşler, yediler ve kırkların aşkına, üçüncü olarak da Mısır'daki Esed Paşa'nın kızı Nigâr Hanım aşkına bade verir ve iki parmağının arasından Nigâr Hanımı'ı gösterir. Böylece Mahmut, bade içerek Nigâr Hanım'a âşık olur (Kaya 1993: 67).

On birinci hikâyede Ali Şîr, bir gün cuma namazından sonra atına binip ava gider, avdan dönüşünde çamaşır asmakta olan güzel bir kız görür. Mîr Ali, o kızı görünce üç yüz altmış damarından od girmiş gibi yanmaya başlar ve ona görerek âşık olur. Bunlar bir görüşte birbirine âşık olurlar, karşılıklı söyleşmeye başlarlar (Boratav 2002: 165).

On ikinci hikâyede Kaya Salih rüyasında gördüğü Esmahan'a âşık olur (Özder 1976).

On üçüncü hikâyede Yahya Bey, evliyken bir başka kadına âşık olur ve aşk hastalığına yakalanarak gündün güne gerilemeye ve aşkından dolayı vücudundan kan gitmeye başlar (Çetin 1986: 55). Fakat kahramanımız, en sonunda bu aşkından vazgeçip karısına geri döner.

On dördüncü hikâyede Bolu Beyi, Dönek Hanım'a candan âşık olur (İçel 2010: 198) fakat aşkına karşılık bulamayınca zindana atılır. Yine aynı hikâyemizde Köroğlu'nu Bolu Beyi'nin elinden kurtaran Dönek Hanım'ın Köroğlu'nunun ardından onu kurtarmak üzere yanına gelen Esabali'ye âşık olur ve Köroğlu'dan ölünceye kadar onunla yaşamasına yardım etmesini istemektedir (İçel 2010: 237).

On beşinci hikâyede Zaloğlu Rüstem, devlerle 36 yıl savaştıktan sonra tekrar dünyaya döndüğünde bir çınar ağacının altında uyuyakalır. Zaloğlu'nu bu ağacın altında gören Kahraman-ı Kâtil'in kızı Zeynep de ona birdenbire âşık olmaktadır (Sakaoğlu vd. 1997: 42). Böylece Zaloğlu'nun da aşk macerası başlamaktadır.

On altıncı hikâyede asıl kahraman Halil; Aydınlının gelininden sonra beşik kertme nişanlı olduğu amcasının kızı Sultan'a yönelir ve ona âşık olur (Görkem 2000: 276). Halil, Sultan'a duyduğu sevgiyi (aşkı) dört kere tekrarlar; fakat Sultan Halil'i istemez (Görkem 2000: 107). Hikâyenin sonunda iki âşık birbirlerine kavuşmaktadırlar.

On yedinci hikâyede çeşmede su dolduran kör bir kadının testisine ok atan ve testiye kıran Bey Börek, bu kör kadının "Akkavak kızının hışmına uğrayasın" diye beddua etmesi sonucu o kızı görmeden adını duyarak âşık olmaktadır (Ekici 1995: 24).

On sekizinci hikâyemizde de bade içme ile âşık olma motifi vardır. Kirmanşah, 18 yaşına girince bir gece odasına pirlar dolar ve Kirmanşah; rüyasında pir elinden bade içer. Birincisini Allah aşkına; ikincisini üçler, yediler, kırklar aşkına ve üçüncüsünü de Herat'ta Âdil Han'ın kızı Mahperi'nin aşkına içer. Üç kere bade içen Kirmanşah, her geçen gün yanıp tutuşurken, Herat'ta, Mahperi de aynı pirin elinden üç bade içmiştir ve böylece iki kahraman birbirine âşık olmaktadır (Alptekin 199: 32).

On dokuzuncu hikâyede ağabeyinin eşini gören ve beğenen Sürmeli Bey; yengesinin bacısı Telli Senem'in daha güzel olacağını düşünerek ona âşık olur ve onu almaya gitmek için evinden ayrılmaya karar vermiştir (Köse 1996: 92).

Yirminci hikâyede Garip ile Şah Senem, zengin çocuklarının okuduğu bir mektepte yedi sene birlikte okurlar. Garip on beşine, Şah Senem de 14 yaşına girdiğinde Garip, Senem'in güzelliğini, boyunu görüp ona canı gönülden âşık olmakta ve gece gündüz gam çekmektedir (Türkmen 1995: 206). Bu aşk ilk önceleri karşılıksızdır; fakat hikâyenin ilerleyen kısımlarında Âşık Garip, ak sakallı derviş elinden üç kadeh bade içmektedir ve Şah Senem'e bade içerek âşık olmaktadır Garip, dervişin elinden yeşil fincan içinde 3 kadeh bade içmektedir. Birincisini Allah aşkına, ikincisini karşısında duran ak sakallı dervişler, üçler, beşler, yediler, kırklar aşkına; üçüncüsünü de aylar yıllardan beri ateşine yandığı Şah Senem aşkına içmektedir. Aynı anda Şah Senem de pir elinden üç kadeh bade içmiş, üçüncüsünü de Garip'in aşkı için içerek ona âşık olmuştur (Türkmen 1995: 209-210).

Yirmi birinci hikâyede Lâtif Şah, Mihriban Sultan'ı görerek karşı karşıya geldiklerinde âşık olmaktadır (Gültekin 2004: 28). İlk önce gelip geçenden gümrük almaya başlayan Lâtif Şah'ın namını duyan Mihriban Sultan, ona âşık olmaktadır. Daha sonra ise Lâtif Şah, Yemen'deki Elvan dağları'ndaki türbeye gelir, bir gece orada nöbet bekledikten sonra Mihriban Sultan'ı görmekte ve ona âşık olarak düşüp bayılmaktadır (Gültekin 2004: 26).

Yirmi ikinci hikâyede karşılıksız bir aşk konusu vardır. Asıl kahramanımız Hasan, bir rüya görür. Rüyasında ak sakallı bir ihtiyar, kendisini dere kenarına götürerek orada suya baktırır; suya baktığında altın gibi saçları, gül gibi yanakları ve inci gibi dişleri olan bir güzel görür ve ak sakallı ihtiyar, bu sudan ona içirince rüyasında gördüğü güzele âşık olur (Şimşek 1999: 629) Hasan uzun yıllar Çukurova bölgesinde bu güzeli arasa da bulamamaktadır.

Yirmi üçüncü hikâyede âşık olma önceliği kadında başlamaktadır. İlk önce Gül Eser, Mehmet Bey'i görerek ona bir gönülden bin gözüle âşık olmaktadır. (Boratav 2002: 195). Daha sonra Mehmet Bey, Gül Eser'i görüp tanıdıktan sonra bu aşk karşılıklı bir aşka dönüşmektedir.

Yirmi dördüncü hikâyede kahramanın âşık olması bade içerek ortaya çıkmaktadır. Kırklar, Kurbanî'ye rüyasında Karabağ'daki İzzet Han'ın bacısı Peruzat Hanım'ın aşkına aşk şarabını (bade) içirmektedirler. Böylelikle de kahramanımız âşık olmaktadır (Korgunal 1935: 8).

Yirmi beşinci hikâyemizde de bade içerek âşık olma motifi yer almaktadır. Kırklar ve Hazreti Hızır Gays'a bade içirirler. Ardından Kırklar ve Hazreti Hızır Leyla'ya da bade içirirler. Böylece iki ana kahramanımız bade içerek birbirlerine âşık olmaktadır (Sakaoğlu vd. 1999: 135-137).

Halk hikâyelerinde aşk, en temiz haliyle işlenmiştir diyebiliriz. Konumuz “Halk Hikâyelerinde Erkek” olduğu için biz bu olaya erkek açısından bakacağız.

Halk hikâyelerinde erkekler, başta da söylediğimiz gibi sevdikleri kadınlara sadakatle bağlanırlar ve onlara hiç bir zaman ihanet etmezler. Sevdikleri uğruna her türlü fedakârlığı göze alarak bin bir türlü zorluğa katlanırlar. Halk hikâyelerinde umumiyetle karşılıklı yaşanan bir aşk vardır. Erkek, kadını ne kadar severse kadın da erkeği ondan aşağı kalmayacak bir sevgi ile sever.

İncelemeye tabii tuttuğumuz hikâyelerde umumiyetle bir ayrılık vardır. Erkek, ya sevdiği kadının memleketinde değildir, yani başka bir memlekette yaşamaktadır ya da kızlarının bir erkeğe âşık olduğunu duyan ve bu aşka karşı çıkan ailesi tarafından başka bir memlekete kız kaçırlınca erkek kahramanlar ise sevdiklerine kavuşabilmek için yıllarca memleket memleket gezerek gurbetin türlü kahrını çekerler. Bu çile, ancak sevgiliye kavuştukları zaman son bulur. Bu sırada kadınlar, da sevdikleri erkekleri karalar bağlayarak ve umutlarını hiç yitirmeden beklerler. Aynı zamanda kadını sevdiğinin memleketinden

kaçıran ailesi onu başka bir erkekle evlendirmek ister. Sevdiği erkeğe bağlı olan kadın ise bu evliliğe şiddetle karşı çıkar. Hatta bu kadınlar arasında evliliğe karşı olduğunu belirtmek için intihar etmeye kalkışanlar bile vardır.

İnsanoğlunun tek vazgeçemediği varlığı olan canını sevdiği uğruna fedâ etmek isteyen kadın, böylece erkeğinin nazarında çok kıymetli bir yere sahip olur. Belki de onun erkek tarafından tutkulu bir şekilde sevilmesinin nedeni de budur. Ele aldığımız hikâyelerin bazılarında kadın, sevdiğine kavuşamadığı için sadece intihara kalkışır, ancak bazılarında ise sevdiği erkekten ayrı kalmaktansa ölümü yeğler. Ölmek, ona ayrılık ateşinin vermiş olduğu acıdan daha kolay görünür.

B-KAHRAMAN OLARAK ERKEK

Erkek, yaratılış gereği yiğit, mert, savaşçı, mantıklı ve kadından daha kuvvetlidir. Erkek ve kahramanlık kelimelerinin bir arada kullanılması tarih boyunca süregelen bir kavram birlikteliğine sebep olmaktadır. Türk tarihine dönüp bakıldığında erkeğin kılıç kullanıp ok attığını, gürz kullandığını ve düşmanı ile savaştığını anlatan nice kahramanlık öyküsü vardır.

Erkek; kendisini, ailesini, karısını, çocuklarını ve vatanını savunmak zorunda kaldığında yiğitçe savaşır ve elinden geleni yaparak vatanını, milletini, ailesini korur. Türk tarihi böylece nice kahraman Mehmetçiklerle dolmuştur. Maalesef çağımızdaki erkek karakteri, bu özelliğiyle pek ön plana çıkamaz. Çünkü günümüz erkeği, gerek ekonomik sebepler gereksiz sosyal sebeplerden dolayı yoğun iş temposu ve stresli bir aile hayatı arasında sıkışıp kalmıştır. Bütün bu ve buna benzer sebeplerden ötürü erkekler; başka hiçbir sosyal ve kültürel aktiviteye vakit ayıramayacak hale gelmiştir. Bazı ülkelerde erkekler, çocuk bakıcılığı yaparken ülkemizde böyle bir durum yoktur.

Başlangıçta göçebe bir hayat yaşayan Türk toplumunda erkekler savaşçı ve asker olarak yetiştirilmiştir. Bu durum Türk toplumunun daima düşman tehdidi altında bulunması ve düşmanla savaş halinde olmasından kaynaklanmakta, erkeğin her zaman savaşçı ve mücadeleci bir yapıya sahip olmasını gerektirmektedir. Kahramanlık kavramı, bu nedenle her devirde erkekte aranan en önemli vasıf olarak dikkati çekmektedir. Kadınlar, evlenecekleri erkeklerde öncelikle güç, kuvvet, mücadelecilik ve kahramanlık vasıfları aramakta ve bu niteliklere sahip erkekleri tercih etmektedirler. Bütün bunların yanında kadınlar, erkeklerin düşmanlarını yenebilecek bir yapıya sahip olmasını isterler. Sonuç olarak erkek, evleneceği kadında bu vasıfları aradığı gibi kadının da evleneceği erkekte aradığı ilk vasıf kahramanlık kavramı olmaktadır.

Dede Korkut Hikâyeleri'nde erkek kahramanlar yiğitlik, cesaret ve kahramanlıkta birbirleriyle yarışmaktadırlar.

Dede Korkut Hikâyeleri'nde de bir erkeğin evleneceği bir kızda aradığı ilk özellik kahramanlıktır. "Kam Pürenin Oğlu Bamsı Beyrek Destanı"nda Beyrek, evlenmek istediği kızı şöyle tarif eder: "...Baba bana bir kız alıver ki ben yerimden kalkmadan o kalkmalı, ben kara koç atıma binmeden o binmeli, ben hasmıma varmadan o bana baş getirmeli..." (Ergin 1999: 64).

“Kanglı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı”nda da Kan Turalı’nın evleneceği kııda aradığı özellikler, Bamsı Beyrek’in aradığı özelliklerle hemen hemen aynıdır. “... *ben yerimden kalkmadan o kalkmış olmalı, ben karakoç atıma binmeden o binmiş olmalı, ben kanlı kâfir eline varmadan o varmış bana baş getirmiş olmalı...*” (Ergin 1999: 124).

“Kam Pürenin Oğlu Bamsı Beyrek Destanı”nda Bamsı Beyrek, Banu Çiçek’le ok atmada, ata binmede ve güreşte yarışır. Beyrek, güreşi bir hile sonucu kazanır. (Ergin 1999: 64). Bamsı Beyrek’in bir kadınla güreşmesi, evlenmek için kendisi gibi kuvvetli ve yiğit bir eş aradığını gösterir.

Halk hikâyelerinde yer alan erkeklerin de kahramanlık vasfı vardır. Ancak bu vasıf, bazen sevgili arama veya konusu aşk olan halk hikâyelerinde ikinci planda kalmıştır. İncelemeye gayret ettiğimiz hikâyelerin çoğunda erkeğin kahramanlık ve savaşçı vasıfları ağır basmaktadır. Bu hikâyelerden bazılarında ise erkek, her zaman için kahraman iken bazılarında ise gerektiği zaman kahramanlık yapmakta ve daha çok sevgilisinin peşinde onu aramaktadır. Bu hikâyelerimizdeki erkekler ya evleneceği kadını bulmak için ya sevdiği kadın uğruna, ya da namusunu korumak için kahramanlık yapar.

I-Âşık Olduğu ve Sevdiği Kadını Bulmak İçin Kahramanlık Yapan Erkekler

Kahraman olan erkek, evleneceği erkekte de bu vasfı aradığı için eşini ararken ya da seçerken yoluna çıkan birçok engelle savaşır. Uğruna savaştığı ve galip geldiği kadınla evlenmeyi tercih eder.

Üçüncü hikâyede Şah İsmail, sevgilisi Gülperi’nin kardeşlerine yardım etmek için gittiği savaşta muharebe meydanına naralar atarak atını sürer, düşmana kılıç sallar, düşmanla savaşarak yarım saatte galip gelir. Bütün bunlar Şah İsmail’in sevdiği kız için kahramanlık yaptığının göstergesidir (Korgunal 1960: 21). Yine aynı hikâyede Şah İsmail, Arap Üzengi ile atışırken sevdası uğruna ölümü göze aldığını ve ondan korkmadığını “Akmıya razıdır daima kanım.” dizesiyle belirtmekte ve Arap Üzengi ile kahramanca savaşmaktadır (Korgunal 1960: 25).

Dördüncü hikâyede Yaralı Mahmut’un sevgilisi Elif ile karşılaşması çok zor olur. Sevgilisini aramak ve bulmak için gurbete çıkan Yaralı Mahmut, karşılaştığı iki Arap’la çetin mücadelelere girer ve o mücadeleleri kazandıktan sonra sevgilisinin yanına gider (Alptekin 1983: 22). Örneğin Yaralı Mahmut Elif’i aramaya gittiğinde yolunun üzerinde karşılaştığı ve

savaşığı birinci Arap, adam kellesinden bina yaptırmıştır Yaralı Mahmut, bu Arap'ı kahramanca savaşıarak yenmiştir (Alptekin 1983: 24).

II-Sevdiği Kadın Uğruna Hapsedilen/Eziyet Edilen/Dövülen Erkekler

Erkekler, sevdikleri kadınlar için ordularla, eşkiyayla, kızın babasının askerleriyle ve sevdiğine göz koyan kendi babalarıyla yiğitçe savaşır ve gerekirse bu uğurda esir olmaktan çekinmezler. Hapsedilme motifine Dede Korkut hikâyelerinden Bamsı Beyrek ve Uşun Koca Oğlu Segrek hikâyelerinde rastlamaktayız. Beyrek Bayburt Kalesi kâfirlerinin baskınıyla esir alınır ve burada hapsedilir (Ekici 1995: 30). Segrek'in ağabeyi Egrek ve arkadaşları da Alınca Kalesi tekfürünün askerleri tarafından esir edilirler.

Erkek kahramanların sevdiği kadın uğruna hapsedilmelerine halk hikâyelerinde daha sık rastlamaktayız. Hapsedilme motifinin yer aldığı halk hikâyelerimiz şöyledir:

Birinci hikâyede Kaleli Bey, kızını Âsumân'a vermez ve adamlarına emir vererek onu yakalatır. Yakalanan Âsumân'ı cezalandırmak için "Murad Suyu'na atın." diyerek onu öldürtmek ister (Kaya-Koz 2000: 37). Yine aynı hikâyede sevgilisini aramak için yola koyulan kahramanımız Asuman, Cazı Karı tarafından kandırılarak bir kuyuya atılır ve hapsedilir. Asuman kuyuya düşünce orada beş yüz Müslüman'ın daha bulunduğunu görür. Bir süre bu kuyuda hapis hayatı yaşayan Asuman, Dede Sultan tarafından cezalandırılarak kuyuya atılan Cazı Karı'nın saçından tutup onu yere çalınca kuyudan kurtulur (Kaya-Koz 2000: 52).

İkinci hikâyede kahramanımız Mahirî sevdiği kızla birlikte kaçır; fakat iki sevgili babasının adamlarına yakalanırlar. Bu durumu anlatan metindeki şu cümleler çok iyi özetler: "*Çok geçmeden ikki aşuği yahalırlar. Mahirî'yi o geder döğirler ki öldi diye pirahırlar. Gızı da alarah Şam'a götürirler.*" (Köksal 1987: 112).

Dördüncü hikâyede, oğlunun karısı Elif'e âşık olan baba (padişah), Yaralı Mahmut'u (oğlunu) zindana attırır. Aynı hikâyede Yaralı Mahmut, sevgilisini aramak için çıktığı bu yolda haramilere yakalanır ve harami başı, Yaralı Mahmut'u kuyuya hapseder (Alptekin 1983: 25).

Beşinci hikâyede Harâmîbaşı Murad Şah'ı yakalar, onun sevgilisini aramaya giden bir âşık olduğunu anlayınca onu önce serbest bırakır. (Kaya-Koz 2000:142). Daha sonra sevgilisini bulan Murad Şah, onunla birlikte memleketine dönmek üzere 30 katır yükleri ile yola düşer. Fakat iki sevgiliyi haramiler yine yakalamaya çalışır; önce yapılan savaş haramiler kaybederler ve iki sevgiliye hizmet ederler. Ancak Harâmîbaşı kalleşlik yaparak

Murad Şah uyurken ellerinden bağlayarak onu dağ başında bırakıp sevgilisi Gülizar'ı da alarak gider. Harâmîbaşı Gülizar'ı esir eder (Kaya-Koz 2000:151). Bu durum Murad Şah'ın sevgilisi için her türlü engele karşı koymaya çalıştığını göstermesi bakımından önemlidir. Aynı hikâyede kahramanımızın sevgilisine âşık olan ve ona göz koyan bir baba olan Murad Şah'ın babası yani padişah; askerlerine emir vererek oğlu Murad Şah'ı yakalatır, iki elini zincirlerle bağlatarak esir eder (Kaya-Koz 2000:159). Bir babanın oğlunu yakalatıp esir etmesi yine bir aşk sebebiyledir.

Altıncı hikâyede sevdiği kız Aslı'yı bulmak için yola koyulan Kerem; Van'a giderken kırk haramilere yakalanır (Duymaz 2001: 53). Aynı hikâyenin başka bir bölümünde Kerem, gizlice buluşmak için Aslı ile sözleşir. Kerem, buluşmaya geldiğinde Aslı'nın uyuduğunu görür ve Aslı'yı uyandırmak için türkü söyleyince, Kayseri Beyi'nin adamları Kerem ve Sofu'yu hırsızlık zanlısı olarak yakalarlar, hapse atarlar. Hatta Keşiş'ten para alan Kayseri Beyi, onu astırmak ister (Duymaz 2001: 67). Yine aynı hikâyenin başka bir kısmında babası Keşiş tarafından kaçırılarak Halep'e getirilen Aslı'nın peşinden Halep'e gelen Kerem orada bir külhanbeyinin yardımıyla Aslı'yı bulur. Aslı'ya kavuşan Kerem hasret giderirken, Halep Beyi'nin adamlarına yakalanır, hapse atılır (Duymaz 2001: 69).

Dokuzuncu hikâyede hikâyemizin başkahramanı Tahir'e verdiği sözü unutan padişah Tahir'i yakalatır, önce onun öldürülmesini emreder, aracılar sayesinde onu öldürtmekten vazgeçip Mardin'e sürgün eder (Türkmen 1983: 222). Mardin'e sürülen Tahir, oradaki zindanda sevdiğine kavuşabilmek için yedi yıl hapis hayatı yaşar (Türkmen 1983: 225).

Onuncu hikâyede Esed Paşa'nın adamları, kahvede Nigâr Hanım'ın adını söyleyerek yasağa uymayan Mahmut ve kardeşini yakalayarak Esed Paşa'nın sarayına götürürler (Kaya 1993: 70). Esed Paşa, Mahmut'un kendi kızı Nigâr'a âşık olduğunu öğrenince, Mahmut'u ve Nigâr'ı sandığa koydurarak denize atar (Kaya 1993: 72). Böylece iki kahramanın kavuşmaları engellenmeye çalışılmaktadır.

On dördüncü hikâyede Bolu Beyi, lalanın kızı Dönek Hanım'a âşık olur; fakat aşkına karşılık bulamaz ve Dönek Hanım'ı kaçırmaya kalkınca yakalanıp 101 sene idam cezasıyla zindana atılmıştır.

Yirmi üçüncü Mehmet Bey'in sevgilisi Gül Eser'in dayısının Kara Çöl adındaki oğlu babasının ölümü üzerine Güleser'e göz koyar ve sevgilisinden ayırmak için Mehmet Bey'i "bir cirit meydanı kurup üç yüz elli atlı arasında onu da ciride çıkartarak cirit esnasında bir

adamı öldürürse onu kısasa kısas cezalandırmak istemektedir (Boratav 2002: 209). Mehmet Bey'in cirit oynarken bir adamı öldürmesini fırsat bilen Kara Çöl, onu hapsederek iki sevgiliyi ayırmakta ve onların kavuşmalarını engellemektedir.

III-Sevdiği Kadın İçin İmtihan Edilen Erkekler

İmtihan motifi ilk olarak Dede Korkut hikâyelerinde karşımıza çıkmaktadır. Halk hikâyelerinin daha iyi anlaşılmasını sağlayacağını düşündüğümüz için Dede Korkut'taki imtihan motifinin hatırlatılmasının gerektiğini düşündüğümüzden iki örneğimizi aşağıya alıyoruz:

Dede Korkut hikâyelerinden Bamsı Beyrek hikâyesinde Beyrek'de sevdiğine kavuşmak için imtihan edilir. Bamsı Beyrek sevgilisini görebilmek için çadırdan çıkan kızla ilkin atlarını yarıştıır, ikinci olarak ok atarlar, son olarak da güreş tutarlar. Beyrek üçünü de kazanır ve yarıştığı kızın sevdiği kız Banı Çiçek olduğunu öğrenerek ona kavuşur. Dede Korkut hikâyelerinden Kan Turalı da sevdiği kız olan Trabzon tekfürünün kızına kavuşabilmek için girdiği imtihanı kazanmıştır. Tekfürün koyduğu şart olan boğa, aslan ve deve ile savaşp onları yenerek sevdiğine kavuşur (Ekici 1995: 28).

İmtihan, halk hikâyelerimizde de sıkça rastladığımız ve erkeğin sevdiği kıza kavuşmasını sağlayan en önemli motiflerden biridir. İncelediğimiz hikâyelerde sevgilisini arayan her erkek kahramanın ya kızın babası tarafından ya da başkaları tarafından imtihan edildiğini gördük. Bu durum, evlenilecek erkeğin zeki olup olmadığını saptama ve evlenilecek erkeğin zekâsını kullanarak her işi başarmasıyla doğrudan ilgilidir. Sonuçta girdiği imtihanı kazanmak bir erkek için hem başarılı olup hediyeler alması hem de sevdiği kıza almaya hak kazanması anlamlarına gelmektedir.

Birinci hikâyenin kahramanı Âsumân, sevgilisini bulabilmek için kılık değiştirir. Kulazehoş'ta düğünde kırk tane şair karşı karşıya söyleşirler(atışır)ken Asuman'da şair kılığında onların arasına katılır. Asuman bey'e kendini "Acem'den gelirim, şairim sultanım" (Kaya-Koz 2000: 54) diye tanıtır. Kılık değiştiren Âsumân'ı tanıyamayan Bey (kızın babası), onun kıızı ile karşı karşıya söyleşmesini ister. (Kaya-Koz 2000: 31) Atışmalardan sonra yarışmayı Âsumân kazanmasına rağmen Bey, kızını ona vermez. Kara atlı bir efendi yarışmayı Âsumân'ın kazandığını söyler. "Söz de bunun, kız da bunundur. Birbirinden

ayırman. Yoksa vebalin çekersin.” diyerek onları ayırmamalarını tembihler. (Kaya-Koz 2000: 37).

İkinci hikâyede sevdiği kızı bulmak için karısını, çocukların ve bacısını dinlemeyerek yola çıkan Mahirî Baba, yolu üstünde bir Ermeni köyüne gelir. Burada konaklayan kahramanımız, bir Ermeni aşığı ile imtihan edilir. İmtihani kazanmasına rağmen Mahirî Baba’yı köyün Ermeni gençleri iftira atarak döverler (Köksal 1987: 109).

Üçüncü hikâyede sevgilisini aramak için yola çıkan Şah İsmail, kırk gün süren bir yolculuktan sonra bir çadırdaki rastladığı bir tepsi pilavı tam yiyeceği sırada Arap Üzengi ortaya çıkar ve Şah İsmail “kanlı pilav”ı yiyebilmek için onunla imtihan olur, sonunda galip gelerek yoluna devam eder (Korgunal 1960: 25-26). Aynı hikâyede Şah İsmail sevgilisini bulmak için çıktığı yolda defalarca imtihanlara girer ve hepsini de kazanır. Örneğin Şah İsmail, babasıyla elleri ve ayakları bağlı olarak satranç oynayarak imtihan olur (Korgunal 1960: 35).

Dördüncü hikâyede sevgilisini aramak ve bulmak için gurbete çıkan Yaralı Mahmut, karşılaştığı iki Arap’la çeşitli imtihanlara girer ve o imtihanları başarır, böylece iki Arap’ın kendisine âşık olmalarını sağlar (Alptekin 1983: 22). Hikâyenin başka bir yerinde Yaralı Mahmut, yoluna çıkan yiğitlerle güreş imtihanına girer ve o imtihanları da kazanır (Alptekin 1983: 24). Bu durum Yaralı Mahmut’un ne kadar güçlü bir kahraman olduğunu anlatmaktadır.

Beşinci hikâyede Harâmîbaşının Murad Şah’ı yakalaması ve Murad Şah’ın âşık olduğunu ispatlayarak onun elinden kurtulması yine sevgilisini arayan bir erkeğin imtihan edilmesine örnektir (Kaya-Koz 2000:142).

Altıncı hikâyede Aslı’yı bulmak için yola koyulan, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’nun pek çok şehrini gezen Kerem; Van’a giderken kırk haramilere yakalanır. Ancak, Hak aşığı olduğunu ispatlayınca serbest kalır (Duymaz 2001: 53). Aynı hikâyede sevgilisini aramaktan bir an bile geri durmayan Kerem’in Hak Âşıklığı’nı denemek ve imtihan etmek için Kerem’e diri bir adamın cenaze namazını kıldırıldıklarında tabuttaki adam gerçekten ölür (Duymaz 2001: 54). Bu durum Kerem’in tam manasıyla bir gönül ehli olduğuna en güzel örnektir. Hikâyenin devamında Aslı’nın peşinden giden Kerem, yollarını kesen Nemrut Dağı, Süphan Dağı, Murat Suyu, Çoban Köprüsü ve tuzağa düşmüş bir ceylanla söyleşir ve birkaç defa hak aşığı olduğunu ispat etmek zorunda kalır, bu imtihanlara kazanarak yoluna devam eder

(Duymaz 2001: 54-56). İncelediğimiz bu hikâyede Kerem, sevgilisini bulma yolunda ölümden bile kaçınmaz. Örneğin Kerem Kayseri’de hırsızlık suçlamasıyla idam edileceği zaman Hak âşığı olduğunu ispat ederek kurtulur ve sevgilisini bulmak için yoluna kaldığı yerden devam eder (Duymaz 2001: 64).

Yedinci hikâyede Kanber, Arzu’nun kendisini sevip sevmediğini imtihan etmek için bir tek parmağını kesmesini ister, Arzu da hançeriyle dört parmağını birden kesince onun aşkına inanır (Korok 1937: 12). Bu hikâyede erkek kahramanımız Kamber, imtihan edilen değil sevgilisini imtihan eden bir erkek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dokuzuncu hikâyede Tahir’e Göl Padişahı’nın üç kızı âşık olurlar ve onu hak edip kazanmak için Tahir’le atışma yaparlar, imtihan olurlar; fakat hepsi Tahir’e yenilir (Türkmen 1983: 237-238). Aynı hikâyenin farklı bir bölümünde Zühre’nin bir padişah oğluya evlendirilmek için yapılan düğününde Tahir, kendisiyle atışan kızların hepsini yener. Bunun üzerine Zühre onu huzuruna çağırır ve Tahir’i imtihan eder. Zühre de bu imtihan sayesinde sevdiği erkeği tanımaktadır (Türkmen 1983: 240-241). İmtihan motifi bu hikâyenin başka bir bölümünde de karşımıza çıkar. Padişah, yakalanan Tahir’i affetmek için mecliste padişahı ve Zühre’yi anmadan üç hane türkü söylese azat edeceğini söyleyerek onu imtihan eder (Türkmen 1983: 244). Tahir Zühre’yi görünce ne söyleyeceğini şaşırır ve onun adını söyleyince imtihanı kaybeder (Türkmen 1983: 245).

Onuncu hikâyede sevgilisini bulmak için Mısır’a gelen Mahmut, Esed Paşa tarafından kırk âşığının ustası ile imtihan edilir. Mahmut bu imtihanı kazanır ve âşıklar Esed Paşa’nın sarayından kovulur, Mahmut da Esed Paşa’nın âşığı olarak yanında kalır ve sevgilisine kavuşma yolunda bir adım atmış olur (Kaya 1993: 70).

On yedinci hikâyede Bey Böyrek Akkavak Kızı’na kavuşabilmek için babasının istediği 3 şartı yerine getirmeye karar verir. İlki atını kırk arşınlık kuyudan atlatması, ikincisi devin bahçesinden gül getirmek, selvi kavağının ucuna konan yüzüğün içinden ok geçirmektir. Bey Böyrek bu üç şartı yerine getirerek Akkavak Kızı ile evlenmeye hak kazanmaktadır (Ekici 1995: 27).

On sekizinci hikâyede Yemen Padişahı’nın kızı kendisini güreşte kim yenerse onunla evleneceğini söyler, Yemen’e giden Kirmanşah, Hazret-i Pir Dede’nin verdiği kement yardımıyla kızın sarayına üç gün üst üste girer, kızın parmağından çıkardığı “hatem yüzüğü” de yanına alır ve güreşte kızı yener. Yemen Padişahı’nın kızını öldürmez, kendisine köle

yaparak yanına alır (Alptekin 1999: 31). Yine aynı kahramanımız, asıl sevdiği kız olan Mahperi'ye kavuşmak için bir dizi imtihanlardan geçer. Hazreti Hızır'ın yardımıyla Kaf Dağı'ndaki engelleri aşar, "billûr-i âzem"e ulaşıp Hazreti Hızır'ın verdiği kementle devin kulesine çıkar ve devi öldürerek Mahperi'yi kurtarır ve ona kavuşur (Alptekin 1999: 34).

Yirminci hikâyede Âşık Garip sevdiği kıza kavuşabilmek ve onunla evlenebilmek için kendisine şart olarak koşulan sevdiğinin ağırlığınca altını (Türkmen 1995: 213) bulabilmek için yedi yıl boyunca gurbette kalmaktadır.

Yirmi dördüncü hikâyede Kurbanî, otuz âşığı söylediği türküyle mat eder, âşıklar sazlarını Kurbanî'nin önüne bırakırlar (Korgunal 1935: 21). Vezirin bacısı Nigar da Kurbanî'yi imtihan eder. Kırk ince belli kıızı giydirip hakan kıızı vezir kıızı diye tanıtır, Peruzat'ı ise hizmetçi kılığına sokar. Ama Kurbanî sevdiğini tanımakta ve onu hak etmektedir (Korgunal 1935: 30-31). Kurbanî Erdüveyl şahının huzurunda saz çalıp söyleyerek imtihan edilir. İlk defa Erdüveyl şahının aslında kadın olduğunu yine Kurbanî bilmektedir (Korgunal 1935: 54).

IV-Sevdiği Kadının Namusunu Korumak İçin Kahramanlık Yapan Erkekler

Namus, bir kadında bulunması gereken en büyük erdemdir. Umumiyetle çok namuslu olan halk hikâyeleri kahramanları, namusları söz konusu olduğu zaman erkeklerle yiğitçe savaşmakta ve gerekirse adam bile öldürmektedirler.

Beşinci hikâyenin kahramanı Murad Şah, kendisine kalleşlik ederek sevgilisini kaçıran Harâmîbaşı ve 40 haramiyi sevgilisini ve namusunu korumak için kılıçtan geçirerek öldürür. Sevgilisini kurtararak ona kavuşur (Kaya-Koz 2000:154). Aynı hikâyede oğlundan haber alan Horasan Padişahı, onun sevgilisine âşık olduğu için oğlunu öldürtmek ister, Murad Şah'ı öldürmeleri için hashasbaşının emrinde beş yüz atlı gönderir, savaş olur, Murad Şah sevdiği kıızı korumak için babasının askerleriyle kahramanca savaşır (Kaya-Koz 2000:161).

Yedinci hikâyede Kanber aşkı uğruna analığının ahlaksız teklifinden kaçarak dağlarda yaşar, kurtlarla kuşlarla arkadaşlık eder (Korok 1937: 8). Bu durum Kanber'in sevdiği kıızı annesinin ona yapacağı kötülüklerden korumak istemesinden kaynaklanmaktadır.

Dokuzuncu hikâyede Padişah, Zühre'nin köşkünde bulunan Tahir'i yakalamak için önce beş yüz askerini gönderir, Tahir'in bu beş yüz askerle kahramanca savaştığını ve birçok

askerini de öldürdüğünü gören padişah bin asker daha yollayarak Tahir'i ancak yakalatabilmektedir (Türkmen 1983: 232). Tahir'in beş yüz askerle savaşıması onun kahraman ve yetenekli bir erkek olduğunu ifade etmektedir.

On birinci hikâyede Mîr Ali, kendi sevdiği kızıdan vazgeçerek onun en yakın dostu Sultan Hüseyin Baykara ile evlenmesine rıza gösterdiği için büyük bir fedakârlık yapmış olmakta ve bir anlamda da sevdiği kızın namusunu korumaktadır (Boratav 2002: 169)

Yirmi birinci hikâyede Esfendiyar'ın Hindistan'a gelip sevgilisini Fas padişahına istediğini öğrenen Lâtif Şah, Esfendiyar'ın karşısına çıkar, onu yener ve Yemen Padişahı'nın oğlu olduğu anlaşılınca da Mihriban Sultan ona verilmekte ve düğünleri bundan sonra yapılmaktadır (Gültekin 2004: 32).

V-Diğer Özellikler

Beşinci hikâyede Horasan Padişahı (Murad Şah'ın babası) oğlundan haber alınca onun sevgilisine âşık olduğu için oğlunu öldürtmek ister. Onu öldürmeleri için hashasbaşının emrinde beş yüz atlı gönderir, savaş olur ve Murad Şah yakalanır, gözlerine mil çekilir ve bir dağ başında bırakılır. Gülizar ile kendisi evlenmek istediği için de onu yanına getirtir (Kaya-Koz 2000:161). Geline âşık olan zorba bir babanın oğluna yaptıkları aşkın gücünü göstermesi bakımından önemlidir.

Altıncı hikâyede sevgilisini aramak için yol alan Kerem'e geçit vermeyen Murat Suyu, söylediği türküden sonra Kerem'e geçit verir (Duymaz 2001: 54-56). Aynı hikâyede sevgili yolunda ilerleyen Kerem'i hiçbir şey yolundan alıkoyamaz. Bu yüzden onun yoluna çıkan ve engel olan ırmaklar, Kerem'in türküsü üzerine ya durarak ya da hayalet köprü ile Kerem'e yol verirler (Duymaz 2001: 63). Ayrıca Kerem; rastladığı karlı, dumanlı ve sisli dağları türkü söyleyerek aşar (Duymaz 2001: 63). Böylelikle türkü söylemek, Kerem'in sevgiliye kavuşma yolundaki kahramanlığında en büyük yardımcısı ve silahı olmuştur.

On üçüncü hikâyede başkasına âşık olan Yahya Bey, ilkin karısını terk eder; fakat âşık olduğu kadının hiç de sandığı gibi biri olmadığını anlayınca karısının gönlünü alarak ona dönmektedir.

On beşinci hikâyede Zaloğlu Rüstem, düşmanlarıyla savaşırken yaralanan karısı Zeynep'in yardımına koşmaktadır (Sakaoğlu vd. 1997: 42). Bu durum Zaloğlu'nun karısını ne kadar çok sevdiğini göstermektedir.

On altıncı hikâyede Halil, Sultan'a duyduğu sevgiyi (aşkı) dört kere tekrarlar; fakat ilk başlarda Sultan Halil'i istemez. Hikâyenin ilerleyen bölümlerinde bu durum değişir ve karşılıklı bir aşka dönüşür (Görkem 2000: 107).

C-BABA OLARAK ERKEK

Bir erkek için en başta gelen ve en çok aranan özelliklerden biri de babalıktır. Babalık erkekler için en kutsal ve olması gereken en önemli görevdir. Babalık görevini yapan erkek sayesinde bir toplum canlılığını korumuş ve gelecek nesillerini güven içine almış olmaktadır.

Türk kültüründe ayrı bir yeri olan erkeğin babalık vasfını taşıması çok önemlidir. Çünkü göçebe bir hayat yaşayan ve daima düşmanlarıyla mücadele halinde olan bu toplumda nüfusun kalabalık olması, toplumun sağlam ve güvenilir erkeklerden oluşması, gelecek kuşakların sağlıklı yetişmesi için baba olarak erkeğin önemi bir kat daha artmaktadır. Öyleyse baba olmak bir erkek için en büyük sorumluluklardan biridir.

Baba olamamak ise her toplumda olduğu gibi Türk toplumunda da ayrı sosyal yaptırımlarla cezalandırılan veya kınanan bir durumdur. Bunun en güzel örneğini Dede Korkut Hikâyeleri'nde de görmekteyiz. Dede Korkut Hikâyeleri'nden Boğaç Han Destanı'nda Bayındır Han'ın verdiği ziyafette çocuğu olmayan Dirse Han'ı kara otağa kondurup, altına kara keçe döşeyip, önüne kara koyun yahnisi getirirler (Ergin 1999: 22). Bu durumun sebebini de oğlu kızı olmayana Allah'ın da beddua ettiği gibi kendilerinin de beddua ettiği şeklinde açıklanır (Ergin 1999: 22).

Halk hikâyelerimizde de bir erkekte aranan en önemli vasıflardan biri babalıktır. Bu konunun en güzel örneklerini “Çocuksuzluğa Çare Arama” başlığında daha önce anlattığımız ve tekrara kaçacağımızı düşündüğümüz için burada ayrıntıya girmemeyi tercih ettik.

Bu bölümde babalık kavramı; erkek kahramanların babaları ve bunların kimliği ile çocuklarına duydukları sevgi bakımından incelenmiştir.

1-Halk Hikâyelerindeki Erkek Kahramanların Babaları

Bu başlıkta incelediğimiz yirmi beş halk hikâyesinde yer alan ana kahramanların babalarını tanıtacağız.

Birinci hikâyenin asıl kahramanı Âsuman'ın babası Derviş İsmail'dir (Kaya-Koz 2000).

İkinci hikâyenin baş kahramanı Mahirî'nin babası “Ahmed Ağa”dır (Köksal 1987).

Üçüncü hikâyede Şah İsmail'in babası şöhreti gündün güne yükselen, bütün meclislerde şanlı hükümdar diye anılan Kandihar hükümdarıdır (Korgunal 1960: 1).

Dördüncü hikâyenin asıl kahramanı Yaralı Mahmut'un babası onun sevgilisi Elif'e âşık olan ve bu yüzden oğlunu zindana attıran padişah olup zalim bir babadır (Alptekin 1983).

Beşinci hikâyede Murad Şah'ın babası Hurşid Şah Horasan padişahıdır. Hikâyenin başında Hurşid Şah; Horasan şehrinin âdil padişahı, yedi iklim dört köşede örneği bulunmayan bir kişi olarak tanıtılmakta (Kaya-Koz 2000: 133); fakat o aynı zamanda Murad Şah'ın (oğlunun) karısına (geline) âşık olan zalim bir babadır.

Altıncı hikâyedeki kahramanımız Kerem'in babası Âdil Şah adlı bir şahtır. Âdil Şah, adı gibi âdil olan ve Harun Reşit'e benzeyen, siyasi, sosyal ve maddî açıdan güçlü bir kişidir (Duymaz 2001).

Yedinci hikâyedeki kahramanımız Kanber'in babası Hacı Behram'dır. Hacı Behram; Horasan'ın büyük tüccarlarından olup hac yapmak üzere yola çıktığı bir yolculukta eşkıya baskınında ölür (Korok 1937: 1).

Sekizinci hikâyede Ferhat'ın babası Behzad Usta'dır (Andaç 2007).

Dokuzuncu hikâyede Tahir'in babası bir vezirdir; fakat hikâyede adı ve kimliği ile ilgili kesin bir bilgi bulunmamaktadır (Türkmen 1983).

Onuncu hikâyede kahramanımız Mahmut'un babası Gençkahraman şehri hükümdarı Hurşid Bey'dir (Kaya 1993: 65).

On birinci hikâyemizin asıl kahramanları Mîr Ali Şîr ve Hüseyin Baykara'nın babaları hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat aynı hikâyedeki kahramanlardan Gül'ün babası Hoca Salih adında yaşlı bir adamdır (Boratav 2002).

On ikinci hikâyede Genç Ali oğullarından Ali Usta Muhibbî'nin babasıdır ve demircidir (Özder 1976).

On üçüncü hikâyede Hüseyin Bey, Yahya Bey'in babasıdır ve çok zengindir (Çetin 1986: 42).

On dördüncü hikâyede Koroğlu'nun on dört yaşında Esabali adında birinin babasıdır (İçel 2010).

On beşinci hikâyede Zal; Rüstem'in babasıdır. Yine aynı hikâyede Dal'ın oğlu olarak Zal yer almaktadır. Ayrıca Zaloğlu Rüstem de bir babadır ve onun da Haydar adında yiğit bir oğlu bulunur (Sakaoğlu vd. 1997: 41).

On altıncı hikâyede asıl kahraman Âşık Halil, babasını küçük yaşta kaybetmekte ve amcası tarafından büyütülmektedir (Görkem2000).

On yedinci hikâyede Bey Börek'in babası padişaktır (Ekici 1995).

On sekizinci hikâyede Hurşit (Hurşut) Şah, Tiflis hükümdarı olup devlet idaresinde başarılı olan biri olup Kirmanşah'ın babasıdır (Alptekin 1999: 104-105).

On dokuzuncu hikâyede Beğriboğlu; Sivaslı bir ağa olup gayet zengin biridir ve Sürmeli Bey'in de babasıdır (Köse 1996: 90).

Yirminci hikâyede Âşık Garip'in babası Hacı İbrahim adında biri olup ömründe üç defa Kâbe-i Beytullah'a yüz sürmüş; yedi mektep talebesine ders veren ve okutan, yoksul, anasız-babasız öksüz çocuklardan para almayan ve onları sevabı için okutan bir hoca olarak tanıtılmaktadır (Türkmen 1995: 206).

Yirmi birinci hikâyede ana kahramanımız Lâtif Şah'ın babası Gamsız Şah olup bir padişaktır (Gültekin 2004: 19).

Yirmi ikinci hikâyede Karacaoğlan'ın babası Kara Ali denilen bir Türkmen Beyi'dir. (Şimşek 1999: 628).

Yirmi üçüncü hikâyede baba olan Celâlî Bey Köroğlu'nun ahlakıyla ahlaklanmış bir karakterdir ve Mehmet Bey'in de babasıdır (Boratav 2002: 192).

Yirmi dördüncü hikâyede, Kurbanî'nin babası bir bezirgân olup dünyada mal, cariyeye, tarla, emlak, altın ve cevahirde çok zengin olan, köylülere faizsiz borç para veren biridir (Korgunal 1935).

Yirmi beşinci hikâyede ana kahramanımız Mecnun'un babası vardır: fakat adından bahsedilmemektedir. Aynı hikayemizde yine ana kahramanlardan biri olan Leyla'nın babası Cemal'dir (Sakaoğlu vd. 1999: 136-138).

2-Çocuklarına Olan Sevgisi Bakımından Kahramanın Babalığı

Birinci hikâyede baba olmak isteyen padişah ile kethüdası dervişin söylediklerini yaparlar, kurban keserler, ortaya çıkan narı yediklerinde çocukları olur. Kahramanlarımız (Âsuman ile Zeycan) doğunca “Bunlara büyük bir donanma ettiler.” cümlesinden de anlaşılacağı büyük bir şölen düzenleniyor (Kaya-Koz 2000: 22-23). Bu şölenin düzenlenmesi de baba olan karakterlerin çocuklarına olan sevgilerini göstermektedir.

İkinci hikâyede Mahiri, uzun yıllar görmediği kızını karşısında görünce ona olan özlemini ve evlat sevgisini aşağıdaki dörtlükle dile getirmektedir:

“Bunca gurbet gezdi özüm,

Yalan değil gerçek sözüm.

Ben Mahirî, sen de gızım,

Yavru sen benim, ben senin.” (Köksal 1987: 116).

On birinci hikâyede Gül’ün babası Hoca Salih, onu istemeye gelenlerin tekliflerine cevap vermeden önce kızının görüş ve düşüncelerini almaktadır. Bu da onun kızının görüşlerine değer veren bir baba olduğunu işaret etmektedir (Boratav 2002: 168).

On birinci hikâyede Celâlî Bey, oğlu Mehmet Bey’in İsfahan Şahı’nın ve Güleser’in yüzünden İsfahan’ı terk etmesine üzülmemektedir (Boratav 2002: 203).

3-Babanın Olumsuz Özellikleri

Üçüncü hikâyede Şah İsmail’in babasının kötü bir tip olduğunu görmekteyiz. Çünkü Şah İsmail’in babası oğlunun öldürülmesi için emir vermekte; fakat daha sonra bu ölüm kararından vazgeçerek Şah İsmail’in gözlerine mil çektirmektedir (Korgunal 1960).

Dördüncü hikâyede Yaralı Mahmut’un babası, Yaralı Mahmut’un sevgilisi Elif’e âşık olur ve bu yüzden oğlunu zindana attırır. Bundan dolayı oğluna kötülük yapan bir babadır (Alptekin 1983).

Beşinci hikâyede Murad Şah’ın babası olan Horasan Padişahı Hurşid Şah, oğlunun karısına yani gelinine âşık olan zalim babadır. Çünkü o da Gülizar’a âşıktır (Kaya-Koz 2000).

VII. BÖLÜM

HALK HİKÂYELERİNDEKİ ERKEK KAHRAMANLARDA EVLİLİK GELENEĞİ

Evlilik, insan hayatındaki en önemli ara durakların başında gelmektedir. Doğum ve ölüm evreleri arasında sıkışıp kalan insan hayatının belki de en önemli geçiş dönemi evlilik kurumudur. Bu derece önemi bulunan evlilik kurumunun en önemli fonksiyonu hiç şüphe yok ki sağlıklı nesillerin devamını sağlaması bakımından da öne çıkan sosyal bir görevi yerine getirmektedir. Belirli bir olgunluğa ve yaşa erişen, maddî yükümlülüğü ve sorumluluğu kaldırabilecek, kendini evliliğe hazır hisseden her gencin evlenmesi hayatın doğal seyrinin bir sonucudur. İnsan soyunun sağlıklı bir şekilde devam etmesi, milletlerin geleceklerinin sağlam ve güvenilir temellere oturtulması için insanların evlenerek bir aile oluşturması gerekmektedir. Aile kurumu bir toplumun çekirdeğini oluşturmaktadır. Bir ailenin temeli ne kadar sağlam atılırsa, toplumun yapısı ve karakteri de o kadar sağlam olmaktadır.

Tük toplumunun sosyal ve kültürel hayatında evlilik kurumunun kutsal bir değeri bulunmaktadır. Bunun sebeplerinin başında evliliğin Allah'ın emri olması ve gelecek için sağlıklı nesillerin devamını sağlaması gelmektedir. Evliliğin kutsal bir değerinin olması boşanma olayının toplumda hoş karşılanmaması sonucunu da beraberinde getirmektedir. Toplumun evliliğe bakış açısını yansıtan bu durum evlilik kültürümüzün ne kadar sağlam temellere dayanması gerektiğini de bizlere işaret etmektedir.

Evlilik kurum olarak düşünülürse Eski Türklerde olduğu gibi günümüzde de kutsal yapısını koruyabilmektedir. Fakat her dönemde olduğu gibi günümüzde bu kurumun yapısına aykırı hareket eden, evliliği önemsemeyen, evliliği basit bir kâğıt parçasına atılan imza olarak kavrayan zihniyette insanlarımızın az da olsa bulunduğunu hatırlatmak gereklidir.

Evliliğin sosyal ve kutsal değeri olan bir kurum olmasının sonucunda ele alınması gereken bir başka yönü de evlilik hadisesinin daha doğrusu kurumunun nasıl gerçekleştiğidir.

Şüphesiz ki tarihî süreç içerisinde evlilik kurumuna gereken önemi ve kutsallığı veren Türk milleti, bu olay etrafında birçok geçerliliği bulunan âdetler de oluşturmuştur.

Bir evliliğin ilk aşamasında atılacak olan ilk adım elbette ki dünür gitmedir. Dünür gitme, bir gelenek olarak ilk çağlardan beri günümüze kadar değişmemiş ve varlığını günümüzde biraz değişerek de olsa sürdürmektedir. Evlenecek olan erkeğin aile büyükleri

kızın ailesine “Allah’ın emri ve peygamberin kavliyle” dünür gider. Dünür olunan kızın fikri alınmadan söz kesilmez. Bu durum evlilikte karşılıklı sevginin olması gerektiğini göstermesi bakımından son derece önemlidir. Kızın onayı alındıktan sonra aileler arasında ikinci aşama olarak söz kesilir.

Söz kesme âdeti sırasında Eski Türk yaşamında da yer alan ve günümüzde de bazı bölgelerde geçerliliği sürmekte olan başlık isteme geleneği bulunmaktadır. Başlık, evlilik çağı gelen genç kız ailelerinin kızlarına söz kesmeden önce, erkek ailesinden istedikleri maddî bir karşılıktır. Genellikle para isteme şekliyle karşımıza çıkan başlık; tarla, hayvan, ev, vb. de olabilmektedir. Başlığa bazı yörelerde kalın veya halat adı verilir (Toman 2000: 159). Erkek tarafının verdiği başlıktan sonra kız tarafı da karşılık olarak çeyiz vermektedir. Fakat bu geleneğin günümüzde pek geçerliliği kaldığını söyleyemeyiz.

Türk kültürünün önemli eserlerinden olan Dede Korkut Hikâyeleri’nde de başlık isteme olayı ile karşılaşmaktayız. Dede Korkut Hikâyeleri’nde başlık; Dede Korkut’un Bamsı Beyrek’e Banu Çiçek’i isterken karşımıza çıkar. Dede Korkut aracılığıyla Bamsı Beyrek’e zorla da olsa, Banu Çiçek’i vermeyi kabul eden Delü Karçar, Dede Korkut’ta: “Bin buğra getirün kim maya görmemiş ola, bin dahı aygır getirün kim hiç kırsırağa aşmamış ola, bin dahı koyun görmemiş koç getirün, bin-de kuyruksuz kulaksız köpek getirün, bin dahı püre getirün mana. (Dişi deve görmemiş bin erkek deve, hiç kırsrakla çiftleşmemiş bin aygır, koyun görmemiş bin koç, kulaksız kuyruksuz bin köpek ve bin pire)” diyerek günün şartlarına göre başlığı Dede Korkut’a sıralar (Ergin 1997: 126–127). Delü Karçar’ın deve, aygır, koç, köpek ve pireyi başlık olarak istemesi dikkat çekicidir. Burada bulunması zor olan hayvanların başlık olarak istenmesi, hikâyelere masal unsurlarının karışmış olmasına ya da amacın işi zora sokmak olduğu sonucuna bağlanabilir (Gönen 2006: 63).

Kızın istenmesi ve başlığın verilmesinden sonra aileler arasındaki bağ, nişan merasimi ile resmileştirilmektedir. Nişanlanan kız ve erkeğe yüzükleri takılır. Aileler, kendi akrabalarını veya tanıdıklarını nişan için davet ederler. Bazen küçük eğlencelerin de yapıldığı nişan merasimi yöreden yöreye farklılıklar da gösterebilmektedir.

Dede Korkut Hikâyeleri’nde de nişan olayını Bamsı Beyrek’in Banu Çiçek’le nişanlanmasında görmekteyiz. Av sırasında Banu Çiçek ile karşılaşan Beyrek, onunla ok atar, at koşturur, güreş tutar. Her birisinde Banu Çiçek’i yenen Beyrek, onun Banu Çiçek olduğunu anlayınca, “Üç öpdi, bir dişledi, düğün kutlu olsun han kızı diyü parmağından altun yüzüğü

çıkardı kızın parmağına kiçürdi. Ortamız da bu nişan olsun han kızı.” diyerek yüzüğünü takar ve nişanlanır (Ergin 1997: 123).

Nişanlılık süresinin de kesin bir kuralı yoktur. Aileler arasındaki anlaşmaya bağlı olan bu süre bittikten sonra düğün yapılmaktadır. Eski dönemlerde kırk gün kırk gece süren düğünler günümüzde umumiyetle üç gün hatta bazı yörelerde bir gün sürmektedir. İlk gün erkek evi, kız evine giderek çeyiz alır, ikinci günün akşamı kına gecesi yapılır, üçüncü gün ise düğün yapılarak gelin alınmaktadır.

Dede Korkut Hikâyeleri’nde de evlilik bu şekilde gerçekleşir. Düğünde ise Beyrek’in okunun düştüğü yere gelin odası dikilir. Düğün kırk gün kırk gece sürmektedir.

Hikâyelerden “Kanglı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı” nda ise Selcen Hatun’un kalınlığı olan ve bir arslan, bir kara boğa ile bir kara erkek deveden oluşan üç canavarı öldüren Kan Turalı, Selcen Hatun’u babasından alıp onunla evlenmeye hak kazanmaktadır.

Halk hikâyelerinde de erkek kahramanlarımızın evlenmeleri hadisesi, şu şekilde gerçekleşir: İlk kız evine Allah’ın emri ile dünür gidilir, kız istendikten sonra söz kesilir, orada istenen başlık varsa belirlenir. Daha sonra nişan yapılır. Ya da düğün için bir müddet isteme hadisesi bulunabilir. Ardından da düğün yapılır. Halk hikâyelerinde düğünler ekseriyetle ya yedi gün yedi gece veya kırk gün kırk gece devam etmektedir. Bu konu başlığını (evlilik) dünür gitme, düğün ve evlilik başlıkları altında inceleyeceğiz.

A-Dünür Gitme

Birinci hikâyede Âsumân’ın babası onun Zeycan’a âşık olduğunu öğrenince kızın babası olan beyin huzuruna varıp kızını ile kendi oğlunun evlendirilmesini istemekte; fakat bey, çocuğu olmadan önce dervişe verdiği vaadi unutarak bu duruma razı olmamaktadır (Kaya-Koz 2000).

Üçüncü hikâyede Şah İsmail’in babası olan Kandihar Şah’ı, Gülizar’ı onun Türkmen Beyi olan babasından ister. Türkmen beyi kızını isteyen Şah İsmail’in babasına hiç düşünmeden kızını ona verdiğini söyler. Aynı hikâyede Gülperi’nin erkek kardeşleri, Şah İsmail’den Gülperi ile evlenmesini isterler (Korgunal 1960).

Altıncı hikâyede Kerem’in Aslı’ya âşık olduğunu öğrenen Şah, Keşiş’i huzuruna çağırarak kızını ister. Keşiş, kızını verebileceğini, ancak düğün hazırlığı için süreye ihtiyaç olduğu bildirir. Keşiş, düğün hazırlığı için 5 ay mühlet ister (Duymaz 2001).

Dokuzuncu hikâyede Tahir'in babası, Ethem Şah'tan kızı Zühre'yi oğlu Tahir'e Allah'ın emri ile ister. Ancak Ethem Şah, bu evliliğe rıza göstermez ve kızını Tahir'e vermeye yanaşmaz (Türkmen 1983).

On birinci hikâyede kızın kimliğini öğrenen Ali Şîr, bir gün Gül adlı bu kızın babasına dünür olur (Boratav 2002: 166). Mîr Ali, sevdiği kızı babasından şu dörtlükle ister:

“Ali Şîr Nevayî mihmandır size

Ferman Hudadandır kadere rıza

Muradım yar olmak Gül adlı kıza

Allahın emriyle ala gelmişem” (Boratav 2002: 167).

Kızına ve ailesine danışan yaşlı adam (baba), Gül'ü Ali Şîr'e vermeye razı olur. Kız verildikten sonra Gül ile Ali Şîr'in nişan şerbeti içilir (Boratav 2002: 168).

Aynı hikâyede ikinci bir kız isteme geleneği, Sultan Hüseyin Baykara'nın, veziri Ali Şîr'i Gül'ü istemek üzere Hoca Sinan'a göndermesiyle ortaya çıkmaktadır. Ancak nişanlı olduğu halde kendisini istemeye gelen Ali Şîr'e ve şeyhülislama Gül: “Ben deve değilim, iki defa boğazlanamam.” diyerek Baykara'nın teklifini reddeder (Boratav 2002: 168).

On üçüncü hikâyede dünür gitme geleneğinde yine büyükler ön plana çıkmaktadır. Hikâyede başkahramanımız Yahya Bey'e kız isteme olayı şu şekilde gerçekleşmektedir:

“Hüseyin Bey, ahbabının birisini vekil etmişti. Bu yedi gardeşlerin en büyük gardeşleri eli bağlı duruyor misafirlerin önünde. Neye geldihlerini sorunca Hüseyin Bey'in o ahbabı dedi ki; —Ölum, biz Allah'ın emri, Peygamberimizin ahkâm-ı şerriyesiyle sizin bacıñızı Hüseyin Bey'in Ölu Yahya Bey'e istiyoruz. Eyer lâyh görersenize Biz onun'çin geldi, bizim atlı büyüğümüz, aynı zamanda Hacı Bey'in yeğeni Yahya Bey bekârdır. Sizin de gızınız var. Biz onu fikrimizden lâyh görmüşük. Allah'ın emriyle, peygamberimizin ahkâm-ı şerriyesiyle sizin gızınızı bizim atlı büyüğümüz olan Yahya Bey'e istiyoruz. Aldım-verdim ettiler. Yahın bir müddete gün kestiler(s43), Madem Hacı Bey'in yeğenidir ben de gızımı vererem (Çetin 1986: 49).

On beşinci hikâyede Rüstem'in dedesi Dal, torununun sevdiği kızı istemeye karar verir; fakat Rüstem buna razı olmaz; çünkü kıza evlenme niyetini ilkin kendisi söylemek

istemektedir. Rüstem Kahraman-ı Kâtil'in evine gider ve niyetini ona açıkladıktan sonra dedesini kızı istemesi için dünür gönderir (Sakaoğlu vd. 1997: 42).

On sekizinci hikâyede Kirmanşah'a Mahperi'yi Goca Arap, değirmenciden istemektedir (Alptekin 1999).

On dokuzuncu hikâyede Beğriboğlu ilkin büyük oğlu Arif Bey'e Menemenci Beyi'nin büyük kızı Telli Cennet'i Allah'ın emri, peygamberin kavli ile istemektedir. Menemenci Beyi de kızı vermiştir. Kız verildikten sonra da bir hoca çağrılıp dua ettirilir; daha sonra birer şeker şerbeti içilir, kırk gün sonrasında da düğün yapmak üzere söz kesilir. Yengesi Telli Cennet'i çok beğenen Sürmeli Bey de onun küçük kardeşi Telli Senem'in daha güzel olacağını düşünerek Telli Senem'i babasından (Menemenci Beyi) Allah'ın emri, peygamberin kavli ile kendisi istemektedir (Köse 1996: 91-92).

Yirminci hikâyede Garip'in babası, Şah Senem'i oğluna babasından Allah'ın emriyle istemektedir. Şah Senem'in babası, dünür gelen Garip'in babasından düşünmek ve cevabını bildirmek için üç gün mühlet ister (Türkmen 1995: 212). Üç gün sonunda Şah Senem'in babası kızını Garip'e vereceğini; yalnız kızının ağırlığınca altın istediğini ve bu şartla kızını vereceğini belirtir.

Yirmi birinci hikâyede Hindistan şahının kızı Mihriban Sultan'ın güzelliğini işiten Fas padişahı, pehlivanı Esfendiyar'ı Hindistan'a gönderir. Karşılığında bacısı Esmer Sultan'ı Esfendiyar pehlivana verecektir. Esfendiyar, Hindistan'a gelip kızı isteyince ondan korkan Hindistan şahı kızını vermeye razı olur. Durumu Keçel Mehmet'ten öğrenen Lâtif Şah, Esfendiyar'ın karşısına çıkar, onun aklına annesinin remil atarak "seni birisi öldürecek" sözü gelir. Lâtif Şah, Esfendiyar'ı yener ve Yemen Padişahı'nın oğlu olduğu anlaşılınca da Mihriban Sultan Lâtif Şah'a verilir (Gültekin 2004: 32).

Yirmi ikinci hikâyede Kara Ali'nin babası ona en uygun kızı arar ve oğluna alır (Şimşek 1999: 629).

Yirmi dördüncü hikâyede Kurbanî, abdal kılığında İzzet Han'dan bacısı Peruzat Hanım'ı ister (Korgunal 1935: 17). İzzet Han Kurbanî'nin şairliğine hayran kalır ve kız kardeşini ona verir (Korgunal 1935: 28).

B-Düğün

İncelediğimiz yirmi beş hikâyede kahramanlarımız için yapılan düğünler, biri haricinde genellikle kırk gün kırk gece yapılmaktadır. Farklı olan hikâyemizdeki düğün yedi gün yedi gece sürmektedir. Ayrıca düğünler, çok şatafatlı olur, düğünlerde açlar doyurulur, bütün çıplaklar giydirilir ve büyük bir toy verilir.

Birinci hikâyede Âsumân bir gün rüyasında Kulazehoş'ta düğün olduğunu görür. Uykusundan uyanınca Dede Sultan Âsumân'a, rüyasında ne gördüğünü sorar. Kulazehoş'a giden Dede Sultan, oraya varınca Zeycan'ın düğünü olduğunu, onu Kadioğlu ile evlendireceklerini görür. (Kaya-Koz 2000: 49). Kulazehoş'ta düğünde kırk tane şair karşı karşıya söyleşirler (atışır)ken Asuman'da şair kılığında onların arasına katılır. Âsumân, bey'e kendini "Acem'den gelirim, şairim sultanım" (Kaya-Koz 2000: 54) diye tanıtır. Fakat sonuçta Âsumân, Zeycan'a olan sevgisini ispat ettiği için onunla evlenmeyi hak eder. Asuman ile Zeycan, 40 gün 40 gece düğün yaparlar. (Kaya-Koz 2000: 60)

Üçüncü hikâyede Şah İsmail ile Gülizar'a kırk gün kırk gece düğün yapılır (Korgunal 1960).

Dördüncü hikâyede hikâyenin sonunda Elif ile Yaralı Mahmut için 40 gün 40 gece düğün yapılır (Alptekin 1983).

Beşinci hikâyede Murad Şah ile Gülizar için 40 gün 40 gece düğün yapılmaktadır (Kaya-Koz 2000).

Altıncı hikâyede Keşiş kızına bir sihirli elbise diktirir ve ona bu sihirli elbisenin düğmelerini gerdekte Kerem'in açması gerektiğini, yoksa babalık hakkını helal etmeyeceğini söyler. Aslı buna razı olunca Kerem ile Aslı'nın düğünü yapılır. Aynı hikâyede Kerem ile Aslı defnedildikten sonra Sofu'ya 40 gün 40 gece düğün yapılır (Duymaz 2001).

Onuncu hikâyemizde Mahmut ile Nigâr Hanım için, yedi gün yedi gece süren bir düğün yapılır (Kaya 1993: 73).

On üçüncü hikâyemizde kahramanlarımız için yapılan düğünün kaç gün sürdüğü ve ne gibi özellikleri olduğu konusunda kesin bir bilgi yoktur. Yahya Bey ile Yamen Hanım için Yahya Bey'in babası Hüseyin Bey, oğluna layık bir düğün yapar (Çetin 1986: 43).

On dördüncü hikâyemizde Esabali ile Dönek Hanım'ın düğünleri 40 gün 40 gece sürmüştür (İçel 2010: 252).

On beşinci hikâyede Zaloğlu Rüstem ile Kahraman-ı Kâtil'in kızı Zeynep'in düğünleri olur (Sakaoğlu vd. 1997: 42).

On altıncı hikâyede iki düğün karşımıza gelmektedir. İlk düğün Sultan ile Adanalı Kel Osman Bey'in düğünüdür. (Görkem 2000: 288). İkinci düğün ise Sultan'ın Adanalı Kel Osman Bey'in gerçek yüzünü görüp Halil ile kaçarak Maraş'ın İncirli köyüne dönünce yeniden yaptıkları ve evlendikleri düğündür (Görkem 2000: 304).

On yedinci hikâyede Bey Böyrek, Akkavak Eli'nin padişahının şartlarını yerine getirip imtihanı kazandıktan sonra Akkavak Kızı ile evlenmeye hak kazanır. Padişah bunlara düğün yapmak ister; ama Bey Böyrek düğünü kendi memleketinde yapacağını söyleyerek kabul etmez. Akkavak Kızı'nı çeyizleriyle birlikte alıp memleketine dönmekte ve orada evlenmektedir (Ekici 1995: 28). Bey Böyrek esaretten kurtulduktan sonra Akkavak Kızı'yla kırk gün kırk gecelik bir toyla evlenir, bacısını da Kel Vezir ile evlendirir (Ekici 1995: 37) Düğünden sonra Akkavak Kızı'ndan izin alarak söz verdiği gibi kral kızıyla evlenmek için Bayburt Kalesi'ne gider. Kral kızı babasını kandırarak Bey Börek ile evlenmek için kaçır, Müslüman olur ve kırk gün kırk gecelik bir düğünle evlenirler.

On sekizinci hikâyede Kirmanşah ile Mahperi'ye 40 gün 40 gece süren bir düğün yapılmaktadır (Alptekin 1999: 36).

Yirminci hikâyede Garip ile Şah Senem'in ve Kara Velet ile Garip'in kız kardeşinin düğünleri bir yapılıdır. Düğün hayırlı olsun diye o gün akşama kadar hokkabazlar, davulbazlar Tiflis'te bağırmakta, gençler oyunlar oynamaktadırlar (Türkmen 1995: 241).

Yirmi birinci hikâyede Lâtif Şah Esfendiyar'ı yener ve gerçek kimliği ortaya çıkar. Böylece Mihriban Sultan'ı Lâtif Şah'a verirler ve Lâtif Şah ile Esmer Sultan'ın kırk gün kırk gece süren düğünleri yapılıdır (Gültekin 2004: 39).

Yirmi ikinci hikâyede Karacaoğlan'ın babası Kara Ali için obada kırk gün kırk gece düğün yapılıdır, yöredeki tüm açlar doyurulur, çıplaklar giydirilir (Şimşek 1999: 629).

Yirmi üçüncü hikâyede birden fazla yapılan düğün vardır. İlk olarak Mehmet Bey'in sevgilisi Gül – Eser Hanım ile ona göz koyan dayısının oğlu Kara – Çöl'ün 40 gün sürecek

olan düğünleri yapılmaktadır (Boratav 2002: 213). İkinci düğün hadisesi ise Mehmet Bey ile sevgilisi Gül – Eser Hanım’ın düğünleri olup iki sevgili kırk gün kırk gece süren bir toy düğün yaparlar (Boratav 2002: 220).

C-Evlenme (Evlilik)

Birinci hikâyenin kahramanları Asuman ile Zeycan, kırk gün kırk gece süren bir düğünle evlenmektedirler ve hikâyemiz mutlu sonla bitmektedir.

İkinci hikâyenin kahramanı Mahiri, askerliğinden sonra kendi muhitinden biriyle evlenmektedir. 2 numaralı hikâyemizden bu evlilikten de Mahiri’nin iki kızının dünyaya geldiğini öğrenmekteyiz (Köksal 1987: 105). Aynı hikâyede Mahirî, başka birine âşık olunca karısını bırakıp o kadınla ikinci evliliğini yapmaktadır. Fakat aradan geçen uzun yıllar sonra köyüne dönen Mahirî, eski karısının başkasıyla evlendiğini öğrenir ve onu ziyarete gider. Karısı onu görmek istemez ve içeri kaçarak kapıyı arkasından sürgüler. Karısının ikinci kocası gelir ve Mahirî’ye “*Nikâh üsdüine nikâh olmaz, gari da senin, yerde senin, ben gidirim.*” (Köksal 1987: 116) diyerek aralarından çekilmek ister. Bu durum halk hikâyelerindeki evlilik motifinden farklılık göstermekte ve toplumumuzda evlilik müessesesinin ne kadar önemli olduğunu bir kez daha gözler önüne sermektedir.

Üçüncü hikâyede çok eşle evlenme motifi yer almaktadır. Şah İsmail ile Gülizar kırk gün kırk gece süren bir düğün ile evlenmektedirler. Aynı hikâyede Gülperi’nin erkek kardeşleri, Şah İsmail’den Gülperi ile evlenmesini isterler ve Şah İsmail de Gülperi ile evlenir. Ayrıca ayın ön dördü gibi güzel olan Arap Üzengi de Şah İsmail’e yenilince onunla evlenmeye karar verir (Korgunal 1960).

Dördüncü hikâyede Yaralı Mahmut, yoluna çıkan kızlarla ve Elif’le evlenmek istemektedir (Alptekin 1983: 24). Fakat hikâyenin sonunda Yaralı Mahmut zindandan kurtulduktan sonra Elif ile evlenmektedir; Zülfü Siyah ile Zülfü Perişan da Yaralı Mahmut’un iki arkadaşı ile evlenirler.

Beşinci hikâyede Murad Şah ile Gülizar 40 gün 40 gece düğün yaparak evlenirler ve birbirlerine kavuşurlar (Kaya-Koz 2000).

Altıncı hikâyede asıl kahramanlar birbirlerine kavuşamazlar. Keşiş, kızı Aslı’ya sihirli bir elbise diktirir ve ona bu sihirli elbisenin düğmelerini gerdekte Kerem’in açması gerektiğini, yoksa babalık hakkını helal etmeyeceğini söyler. Aslı buna razı olur. Düğün

yapılır, Kerem ile Aslı evlenirler. Gerdeğe girince Aslı, bu elbisenin düğmelerini Kerem'in açması gerektiğini söyler. Fakat Kerem; gerek sözü ve sazıyla, gerekse elleriyle düğmeleri açamaz. Kerem, bu sihirli elbisenin düğmelerini çözemeyince ağzından çıkan alevle yanarak kül olur, ardından Aslı da ölür. Sofu'da Esmâ adlı bir kızla evlenir (Duymaz 2001).

Yedinci hikâyede Arzu ile Kanber birbirlerine kavuşmadan ve evlenmeden ölmektedirler. Aynı hikâyede Arzu, nişanlandığı amcasının oğlu ile zorla evlendirilir (Korok 1937: 15).

Onuncu hikâyede Mahmut ile Nigâr Hanım, yedi gün yedi gece süren bir düğün ile evlenirler (Kaya 1993: 73).

On birinci hikâyede Sultan Baykara ile Gül nikâhlanarak bir düğünle evlenirler (Boratav 2002).

On ikinci hikâyede âşıkla maşuk (Muhibbî ile Esmahan); düğünsüz, törensiz eski usul bir nikâhla evlenmektedirler (Özder 1976: 44).

On üçüncü hikâyede Yahya Bey ile Yamen Hanım evlenmektedirler (Çetin1986).

On dördüncü hikâyede Köroğlu, Han Nigar ile (İçel 2010: 216) Esabali de Dönek Hanım ile evlidir (İçel 2010: 252).

On beşinci hikâyede Zaloğlu Rüstem ile Kahraman-ı Kâtil'in kızı Zeynep evlenmektedir (Sakaoğlu vd. 1997: 42).

On altıncı hikâyede evlenme olayındaki farklılık dikkati çekmektedir. İlk Sultan'ın asıl kahramanımız Halil'i istememesinden dolayı Adanalı Kel Osman Bey ile evlendiğini görmekteyiz (Görkem 2000: 288). Fakat daha sonra Adanalı Kel Osman Bey'in asıl kişiliğini gören ve ondan nefret eden Sultan, Halil ile kaçmakta ve evlenmektedir (Görkem 2000: 304).

On yedinci hikâyede Bey Böyrek, Bayburt Kalesi'ndeki esaretten kurtulmak için kral kızıyla evlenme şartıyla onun yardımıyla kurtulur. Keloğlan kıyafetinde Kel Vezir'in düğün evine gelen Bey Böyrek orada Akkavak Kızı'na kavuşur ve onunla evlenir, ardından da Akkavak Kızı'nın izniyle kralın kızıyla evlenir (Ekici 1995).

On sekizinci hikâyede Kirmanşah ile Mahperi evlenmektedir (Alptekin 1999: 36).

On dokuzuncu hikâyede Arif Bey'in karısı Telli Cennet ve kardeşi Sürmeli Bey ölür. Bunun üzerine Arif Bey Telli Senem ile evlenmektedir (Köse 1996: 110).

Yirminci hikâyede Garip ile Şah Senem ve Kara Velet ile Garip'in kız kardeşinin düğünleri bir yapılı ve evlenirler (Türkmen 1995: 241).

Yirmi birinci hikâyede çok eşle evlenme hadisesi vardır. Lâtif Şah, ilk önce hem sevdiği kız olan hem de kendisinin kurtulmasına yardım eden Esmer Sultan ile evlenmektedir. Lâtif Şah, daha sonra Esmer Sultan ile Hindistan'a dönmekte ve Mihriban Sultan'ın izni ile onunla da evlenmektedir (Gültekin 2004: 43).

Yirmi ikinci hikâyede Kara Ali, genç olduğu için evlenme zamanının geldiğini ve evlenmesi gerektiğini düşünerek evlenmek ister. Daha sonra Kara Ali için en uygun kız bulunur ve Kara Ali onunla evlendirilir (Şimşek 1999: 628).

Yirmi üçüncü hikâyede Mehmet Bey'in sevgilisi Gül – Eser dayısının oğlu Kara – Çöl ile zorla evlendirilmek istenmektedir (Boratav 2002: 212) Fakat Mehmet Bey ile sevgilisi Gül – Eser Hanım tüm engelleri aşarak kırk gün kırk gece süren bir toy düğün yaparak evlenirler (Boratav 2002: 220)

D-Diğer Özellikler

Üçüncü hikâyede Türkmen beyi düğün yapmak için 40 gün mühlet ister. Fakat döndüğünde kabilesini bıraktığı yerde bulamaz. Hikâyenin ilerleyen bölümlerinde de yanında ailesinden kimse olmayan Şah İsmail, Gülperi ile nişan ve düğün merasimini bir günde yaparak evlenmektedir (Korgunal 1960).

Dördüncü hikâyede oğlunun (Yaralı Mahmut) karısı Elif'e âşık olan baba (padişah), Yaralı Mahmut'u (oğlunu) zindana attırır ve gelini ile kendisi evlenmek ister (Alptekin 1983: 25). Aynı hikâyede sevgilisi Elif'in verdiği saçı kaybeden Yaralı Mahmut, tekrar sevgilisinin yanına gelir. Denizde Elif'in saçını bulan bir balıkçı, bu saçı padişaha götürünce Ejder padişahı Elif'e âşık olur ve cadı karısının yardımıyla Elif'i sarayına getirir, onunla zorla da olsa evlenmek ister. Fakat Elif, çeşitli bahanelerden sonra Ejder padişahının elinden kaçarak kurtulur ve Yaralı Mahmut ile evlenir (Alptekin 1983).

Beşinci hikâyede Murad Şah'ın babası olan Horasan Padişahı, Gülizar'ın Murad Şah'tan ümidini kestiğini zannederek onunla evlenmeye karar verir ve 40 gün 40 gece düğün yapılması için dellallar çıkartır (geline gözü koyan zalim baba). Düğün kurulur, merasimler yapılırken Gülizar, kılıcıyla onu öldürür. Daha sonra Gülizar Murad Şah ile evlenir (Kaya-Koz 2000).

Altıncı hikâyede Kerem ile Aslı'nın aileleri doğumdan önce çocuklarını birbirleriyle evlendireceklerine dair sözleşirler (Duymaz 2001: 46).

Aynı hikâyede gerdeğe girme geleneği de vardır. Keşiş'in kızına diktirdiği ve Kerem'in bizzat kendisinin açmasını şart koştuğu sihirli elbisenin düğmelerini Kerem; gerdekte gerek sözü ve sazıyla, gerekse elleriyle düğmeleri açamaz.

Yedinci hikâyede nişan geleneği yer almaktadır. Arzu 9 yaşına girince amcasının oğlu ile ailesi tarafından nişanlanır. Arzu'nun amcasının oğlu ile nişanlandığı gün evde ziyafet verilmiş, şenlik yapılmıştır (Korok 1937: 3). Arzu, nişanlandığı amcasının oğlu ile evlendirilir; çok istese de Kanber ile evlenmeden ölür (Korok 1937: 15).

Dokuzuncu hikâyede kahramanların aileleri doğumdan önce çocuklarını birbirleriyle evlendireceklerine dair sözleşirler. Fakat kızın babası olan padişah, sevgililerin birbiriyle evlenmelerine engel olur. Hatta padişah, Tahir'i sala koyup suya attıktan sonra kızı Zühre'yi bir padişahın oğluna verip onunla evlendirmek ister ve düğün yapar (Türkmen 1983: 240).

On birinci hikâyede Ali Şîr, nişanlı olduğu ve sevdiği kıza âşık olan Sultan Hüseyin Baykara'nın isteğini kırmayarak kız istemeye gider; fakat bir tarafta nişanlısı diğer tarafta velinimetini olan Şah olunca iki derya arasında kalır (Boratav 2002: 169). Sonuçta ise Sultan Baykara ile Gül nikâhlanarak bir düğünle evlenirler ve asıl sevgililer birbirine kavuşamazlar.

On üçüncü hikâyede Yahya Bey eşi Yamen Hanım'ı "Sen bu günün bu satın bu dakikasından sona benim anam bacımsın" (Çetin 1986: 47) diyerek boşamaktadır. Halk hikâyelerinde alışık olmadığımız bir farklılığı bu şekliyle bu hikâyemizde görmekteyiz.

On altıncı hikâyede babaları kardeş olan Halil ile Sultan'ın yine onlar tarafından beşik kertme nişanlandıklarını görmekteyiz (Görkem 2000: 272).

On yedinci hikâyede Bey Böyrek; Bayburt Kalesi'nde yedi yıl hapis yatınca sevgilisi Akkavak Kızı, Baltacıoğlu Kel Vezir ile zorla evlendirilmek istenir (Ekici 1995: 32).

On dokuzuncu hikâyede kesin bir düğün hadisesi olmamasına rağmen evlenme adetlerinin tam olarak uygulandığı görülmektedir. Telli Senem ile Sürmeli Bey'in sözleri kesilir, hoca çağrılarak duaları yaptırılır, şerbetleri içilir ve nişanları ilan edilir (Köse 1996: 93). Ayrıca Telli Senem'in babası Menemenci Beyi Sürmeli Bey'e kızı verdikten sonra kızının yaşının on dört olduğunu söyleyerek düğün yapılması için iki sene mühlet istemektedir (Köse 1996: 93). Sürmeli Bey'in ağabeyi Arif Bey'in iki sene sonra Menemenci Bey'e giderek düğünün 40 gün sonra yapılması için söz alır.

Aynı hikâyede Telli Senem'in Sürmeli Bey'in üç arkadaşının ellerini öpmesi ve onların da bunun karşılığı olarak Telli Senem'e altın takmaları da anlatılmaktadır. Ayrıca Beğriboğlu gelin almak için Menemenci'ye giden oğlunun dönüşünde Sivas toprağına ayak bastığı anda kurban etmek için yedi tane kurbanlık deve hazırlatması da düğünlerimizde karşılaştığımız farklı bir gelenektir (Köse 1996: 105).

Yirminci hikâyede yedi seneye üç kala Garip'in sevgilisi Şah Senem Kara Velet ile evlendirilmek istenmektedir (Türkmen 1995: 227). Ayrıca bu hikâyede sağdıçlık geleneğini de görmekteyiz. Deli Mahmut, Garip'in sağdıçlığını yapmaktadır (Türkmen 1995: 241).

Yirmi birinci hikâyede çeyiz geleneği vardır. Hindistan Şahı, Esmer Sultan'a çeyiz verdikten sonra Lâtif Şah ile Esmer Sultan'ın kırk gün kırk gece düğünleri yapılır (Gültekin 2004: 39).

Yirmi üçüncü hikâyede Mehmet Bey ile sevgilisi Gül – Eser Hanım kırk gün kırk gece süren bir toy düğün yaparlar, düğünün ardından da çıplaklar giydirilir, açlar doyurulur, fakirlere ihsanlarda bulunulur, bir Cuma akşamı Mehmet Bey gerdeğe sokulur (Boratav 2002: 220).

VIII. BÖLÜM

HALK HİKÂYELERİNDEKİ ERKEK KAHRAMANLARIN ÖLÜMÜ

İnsan yaratılışı gereği doğar, büyür, evlenir ve ölür. Dolayısıyla ölüm, insan yaşamının gelinen en son noktasıdır.

Hayatımızın akışı içinde yer alan her şey gibi ölüm de insan yaşamında önemli bir yere sahiptir. İnsan, ortalama 60 veya 70 yıllık bir ömrün sonunda mutlak son olan ölümü yaşamaktadır. Ölümün asıl gerçekliğini günlük hayatımızın akışı içinde hissetmeyiz; fakat bir gün kendi yakınlarımızdan birini kaybedince ölümün kaçınılmaz ve yadsınamaz gerçekliği ile karşı karşıya kalırız.

İşte Türk toplumu diğer dünya toplumları gibi ölüm konusunda oldukça hassastır. Bu yüzden toplumumuzda gerek dinî inancımızın bir gereği olarak gerekse hayatımızın getirdiği bir son olarak ölüm ile ilgili hassasiyetlerimizin olması gayet doğaldır.

Tüm bu anlatılanlardan hareketle insan yaşamının bu derece kaçınılmazı olan ölüm ile ilgili olarak hayatın her alanında birtakım düşünce ve âdetlerin olduğunu görmekteyiz. Bu tema ile ilgili olarak birçok düşünürün, edebiyatçının, yazarın veya şairin eser verdiğini de belirtmek gereklidir.

Her alanda olduğu gibi edebiyatımızda da ölüm üzerine değişik kitaplar, yazılar ve şiirler kaleme alınmıştır. Türk edebiyatının önemli bir alanı durumunda olan Türk Halk edebiyatında da ölüm bir geçiş dönemi olarak yer almaktadır. Dolayısıyla halk edebiyatımızın konusu kapsamında olan ölüm kavramını biz de bu bölümde halk hikâyelerimiz açısından değerlendirmek istedik.

İlk olarak halk hikâyelerimiz ile ilgisi olduğu için Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki ölüm epizoduna kısaca değinmek yararlı olacaktır. Dede Korkut Hikâyeleri'nden beşinci hikâye olan Duha Koca oğlu Deli Dumrul destanı, sekizinci hikâye olan Basat'ın Tepegöz'ü öldürdüğü destanı ve on ikinci hikâye olan İç Oğuz Dış Oğuz'un asi olup Beyrek'in öldüğü destanlarda ölüm motifinin tüm gerçekliği ile bulunduğunu söyleyebiliriz (Ergin 1999).

Dede Korkut Hikâyeleri'nden Deli Dumrul hikâyesi ölüm epizodunun yer aldığı hikâyelerin başında gelmektedir. Bir gün Deli Dumrul'un köprüsünün yanındaki obadan bir

yiğit ölür. Bunun üzerine obadaki herkes feryat eder. Deli Dumrul, o yiğidi Azrail'in öldürdüğünü öğrenince Azrail'in öldürdüğünü öğrenince Allah'a asi olur. Hak Teala ise Azrail'e Deli Dumrul'un canını alması için buyruk verir. Azrail'i gören Deli Dumrul, önce ona diklenir fakat onun asıl gücünü görünce aklı başına gelir. O sırada aman dileyen Deli Dumrul'a canına can bulması karşılığında canının bağışlanacağı söylenir. Deli Dumrul, babası ve annesinden canlarını vermelerini ister; fakat karşılık göremez. Bir tek karısı onun yerine ölmeye razı olur; fakat Deli Dumrul'u Hak Teala bağışlar ve ömürlerine ömür verir (Ergin 1999: 113-122). Bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere ölüm motifi Deli Dumrul hikâyesinin, geneline yön veren önemli bir motif durumundadır.

Dede Korkut Hikâyeleri'nde bazı kahramanların öldürülerek cezalandırıldıklarını da görmekteyiz. Bamsı Beyrek hikâyesinde Beyrek, esir edildiği hisarı alıp arkadaşlarını kurtarmayınca gerdeğe girmeyi kabul etmez. Bunun üzerine Oğuz Beyleri atlanıp Bayburt Hisarı'na baskın düzenlerler ve hisar alınarak düşmanlar öldürülür (Ergin 1999: 88-89). Bu ifadelerden anlaşılacağı gibi ölüm, Beyrek hikâyesinin olumsuz karakterlerinden biri sayılan tekür için bir tür cezalandırma değildir. Buna benzer uygulamaları (kötülük yapanların öldürülerek cezalandırılmaları) halk hikâyelerimizde daha sık karşımıza çıkmaktadır.

Halk hikâyeleri içinde ölümlen biten hikâyelerin sayıca azlığı dikkat çekicidir. Çok az da olsa sonu ölümlen biten halk hikâyelerinde başkahramanların ikisinin de öldüğünü görüyoruz. Ayrıca incelediğimiz halk hikâyelerinde başkahramanların ölümüne sebep olanların da Allah tarafından cezalandırıldığını ve Allah'ın gazabına uğrayarak öldüklerini de belirtmek gerekmektedir.

Halk hikâyeleri içinde ölümlen biten hikâyelerde ölen kahramanların mezarlarının üstünde açan iki gülün bulunduğunu ve bu iki gülün arasında bir de kavuşmaya engel sembol olarak gösterilen kara bir dikenin çıktığını da bazı hikâyelerimizde görmekteyiz.

Biz, bu bölümde incelediğimiz yirmi beş halk hikâyesinde yer alan asıl erkek kahramanlarımızın (başkahramanlar) ölüm motifi ve varsa onların ölümü ile ilgili ölüm adetlerine yer vermeyi tercih ettik.

İncelememizde yararlandığımız halk hikâyelerinde asıl erkek kahramanların ölümünün yer aldığı halk hikâyelerimiz şunlardır:

Birinci hikâyede ana kahramanımızın ölümü gerçekleşmemiştir. Fakat kahramanımızı öldürme amacı taşıyan kötü karakterli kişiler vardır. Zeycan'ın babası olan Bey, kızını ona vermeyi düşünmez ve onu öldürmek ister. “Murad Suyu’na atın.” (Kaya-Koz 2000: 37) cümlesinden Bey’in Âsumân’ı öldürtmek istediği sonucunu çıkarıyoruz.

İkinci hikâyenin sonunda ana kahramanımız Mahirî'nin öldüğünü görmekteyiz. Hikayenin sonuç kısmındaki “Artuh Mahirî Baba'nın yaşı ierlemiş, ömrünün sonuna gelmiştir. Vâde dolir ve ehirete göçir.” (Köksal 1987: 118) ifadelerinden onun öldüğü sonucuna ulaşmaktayız.

Üçüncü hikâyenin sonunda başkahraman Şah İsmail'in ölümü gerçekleşmemektedir. Ama aynı hikâyede kahramanımız, kendi babası tarafından öldürülmek istenir; fakat araya girenlerin ricası kabul edilerek öldürülmez ve gözlerine mil çektirilerek cezalandırılır. Bütün bunları yaşayan Şah İsmail, hikâyenin sonunda mutluluğa kavuşurken Kandihar hükümdarı olan onun babası; Arap Üzengi tarafından cezalandırılarak öldürülmektedir (Korgunal 1960).

Dördüncü hikâyede de ana kahramanımız Yaralı Mahmut için ölüm yoktur; ancak ölüm tehlikeleri atlatan bir karakter durumundadır. Aynı hikâyede Oğlunun karısı Elif'e âşık olan padişah, Yaralı Mahmut'u zindana attırdıktan sonra durumu öğrenen Zülfü Perişan yaralı Mahmut'u zindan kurtarır, Yaralı Mahmut'un babasını öldürür (Alptekin 1983: 46).

Beşinci hikâyede ana kahramanımız Murad Şah ölmemektedir. Aynı hikâyede ölüm motifi Murad Şah'ın babası Horasan Padişahı için geçerlidir. Horasan Padişahı, oğlunun sevgilisine âşık olduğu için oğlunu öldürtmek istemekte; fakat hikâyenin sonunda oğlunun sevgilisi Gülizar'ın kılıcı ile kendisi ölmektedir (Kaya-Koz 2000:170).

Altıncı hikâye incelememize konu olan yirmi beş halk hikâyesi içinde sonu ana kahramanların ölümü ile biten ve ölüm motifinin en belirgin olduğu hikâyelerden biridir. Keşiş'in kızına diktirdiği sihirli elbisenin düğmelerini gerdekte açamayan Kerem, bir ah çekerek ağzından çıkan alevle yanar kül olur, onun külüne dokunan Aslı da yok olur. Sonuçta iki kahraman da ölmektedir. Fakat kötüler cezasız kalmaz, şehrin idarecileri Keşiş ile karısını öldürterek cezalandırmaktadırlar (Duymaz 2001: 72).

Yedinci hikâyemiz de ölüm motifi ile biten hikâyelerimizdendir. Birbirlerine bir türlü kavuşamayan Kanber ile Arzu, bir gezinti yerinde birbirlerine sarılarak ölmektedirler (Korok 1937: 16).

Sekizinci hikâyemiz de ölüm motifi bulunan ve erkek kahramanımızın ölümü ile biten hikâyelerimizden biridir. Şerif, Ferhad'a Şirin'in öldüğünü söyledikten sonra Ferhad da dağı delerek suyu akıtır; ama dağda ölü bulunmaktadır (Andaç 2004: 93-94).

Dokuzuncu hikâyemizin ana kahramanı Tahir, tam cellâtlar tarafından kafası kesileceği sırada bir iki dakika mühlet isteyerek Allah'a canını alması için dua eder ve orada ölür. Dolayısıyla bu hikâyemiz de mutlu sonla bitmeyen bir hikâyedir (Türkmen 1983: 246).

Onuncu hikâyede hikâyemizin başında asıl karaman olan Mahmut'un babası ölmektedir (Kaya 1993: 66). Fakat kahramanımız sevdiğine kavuşmakta ve hikâyeye mutlu sonla bitmektedir.

On birinci hikâyede erkek kahramanların ölümü ile ilgili bir motif yer almamaktadır.

On ikinci hikâyede başkahramanımız Muhibbî sevgilisi Esmahan'ı 26 yaşında kaybetmektedir (Özder 1976: 52). Ardından da 1868'de son gurbet yolculuğundan dönen ve hastalanmış olan 45 yaşındaki Muhibbî son deyişlerini yazdırdıktan bir kaç gün sonra ölmektedir (Özder 1976: 62-63).

On üçüncü hikâyemizde başkahramanımız Yahya Bey'in ölümü ile ilgili bir ölüm motifi yoktur; ancak Yahya Bey'in babası Hüseyin Bey ve annesinin öldüklerinden bahsedilmektedir (Çetin 1986: 43).

On dördüncü hikâyede ölüm kötülerin cezalandırılmasında karşımıza çıkan bir motiftir. Hikâyenin sonunda başkahramanımız Köroğlu sürekli olarak kötülük yapan Bolu Beyi'ni yakalayıp esir etmekte ve daha sonra da onu öldürmektedir (İçel 2010: 240).

On beşinci hikâyede ana kahramanımız Zaloğlu Rüstem, hikâyenin sonunda ölmektedir (Sakaoğlu vd. 1997: 42).

On altıncı hikâyede ise erkek kahramanımızın ölümü yoktur; ama asıl kahraman Halil'in babasıyla annesi ölmektedir (Görkem 2000: 272).

On yedinci hikâyede de erkek kahramanımız Bey Böyrek ölmemektedir; fakat Bey Böyrek Bayburt Kalesi'nde yedi yıl hapis yatarken babası ölmektedir (Ekici 1995: 32).

On sekizinci hikâyede erkek kahraman Kirmanşah için herhangi bir ölüm motifine rastlamadık; fakat aynı hikâyede kötülerin cezalandırılarak öldürüldüklerini görmekteyiz. Örneğin Kirmanşah, ejderha, aslan ve kaplanı öldürmektedir (Alptekin 1999: 33), yine aynı hikâyede Kirmanşah, Hazreti Hızır'ın yardımıyla Kaf Dağı'ndaki engelleri aşar ve devi

öldürür (Alptekin 1999: 34). Ayrıca bu hikâyede Koca Arap, on dört bin kişilik ordusuyla birlikte geldiği Horasan'da gerçekleri öğrenir ve Ahmet Şah'ın oğullarını öldürerek cezalandırmaktadır (Alptekin 1999: 35).

On dokuzuncu hikâyede asıl kahramanımız Sürmeli Bey; ağabeyi Arif Bey'in onu bulduğu anda kucağında can vermekte ve ana kahramanımız sevdiğine kavuşmamaktadır (Köse 1996: 108).

Yirminci hikâyede asıl kahramanların ölümü ile ilgili herhangi bir motif bulunmamaktadır. Fakat aynı hikâyemizde Âşık Garip'in gurbete gitmesinden sonra babasının öldüğünü görüyoruz (Türkmen 1995: 227).

Yirmi birinci hikâyede erkek kahramanımız Lâtif Şah'ın ölmediğini ve sevdiğine kavuştuğunu görmekteyiz. Ama Lâtif Şah, sevdiğine göz koyan Esfendiyar'ı öldürerek cezalandırmaktadır (Gültekin 2004: 42).

Yirmi dördüncü hikâyede asıl kahraman Kurbanî bir gün ansızın hastalanır, bir hafta yattıktan sonra ölmektedir; aradan iki ay geçtikten sonra da sevgilisi Peruzat ölür (Korgunal 1935: 80).

Yirmi beşinci hikâyemizde de ölüm motifi geniş bir yer tutmaktadır. Mecnun "Leyla" diye diye, Leyla da "Mecnun" diye diye can vermektedirler (Sakaoğlu vd. 1999: 153).

Sonuç olarak diyebiliriz ki ölüm, halk hikâyelerimizde tüm gerçekliği ile yer almaktadır. Hatta bu gerçeklik o kadar ilerlemiştir ki bazı hikâyelerimizin sonu ölüm ile bitmekte ve sevgililer birbirlerine ancak ölünce kavuşabilmektedirler.

SONUÇ

Türk halk hikâyeleri, zengin bir kültür birikiminin ürünüdür. Somut olmayan kültürel miras ürünlerinden sayılabilecek bu türün Anadolu sahasında oldukça yaygın olduğu bilinen bir gerçektir. Biz de bu çalışma ile Anadolu'muzun sözlü kültürel mirasına sahip çıktığımızı düşünmekteyiz.

Daha çok sözlü bir anlatı türü olarak varlığını sürdüren halk hikâyelerimiz, zamanla unutulmaya yüz tutmakta ve hafızalardan silinip gitme tehlikesiyle de karşı karşıya kalmaktadır. Bu tehlikeyi önceden bilen ve duyarlı davranan birçok araştırmacı halk hikâyeleri ile ilgili çalışmaları başlatmışlar ve kültürel mirasımızın yok olmasının önüne geçmişlerdir. Günümüzde halk hikâyeleri ile ilgili birçok çalışmanın yapıldığını; hatta halk hikâyeleri ile ilgili birçok yeni bilimsel verinin ve teorinin ortaya konduğunu; halk hikâyeleri ile ilgili alanında uzman ve profesyonel olan birçok araştırmacının bulunduğu altını çizmek ve bu durumun sevindirici olduğunu da belirtmek isteriz.

Anadolu sahasındaki Türk halk hikâyelerindeki erkek kahramanları ve özelliklerini incelediğimiz bu çalışmanın halk hikâyelerindeki erkek kahramanlar üzerine yapılan ilk bilimsel ve müstakil bir çalışma olduğunu belirtmekte yarar görüyoruz.

Tarafımızdan yapılan bu çalışmanın Giriş bölümünde hikâye ve halk hikâyesi kavramları genel olarak incelenmiş ve yapılan tanımları ele alınmış; daha sonra halk hikâyelerinin genel özellikleri, kaynakları ve tasnifi hakkındaki genel görüşler ve bilgilere yer verilmiştir. Ayrıca halk hikâyeleri ile ilgili önemli bilimsel çalışmalara yer verilmiş ve bu bölümün en sonunda “Halk Hikâyeleri ile İlgili Bir Kaynakça Denemesi” başlığıyla bu alanda yapılan çalışmalar için bir bibliyografya ortaya konmaya çalışılmıştır.

Birinci Bölüm'de Türkçede Erkek Karşılığında Kullanılan Kelimeler, Türkçede Erkek Kelimesiyle İlgili Olarak Kullanılan Deyimler ve Atasözleri ile Türk Edebiyatında ve Halk Edebiyatında Erkek Konulu Çalışmalar üzerinde durulmuştur. Bu bölümde yaptığımız tespitler sonucunda Anadolu Sahası Türk halk hikâyelerinde erkek konulu ilk müstakil çalışmanın tarafımızdan yapıldığını gördük.

“Halk Hikâyelerinde Erkeğin Doğumu ve Erkeğe Ad Verilmesi” adını taşıyan **İkinci Bölüm**'de ise ‘çocuksuzluk ve çocuksuzluğa; erkeğin doğumu; erkeğe ad verilmesi ve halk hikâyelerinde geçen erkek adları’ adını verdiğimiz üç alt başlık bulunmaktadır. Bu üç alt

başlıktan biri olan içine araştırmamızda faydalandığımız yirmi beş halk hikâyesinde geçen erkek kahramanların adları yer almaktadır. Böyle bir sınıflamanın tarafımızdan yapılmasının ileride bu konu üzerinde çalışacak halk edebiyatı araştırmacılarına da ilham vereceğini ve büyük bir başucu kaynağı olacağını ümit ediyoruz.

Araştırmamızın **Üçüncü Bölüm**'ünde ise Anadolu sahası Türk halk hikâyelerine göre erkeğin özellikleri incelenmiş ve bu incelememizin sonucunda 'erkeğin fizikî özellikleri; erkeğin savaşçılığı ve kullandığı savaş aletleri; erkeğin karakter özellikleri' alt başlıkları ortaya çıkmıştır. Bu alt başlıkların sonucunda da erkek karakterlerin tip tahlilleri yapılarak bu konuda da araştırmacılarımızın başvuru kaynağı olacağını düşündüğümüz bir başlık ortaya çıkmıştır.

Dördüncü Bölüm ise "Halk Hikâyelerine Göre Erkeğin Eğitimi" adını taşımaktadır. Bu bölümde de yine araştırmamızda başvurduğumuz yirmi beş halk hikâyesinde erkek kahramanların eğitimi konusu ile ilgili tespitlerimiz yer almıştır. Bu bölümde ulaştığımız sonuç (erkek kahramanların eğitim alması gibi) bizi yanıltmamıştır. Ayrıca Türk toplumunun her devirde eğitime vermiş olduğu önemi bir kez daha gözler önüne sermekten büyük bir memnuniyet duyduğumuzu da eklemek isteriz.

"Halk Hikâyelerinde Erkeğin Çevresi" adını verdiğimiz **Beşinci Bölüm**'de ise yirmi beş halk hikâyesinde yaptığımız inceleme sonucunda ortaya koyduğumuz 'erkeğin fizikî çevresi (geniş mekânlar ve dar mekânlar) ve erkeğin sosyal çevresi' olmak üzere iki alt başlık bulunmaktadır.

Altıncı Bölüm'de "Halk Hikâyelerinde Erkeğin Sosyal Hayattaki Fonksiyonu" ana başlığında 'sevgili olarak erkek; kahraman olarak erkek ve baba olarak erkek' alt başlıkları ve başlıklara ilişkin değerlendirmelerimiz bulunmaktadır.

Yedinci Bölüm'de "Halk Hikâyelerindeki Erkek Kahramanların Evlilik Geleneği" incelenmiştir. Bu incelemenin sonucunda halk hikâyelerimizde 'dünür gitme, evlenme ve düğün' âdetlerinin bulunduğu sonucuna varılmıştır.

Sekizinci Bölüm'de "Halk Hikâyelerindeki Erkek Kahramanların Ölümü" başlığında halk hikâyelerindeki erkek kahramanların ölümlerine ilişkin bilgiler vermeye çalıştık.

Sonuç olarak Türk halk edebiyatında halk hikâyeleriyle ilgili farklı ve özgün bir bilimsel çalışma yapmış bulunmaktayız. Anadolu sahasındaki yirmi beş halk hikâyesindeki

incelemelerimiz sonucu ortaya çıkan malzemelere dayanarak yapmış olduğumuz bu bilimsel çalışmayı başka çalışmaların da takip edeceğini ümit ediyoruz. Böylelikle edebiyatımızın bu alanı için daha kesin ve gerçekçi hükümler vermek, Anadolu sahası Türk halk hikâyelerinin yapı ve içeriğini daha mükemmel bir şekilde incelemek olanağını elde ettiğimize inanıyoruz.

KAYNAKÇA

Bu başlık altında verdiğimiz kaynaklar, halk hikâyeleri ile ilgili yayınlanan ve yararlandığımız kaynaklardır. Bunlar arasında kitaplara, makalelere, bildiriye, sözlüklere ve ansiklopedi maddelerine yer verilmiştir.

Aksoy, Ömer Asım (1988), *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü / 1 Atasözleri Sözlüğü*, Ankara.

Aksoy, Ömer Asım (1988), *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü / 2 Deyimler Sözlüğü*, Ankara.

Alptekin, Ali Berat (1983), “Elif ile Yaralı Mahmut Hikâyesi”, *Türk Folkloru Araştırmaları 1982*, Ankara.

Alptekin, Ali Berat (1999), *Kirmanşah Hikâyesi*, Ankara.

Alptekin, Ali Berat (2002), *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, Ankara.

Altaylı, Seyfettin (1994), *Azerbaycan Sözlüğü*, İstanbul.

Andaç, Feridun (2007), *Ferhad ile Şirin*, İstanbul.

Baba, M. Okan (2001), *Halk Edebiyatı ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul.

Boratav, Pertev Naili (1946 / 2002), *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, İstanbul.

Büyük Türkçe Sözlük (1982), Ankara.

Çetin, İsmet (1986), “Dil-i Gam Yahya Bey ve Âşık İslâm Erdener”, *Kültür ve Turizm Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi yayınları: 72, Türk Folklorundan Derlemeler 1986/1*, Ankara.

Devellioğlu, Ferit-Neval Kılıçkını (hızl.) (1983), *Osmanlıca – Türkçe Okul Sözlüğü*, İstanbul.

Devellioğlu, Ferit (1997), *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara.

Dilçin, Cem (dızl.) (1983), *Teni Tarama Sözlüğü (Türk Dil Kurumu Yayınları)*, Ankara.

Duymaz, Ali (1996), *Nevruz Bey Hikâyesi, (İnceleme-Metinler)*, Aydın.

Duymaz, Ali (2001), *Kerem ile Aslı Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*, Ankara.

Ekici, Metin (1995), *Dede Korkut Hikâyeleri Tesiri ile Teşekkül Eden Halk Hikâyeleri*, Ankara.

Elçin, Şükrü (1993), *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara.

Ergin, Muharrem (1997), *Dede Korkut Kitabı I (Giriş-Metin-Faksimile)*, Ankara.

Ergin, Muharrem (1999), *Dede Korkut Kitabı*, İstanbul.

Gönen, Sinan (2006), “Dede Korkut Hikâyelerinden Günümüze Yansıyan Evlenme Âdetleri”, *Millî Folklor / Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi, Bahar, 6 (69)*, Ankara, 62-71.

Görkem, İsmail (2000), *Halk Hikâyeleri Araştırmaları / Çukurovalı Âşık Mustafa Köse ve Hikâye Repertuarı*, Ankara.

Gözler, H. Fethi (1982), *Türkçe Deyimler Türkçe ve Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, İstanbul.

Gültekin, Mustafa (2004), *Lâtif Şah Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*, Gaziantep (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi).

Toman (İçel) Hatice (2000), *Anadolu Sahası Türk Halk Hikâyelerinde Kadın*, Niğde (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi).

İçel, Hatice (2010), *Koroğlu'nun Bolu Beyi Kolu Üzerine Bir İnceleme*, Konya.

İnan, Sevil (2007), *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, İstanbul.

İslam Ansiklopedisi (1977), İstanbul.

Kaplan, Mehmet (1996), *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3 / Tip Tahlilleri*, İstanbul.

Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü (1991), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Kaya, Doğan (1993), *Mahmut ile Nigar Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma*, Ankara.

Kaya, Doğan- Koz, M. Sabri (2000), *Halk Hikâyeleri I*, İstanbul.

Karadağ, Metin (1996), *Türk Halk Edebiyatı Anlatı Türleri*, Balıkesir.

Korgunal, Muharrem Zeki (1935), *Âşık Kurbanî*, İstanbul.

Korgunal, Muharrem Zeki (1960), *Şah İsmail Hikâyesi*, İstanbul.

Korok, Dâniş Remzi (1937), *Arzu ile Kanber Hikâyesi*, İstanbul.

- Köksal, Hasan (1987), “Mahirî Baba Hikâyesi”, *Türk Folklorundan Derlemeler 1986*, Ankara.
- Köse, Nerin (1996), *Sürmeli Bey Hikâyesi (İnceleme-Metin)*, Ankara.
- Makas, Zeynelâbidîn (2002), *Türk Halk Hikâyelerinde Zaman*, İzmir.
- Naskali, Emine Gürsoy – Duranlı, Muvaffak (1999), *Altayca –Türkçe Sözlük*, Ankara.
- Özder, M. Âdil (1976), *Muhibbî ile Esmahan Hikâyesi*, Ankara.
- Pröhle, Wilhelm (1991), *Karaçay Lehçesi Sözlüğü (çev. Prof. Dr. Kemal Aytaç)*, Ankara.
- Sakaoğlu, Saim (1994), *İstanbul Ansiklopedisi*, “Cevri Çelebi”, C II, İstanbul.
- Sakaoğlu, Saim vd. (hızl.) (1997), *Meddah Behçet Mahir’in Bütün Hikâyeleri I*, Ankara.
- Sakaoğlu, Saim vd. (hızl.) (1999), *Meddah Behçet Mahir’in Bütün Hikâyeleri II*, Ankara.
- Şemşeddin Sami (1978), *Kamus-ı Türkî*, İstanbul.
- Şimşek, Esmâ (1999), “Karacaoğlan’ın Hayatı Etrafında Teşekkül Eden Yeni Bir Halk Hikâyesi”, *III. Uluslar Arası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni (Sempozyumu) / Bildiriler*, 30 Kasım - 2 Aralık 1998, Adana, 620-629.
- TDK Türkçe Sözlük* (1998), Ankara.
- Tekin, Talat-Mehmet, Ölmez vd. (hızl.) (1995), *Türkmence-Türkçe Sözlük*, Ankara.
- Tülek Ahmet (2004), *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, Ankara.
- Türk Ansiklopedisi* (1971), Ankara.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler/İsimler/Eserler/Terimler* (1981), İstanbul.
- Türkmen, Fikret (1983), *Tahir ile Zühre Hikâyesi*, Ankara.
- Türkmen, Fikret (1995), *Âşık Garip Hikâyesi*, Ankara.
- Yeni Türk Ansiklopedisi* (1985), İstanbul.
- Yaşar, Cengiz (hızl.) (?), *Deyimler Sözlüğü*, İstanbul.

Yudahin, K. K. (1994), *Kırgız Sözlüğü C 1* (çev. Abdullah Taymas), Ankara.

İNTERNET ADRESLERİ

1.<http://tr.wikipedia.org>